

ABD'NİN PORTRESİ

(Resim altı): Özgürlük Heykeli
(resme tıklayınca çıkan bölümün çevirisi Özgürlük Heykeli dosyasında)

(Sol sütun)
İçindekiler:

- 1.Halk.
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar

(Sayfa Ortası)

1. BÖLÜM
Çokluk'tan oluşan Birlik
Göçmenlik modeli ve etnik bileşim.
2. BÖLÜM
Denizden, ışıldayan denize
Coğrafi ve bölgesel özellikler
3. BÖLÜM
Tepedeki Kente Doğru
ABD'nin kısa öyküsü
- 4.BÖLÜM
Duyarlı Hükümet
Güçlerin ayrılması ve Demokratik süreç
- 5.BÖLÜM
Amerikan İş Dünyası
Tarım, seri üretim, işçi hareketleri ve ekonomik sistem
6. BÖLÜM
Çok çeşitli eğitim sistemi
Yapı, standartlar ve hedefler
7. BÖLÜM
Bilim Cumhuriyeti
Bilimde ve tıpta araştırmalar ve gelişmeler
8. BÖLÜM
Devlet ile Kilisenin Ayrılması
Din özgürlüğü

9. BÖLÜM

Sosyal güvenlik Ağı

Sosyal hizmetler ve sağlık

10. BÖLÜM

Özgün Amerikan Sanatları

Müzik, dans, mimari, görsel sanatlar ve edebiyat

11. BÖLÜM

Popüler Kültür İhracı

Beyzbol, basketbol, sinema filmleri, jazz, rock, ve country müziği.

12. BÖLÜM

Medya ve mesajları

Basın özgürlüğü, gazeteler, radyo ve televizyon

Ulusal kutlamalar

ABD'de bayramlar

Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı tarafından yayımlanmıştır
Eylül 1997

Sorumlu Editör: George Clack

İdari Editör: Rosalie Targonski

Editör: Dennis Drabelle

Tasarımcı: Barbara Morgan

Fotoğraf Editörü: Maggie Johnson Sliker

İnternet Editörü: Suzanne Dawkins

Katkıda bulunan yazarlar:

Maura Christopher, Anne Cusack, Michael Cusack, Fredric A. Emmert, David Goddy, Holly Hughes, Norman Lunger, John Nickerson, Bruce Oatman, Shelley Orenstein, Richard Pawelek, Ira Peck, Jonathan Rose

ÖZGÜRLÜK HEYKELİ

New York Limanı'nda yükselen Özgürlük Heykeli, ABD'nin işaret taşlarından biridir. 1884 yılında Fransız halkı tarafından armağan edilen heykel, özgürlük ve fırsatlar ülkesi olan ABD'nin simgesi kabul edilmektedir.

Heykel, bol giysilere sarınmış, elinde yanan bir meşale taşıyan bir kadını resmetmektedir. Kadının başında 7 denizi ve kıtayı simgeleyen 7 dikenli bir taç bulunmaktadır. Sol elinde, üzerinde Amerika'nın Bağımsızlık Günü olan 4 Temmuz 1776 tarihinin kazılı olduğu bir kitabe vardır.

USA'nın Portresi

(Sol sütun)

- 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

Birleşik Devletler toprakları bugüne kadar, çoğu ülkeden daha fazla –toplam 50 milyon- göçmen kabul etmiştir. Ve halen ülkeye yılda 700,000 göçmen alınmaktadır.

“Amerika'nın sırrı buradadır. Eski gelenekleri, taze belleklerinde taşıyan ve yeni sınır boylarını keşfetme cesaretine sahip insanlardan oluşan bir ulus”.
Başkan John F. Kennedy.

BÖLÜM BİR

ÇOKLUK'TAN OLUŞAN BİR'LİK

Göçmenlik modeli ve etnik bileşim.

Fotoğraf © David Butow, Saba

Amerikan halkının öyküsü, göçmenlik ve çeşitlilik üzerine kurulmuştur. Birleşik Devletler toprakları bugüne kadar, çoğu ülkeden daha fazla –toplam 50 milyon- göçmen kabul etmiştir. Ve halen ülkeye yılda 500,000 ile 1 milyon arasında göçmen gelmektedir. Eskiden çoğu Amerikalı yazar “bir potada erime” fikrini yüceltirdi.

Bu; göçmenlerin, eski adetlerini bırakıp Amerikan tarzı yaşamı benimsemeleri anlamına geliyordu. Örneğin, göçmen çocukları ana dil olarak ailelerinin dilini değil İngilizceyi öğreniyorlardı. Ama son dönemde, Amerikalılar, çeşitliliğe daha çok değer vermeye başladılar.

Etnik gruplar kültürel miraslarını yeniden canlandırmaya ve yaşatmaya başladı.

Göçmen çocukları artık iki ana dil öğrenerek yetişiyor.

AMERİKAN YERLİLERİ

Geçmiş 20 bin yıl öncesine kadar uzanan ilk Amerikan göçmenleri, kıtalararası gezginlerdi. Hayvan sürülerinin peşine düşen avcılar ve onların aileleri, bugün Bering Boğazı olan geçidi aşarak Asya'dan Amerika'ya ulaştılar. İspanya'dan gelen Christopher Columbus, 1492 yılında Yeni Dünya'yı keşfettiğinde, bugün Birleşik Devletler adıyla bilinen bölgede 1,5 milyon Amerikan yerlisi yaşamaktaydı. Ancak bu rakam konusundaki tahminler çok çeşitlidir. Columbus, Bahama Adaları'nda San Salvador'da karaya çıktı. Ama burayı Hindistan sandığı için bölgeye Indies adını verdi. (Amerikan Yerlileri'ni de Hintliler anlamına gelen Indians –Kızılderililer- olarak adlandırdı.)

Bunu izleyen 200 yıl içinde çeşitli Avrupa ülkelerinden pek çok kişi, Columbus'un ardından Atlantik Okyanusu'nu aşarak Amerika'yı keşfe geldi. Ticaret merkezleri ve koloniler kurdular. Bu insan akını nedeniyle, Amerikan yerlileri büyük acılar yaşadı. Baskı, savaş ve antlaşmalar sonucunda, ülke toprakları, Kızılderililer'den Avrupalılar'a, ardından da Amerikalılar'ın eline geçti. Yeni gelenler batıya ilerledikçe, yerliler sürekli onlara yer açtılar. 19. yüzyılda hükümet, Yerli “sorunu”nu çözmek için bir yol buldu. Kabileler, belli bölgelerde ve “rezervasyon” adı verilen topraklarda yaşamaya zorlanacaktı. Bazı kabileler, yaşadıkları toprakları vermemek için mücadele etti. Çünkü rezervasyon bölgesindeki topraklar verimli değildi ve yerliler hükümet desteğine bağımlı olmak zorunda kalacaktı. Yoksulluk ve işsizlik, Amerikan Yerlileri için bugün hâlâ süregelen bir sorundur.

Toprak savaşlarının yanısıra Amerikan Yerlileri, Eski Kıta'dan taşınan hastalıklarla da yüzyüze geldiler.

Bu hastalıklara karşı bağışıklıkları bulunmadığı için ağır kayıplar verdiler.

1920 yılında sayıları 350,000'e kadar düştü. Bazı kabileler tümüyle yok oldu. 1804-1806 yılları arasında Meriwether

Lewis ile Willaim Clark'a, Amerika'nın kuzeybatısındaki vahşi toprakların keşfinde yardım eden Kuzey Dakota'daki Mandan Kabilesi de bunlardan biriydi. Diğer kabileler kültürlerinin önemli bölümünü ve dillerini yitirdi. Yine de Amerikan Yerlileri, uyum sağlama yeteneğine sahip olduklarını kanıtladılar. Bugün sayıları 3 milyonu bulmuştur. (Toplam ABD nüfusunun % 0.9'u ve şu anda, bu sayının sadece 3'te biri rezervasyonlarda yaşamaktadır.)

Amerika'daki pek çok bölgenin adı yerli sözcüklerinden türemiştir. Örneğin Massachusetts, Ohio, Michigan, Mississippi, Missouri ve Idaho. Avrupalılar, bugün dünyanın belli başlı gıda maddeleri olan ürünlerden çoğunu üretmeyi yerlilerden öğrenmiştir. Örneğin mısır, domates, patates ve tütün. Nehir kanoları, kar ayakkabıları ve mokasen ayakkabı da yerli icatları arasındadır.

ALTIN KAPI

Birleşik Devletler topraklarına ilk yerleşenler arasında en kalabalık etnik grup İngilizlerdi. Böylece hakim dil İngilizce oldu. Ama diğer ulus dilleri de İngilizceyi takip etti. Kolonilerde, devrimi savunan kesimin önde gelenlerinden olan İngiliz asıllı Thomas Paine 1776'da şöyle yazmıştı: "Amerika'nın anayurdu Avrupa'dır. İngiltere değil". Bu sözler, sadece Büyük Britanya'dan gelen grupları değil, İspanya, Portekiz, Fransa, Hollanda, Almanya ve İsveç göçmenlerini de tanımlıyordu. Bununla birlikte 1780 yılında her 4 Amerikalı'dan 3'ü ya İngilizdi ya da İrlanda kökenliydi.

ABD'ye ilk büyük göçmen dalgası 1840 ile 1860 yılları arasında geldi. Avrupa genelinde yaşanan açlık, kıtlık, nüfus artışı ve siyasi huzursuzluk yüzünden her yıl yaklaşık 5 milyon kişi anayurdunu terketmek zorunda kalıyordu. İrlanda'da, zararlı bir küf mantarı yüzünden bütün patates mahsulü yok olmuştu. 750,000 kişi açlıktan ölmüştü. Sağ kalanların çoğu göç etti. Sadece 1847'de, bir yıl içinde İrlanda'dan Birleşik Devletler'e göç eden kişi sayısı 118,120'ye ulaşmıştı. Bugün Amerika'da, 39 milyon İrlanda kökenli nüfus bulunmaktadır.

Alman Konfederasyonu'un 1848-49 Devrim'i başarısızlığa uğrayınca halkın çoğu göç etti. Amerikan İç Savaşı (1861-65) sırasında federal hükümet, ordu birliklerindeki subay açığını kapatmak için Avrupa'dan, özellikle de Almanya'dan göçü destekliyordu. Orduda görev almalarının karşılığında, bu kişilere toprak veriliyordu. 1865 yılında Birlik Ordusu'ndaki askerlerin 5'te biri savaş göçmeni idi. Bugünkü Amerikalıların %22'si Alman kökenlidir.

Yahudiler, 1880 yılından başlayarak büyük gruplar halinde Birleşik Devletler'e gelmeye başladılar. Bu göç, Doğu Avrupa'da vahşet ve kıyıma maruz kaldıkları 10 yıllık döneme denk gelmektedir. Bunu izleyen 45 yıl içinde, Birleşik Devletler'e 2 milyon Yahudi geldi. Bugün, Yahudi asıllı Amerikan nüfusu 6 milyondan fazladır.

19. yüzyılın sonlarındaki yoğun insan akını yüzünden hükümet, New York Limanı'ndaki Ellis Adası'nda özel bir 'kabul limanı' devreye soktu. Limanın açıldığı 1892 ile kapatıldığı 1954 yılları arasında Ellis Adası, 12 milyon kişi için giriş kapısı oldu. Bugün, Özgürlük Heykeli'nin bir parçası olarak kabul edilmekte ve Ulusal Anıt olarak korunmaktadır.

Fransa'nın 1886'da ABD halkına armağan ettiği Özgürlük Heykeli; New York Limanı'nda, Ellis yakınındaki bir ada üzerinde yükselmektedir. Çoğu göçmen, yeni anayurduna vardığında ilk olarak onu görür. Heykelin tabanındaki bir plakâya şair Emma Lazarus'un şu dizeleri kazılıdır.

"Bitkin düşmüşleri,
Zavallıları ver bana.
Özgürce soluk almaya hasret,
Biçare kalabalığı getir.
Sefillere yer yok,
Bereketli kıyılarında.
Bana evsizleri gönder,

Fırtınanın savurdıklarını.
Sana fenerimi tutuyorum,
Altın Kapı'nın yanında”.

GÖNÜLSÜZ GÖÇMENLER

Kuzey Amerika'ya gelen göçmen akınının arasında gönülsüz bir grup vardı.

Bunlar, 1619 ile 1808 yılları arasında
köle olarak getirilen Afrikalılardı.

Köle getirmek 1808 yılında yasaklandı.

Ama özellikle tarlada yoğun iş gücü gerektiren zirai bölgelerde yani Güney'de köle sahibi olma geleneği devam etti.

Köleliğe son verme süreci 1861 Nisan'ında Kuzeyin özgür eyaletleriyle, köleliği sürdüren ve Birlik'ten ayrılan 11 Güney Eyaleti arasında İç Savaş patlak verdiğinde başladı. 1 Ocak, 1863'te savaşın ortalarına doğru, Başkan Abraham Lincoln, Köleliği Kaldırma Yasası'nı yayınladı. Ve Birlik'ten ayrılan eyaletlerde de köleliği sona erdirdi. Anayasa'nın 13. maddesinin kabulüyle kölelik, 1865 yılında tüm ülkede kaldırılmış oldu.

Köleliğin sona ermesinden sonra bile Amerikan zencileri, ırk ayrımına ve eğitimde eşitsizliğe maruz kaldılar.

Bunun üzerine siyah ırk, kendine yeni fırsatlar yaratabilmek için iç göçü başlattı. Güney'deki kırsal bölgelerden Kuzey'deki şehirlere geldiler. Ama şehirdeki zencilerin çoğu iş bulamadı. Yasalar ve adetler gereği beyazlardan ayrı bölgelerde, “Geto” adı verilen bakımsız kenar mahallelerde yaşamak zorunda kaldılar.

1950'li yılların sonunda ve 1960'ların başında Afrika kökenli Amerikalılar, ırk ayrımına son verilmesi ve yasalar önünde eşit olmak için Dr Martin Luther King'in öncülüğünde, şiddet içermeyen gösteri ve boykot eylemleri başlattılar.

Bu eylemler, her tür ırka mensup 200,000'den fazla kişinin, Washington D.C.'de, Lincoln Anıtı önünde toplandığı 28 Ağustos 1963 günü doruğa ulaştı. King şöyle diyordu: “Benim hayalim şu. Bir gün, eski kölelerin ve köle sahiplerinin oğulları, Georgia'nın kızıl tepelerinde kardeşlik sofrasında birlikte oturacaklar. 4 küçük çocuğum, derilerinin rengiyle değil kişilik özellikleriyle değerlendirildikleri bir toplumda yaşayacaklar”.

Bu tarihten kısa süre sonra Birleşik Devletler Kongresi, zencilere, oy hakkı veren, iş konusunda ayrımcılığı yasaklayan, eğitim ve toplum hizmetlerinden eşit şekilde yararlanmalarını sağlayan yasaları kabul etti.

Bugün, Birleşik Devletler nüfusunun %12,3'ünü Afrika kökenli Amerikalılar oluşturmaktadır. Geçtiğimiz 20-30 yıl içinde zenci orta sınıfı, büyük hamleler yaptı ve gelişti. 2001 yılında çalışan zenci nüfusunun % 38'i, hizmet sektöründe ya da işçi olarak değil değil, beyaz yaka işlerinde, yani idari işlerde, uzmanlık alanlarında ve yönetici seviyelerde görev alıyordu.

Yine aynı yıl, liseden mezun olan zencilerin % 56'sı üniversiteye başladı.

Bu oran 1983 yılında % 38 idi. Ancak yine de zencilerin ortalama geliri beyazlarınkinden düşüktür. Ve özellikle genç zenciler arasındaki işsizlik oranı, beyazlarınkinden yüksektir. Ve zenci Amerikalıların çoğu kenar mahallelerdeki yoksulluk, uyuşturucu ve suç üçgeni içinde kapana kısılmış durumdadır.

Son yıllarda vatandaşlık hakları tartışması yön değiştirdi. Ayrımcılığa karşı olan yasalar sayesinde zenciler düzenli biçimde aşağı sınıftan orta sınıfa yükselmektedirler. Bu durum;

'geçmişteki ayrımcığın izlerini tümüyle silmek için yasal bazı düzeltmeler gerekir mi?' tartışmasını başlattı. "Pekiştirici Atılımlar" adı verilen bu program, iş yerlerinde belli sayıda zenci (ya da diğer azınlık mensubu) çalıştırma zorunluğu, okullara belli sayıda azınlık mensubu öğrenci alma mecburiyeti, ve azınlık temsilcilerinin de seçilmesini sağlamak için kongre temsilcilerinin seçildiği bölgelerin sınırlarını yeniden belirlemek gibi konuları içermektedir. 1990 yılından bu yana söz konusu programların gerekliliği, etkili ve adil olup olmadığı yoğun olarak tartışılmaktadır.

Son 20-30 yıl içinde en büyük değişiklik Amerika'daki beyaz halkın tutumunda görülmüştür. Martin Luther King'in "bir hayalim var" başlıklı konuşmasının üzerinden en az bir kuşak geçti. Genç Amerikalılar tüm ırklara saygı duyuyor ve zenciler, sosyal yaşamda giderek daha çok kabul görüyorlar.

DİL VE MİLLİYET

Bugün Amerika'nın bir kentinde sokakta yürürken, İspanyolca konuşulduğunu duymak çok doğaldır. 1950 yılında Amerika'da, İspanyolca konuşulan ülkelerden gelmiş olan kişi sayısı 4 milyondan azdı. Bugün bu sayı 35 milyon civarındadır. "Hispanik"lerin % 50'si Meksika kökenlidir. Geri kalan % 50 ise El Salvador, Dominik Cumhuriyeti ve Colombia gibi ülkelerden gelmiştir.

Hispanik nüfusun yoğun olduğu Texas, New York, Illinois ve Florida gibi eyaletlere ise Castro rejiminden kaçan Kübalılar yerleşmiştir. Miami'de, şehrin en büyük gazetesi olan Miami Herald, hem İngilizce hem de İspanyolca olarak basılmaktadır. Amerikan şehirlerinde İspanyolcanın yaygın olması, dil konusunda bir tartışma başlatmıştır. İngilizce konuşan bazı kesimler, Kanada'yi örnek göstererek, iki ayrı dilin varlığının (İngilizce ve Fransızca) eyaletlerin ayrılmasına sebep olduğuna işaret etmektedir. Ve bir yasayla, ülkenin resmi dilinin İngilizce olduğunun belirtilmesini istemektedirler.

Diğer kesim ise bu yasanın gereksiz olduğunu hatta zarar vereceğini savunmaktadır. Amerika ile Kanada'nın farklı olduğunu söylemektedirler. "Örneğin, Kanada'da, Fransızca konuşanların çoğu Quebec çevresinde yaşıyor. Oysa Birleşik Devletler'de İspanyolca konuşanlar, tüm bölgelere yayılmış durumdadır. Ayrıca İsviçre'de birkaç dil konuşuluyor olması ulusal birliğe zarar vermemiştir. İngilizcenin resmi dil olarak kabulü, diğer dilleri konuşanların göze batmasına sebep olacak ve günlük hayatlarını zorlaştıracaktır" demektedirler.

YENİ GELENLERİN SINIRLANMASI

Özgürlük Anıtı yeni gelenlerin yolunu aydınlatırken, Amerikanın yerli halkı, ülkeye çok fazla göçmen kabul edildiğinden endişelenmeye başlıyordu. Bazısı kültürlerinin tehdit altında olmasından ve işini kaybetmekten korkuyordu. Çünkü yeni gelenler düşük ücretle çalışmayı kabul ediyordu.

1924 yılında Kongre, Johnson-Reed Göçmenlik kanununu kabul etti. Ve Birleşik Devletler, ilk kez olarak, hangi ülkeden kaç göçmen alınacağı konusuna sınırlama getirmiş oldu. Bu sayı, o ülkeden kaç kişinin halihazırda ABD'de yaşıyor oluşuna göre belirlenecekti. Yani sonuç olarak ileriki 40 yıl içinde ülkeye kabul edilen göçmen sayısı Avrupa'dan ve Kuzey Amerika'dan gelecekti.

1924 yılındaki yasaya göre Asyalı göçmenleri kapsam dışı bırakılmıştı. Batı Amerika'da yaşayanlar, Çinliler ve diğer Asyalılar yüzünden işlerini kaybetmekten ürküyorlardı. Asya kökenlilere karşı ayrımcılık hızla yayılmaya başladı. Çinli göçmenleri kapsam dışı bırakan yasa 1943 yılında iptal edildi. 1952'de, bütün ırklara mensup kişilerin ABD vatandaşı olmasına izin veren yasa kabul edildi.

Asyalı Amerikalılar bugün, ülkede en hızlı büyüyen etnik gruplardan biridir. ABD'de yaklaşık 10 milyon Asya kökenli kişi yaşamaktadır. Asya kökenli Amerikalılar, ülkeye yakın zamanda gelmiş oldukları halde etnik grupların içinde en başarılı olanlardan biridir. Diğer etnik gruplara göre gelir düzeyleri daha yüksektir. Çocuklarının büyük bölümü en iyi Amerikan üniversitelerinde öğrenim görmektedir.

YENİ BİR SİSTEM

1965, eski göçmenlik modelininin sarsıldığı yıl oldu. ABD, göçmen vizesini, başvuru sırasına göre vermeye başladı. Ulusal kotaların yerini yarıküre kotaları aldı. ABD'de akrabaları bulunanlara ve ülkedeki işgücü eksiğini kapatacak olan meslek uzmanlıklarına öncelik tanındı. 1978'de Kongre, yarıküre önceliğinden vazgeçti. Kapılarını biraz daha açarak dünyanın her yerinden göçmen almaya başladı. Örneğin 2000 yılında gelen göçmenlerin sayılarına göre ilk 10 sıralaması şöyleydi. Meksika (173,900), Çin (45,700), Filipinler (42,500), Hindistan (42,000), Vietnam (26,700), Nikaragua (24,000), El Salvador (22,600), Haiti (22,400), Küba (20,800) ve Dominik Cumhuriyeti (17,500).

ABD diğer ülkelerden daha fazla göçmen almaya devam etmektedir. 2000 yılında ABD'de 28 milyondan fazla yabancı kökenli vatandaş vardı. 1990'da yeniden düzenlenen göçmen yasası sayesinde her yıl 675,000 yeni göçmen gelmektedir. Bu sayıya, özel sınıflamalara giren kişiler dahil değildir.

Zaten yasanın amacı hem uzman ve meslek sahibi kişileri hem de geçmiş yıllarda Amerika'ya az göçmen gönderen ülkeleri cezbetmektir. Bu da, vizelerde çeşitliliğe gidilerek sağlanmaktadır. 2000 yılında ülkeye gelen 50,000 kişi, göçmen profilini çeşitlendirmek amacıyla çıkartılan 3 yasanın birinden yararlanmıştı.

YASADIŞI GÖÇMENLER

ABD Göçmenlik ve Uyuşma Kabul Servisi'nin tahminlerine göre, ülkede resmi izni olmadan yaşayan 5 milyon kişi bulunuyor. Bu sayıya her yıl 275,00 kişi eklenmektedir. Yerli Amerikalılar ve resmi göçmenler, yasadışı göçmen sorununa endişeyle bakıyor. Yasadışı göçmenlerin (onlara "yasadışı yabancılar" da deniyor) genç nüfusun ve özellikle azınlıkların işlerini ellerinden aldığına inanıyorlar. Ayrıca yasadışı yabancılar, halkın vergileriyle ayakta duran sosyal hizmetlere fazladan yük olmaktadır.

Kongre, yasadışı yabancılarla başa çıkabilmek için 1986'da Göçmen Yasası'nı yeniden düzenledi. 1982 yılından beri ülkede yaşayanlara, ömür boyu resmi oturma izni için başvurma hakkı tanındı. 1990 yılında yaklaşık 900,000 kişi bu haktan yararlandı. Yasa ayrıca, izinsiz göçmenlerle mücadelede sıkı tedbirler koydu. Bilerek böyle kişileri çalıştıran iş yeri sahiplerine cezalar getirdi.

MİRAS

Düzenli bir şekilde Amerika kıyılarına ulaşan insan akınının, Amerikan karakteri üzerinde derin etkisi olmuştur. İnsanın anayurdunu bırakıp yeni bir ülkeye göç etmesi cesaret ve esneklik gerektirir. Amerikan halkı, yenilikleri deneme, risk almaya gönüllü olma, bağımsızlık ve iyimserlik özellikleriyle tanınır. Eğer, aileleri uzun süredir ülkede yaşayan

Amerikalılar, maddi konforu ve siyasi özgürlükleri doğal bir şeymiş gibi görmeye kalkarlarsa, göçmenler onlara, bu ayrıcalıkların ne kadar önemli olduğunu hatırlatıyorlar.

Ayrıca göçmenler, kendi kültürlerini taşıyarak Amerikan toplumunu zenginleştiriyorlar. Çoğu siyah Amerikalı bugün, Afrika geleneği olan “Kwanzaa”nın yanısıra Noel’i de kutluyor. Hispanik Amerikalılar Cinco de Mayo’da (5 Mayıs) sokak şenlikleri ve kutlamalarla geleneklerini sürdürüyor. Amerikan kentlerinin her yerinde etnik lokantalar bulunmakta. İrlanda göçmeni bir ailenin torunu olan Başkan John F. Kennedy eski ile yeninin bileşimini şöyle açıklamıştı.

“Amerika, herkesin yeni bir hayata eşit koşullarda başladığı bir göçmen topluluğudur. Amerika’nın sırrı buradadır. Eski gelenekleri, taze belleklerinde taşıyan ve yeni sınır boylarını keşfetme cesaretine sahip insanlardan oluşan bir ulus”.

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

Günümüz Amerikan değerlerinin ve tutumlarının geçmişi sınır boylarına kadar uzanır: Kendine güven, beceriklilik, yoldaşlık, ve güçlü bir eşitlik duygusu.

BÖLÜM İKİ

DENİZDEN, İŞILDAYAN DENİZE

Coğrafi ve bölgesel özellikler

Fotoğraf Photo Disc(solda) ve
© Tom Till(sağda)

Fransız antropolog Claude Levi Strauss ABD'ye geldiğinde yaşadığı “zihinsel açılım”dan söz eder. Muhteşem doğa manzaraları ile ufuk çizgisinin uyumu. Aşağı Eyalet denilen 48 Eyalet (Alaska ve Hawaii dışındakiler) 4,500 kilometreye ve 4 zaman dilimine yayılmıştır. Bir kıyından diğerine, otomobille, hiçbir yerde mola vermeden yapılacak olan yolculuk en az 5 gün sürer. Bu yüzden ABD'de hava tahminlerinde, aynı gün için verilen en düşük ve en yüksek hava sıcaklığınının 70 Fahrenheit'lık (40 derece) farklar göstermesi doğaldır.

ABD, ulusal karakterini ve zenginliğini, yerleşime ve tarıma uygun arazilerin genişliğine çeşitliliğine borçludur.

Yine de ülkede türlü bölgesel kimlik özellikleri görülür. Amerikalılar kendilerini ülke bütününün bir parçası olarak görmekle beraber kişiliklerini, yaşadıkları coğrafi bölgenin özellikleriyle tanımlarlar. Örneğin New England'lılar kendine güvenir, güneyliler konukseverdir. Orta batılılar sağduyulu, batıda yaşayanlar ise olgundur.

Bu bölümde, Amerika'nın 6 ana bölgesinin coğrafyasını, tarihini ve adetlerini inceleyeceğiz.

. New England Bölgesi. Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut ve Rhode Island'dı kapsar.

. Orta Atlantik Bölgesi. New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware ve Maryland'dı kapsar.

. Güney Bölgesi. Virginia'dan güneyde Florida'ya, batıda ise Texas'a kadar uzanan bölgeyi kapsar. Batı Virginia, Kentucky, Tennessee, Kuzey Carolina, Güney Carolina, Georgia, Alabama, Mississippi, Arkansas, Louisiana ile Missouri ve Oklahoma'nın bir bölümünü içine alır.

. Ortabatı. Ohio'dan Nebraska'ya kadar batıya uzanan eyaletleri kapsar. Michigan, Indiana, Wisconsin, Illinois, Minnesota, Iowa, Kuzey Dakota, Güney Dakota, Kansas ve Doğu Colorado ile Missouri'nin bir bölümünü içine alır.

. Güneybatı. Batı Texas, Oklahoma'nın bazı bölümleri, New Mexico, Arizona, Nevada ile California'nın iç güney kısımlarını içine alır.

. Batı. Colorado, Wyoming, Montana, Utah, California, Nevada, Idaho, Oregon, Washington, Alaska ve Hawaii'yi kapsar.

Ancak bunlar resmi sınırlar değildir. Ülkeyi, farklı bölgelere ayırmak da mümkündür. ABD'yi tanımak isteyenlerin işini kolaylaştırmak için bu şekilde gruplara ayırmayı seçtik.

BÖLGESEL ÇEŞİTLİLİK

Tüm Amerikalılar aynı TV dizilerini izleyip aynı (fast food) hazır yemek lokantalarına gidiyorken bölgelerden söz etmek ne kadar mantıklı olabilir? Buna yanıt bulmanın bir yolu, bölgesel farklılıkların ortak yanlarına bakmaktır.

Amerikalıların neler yediğini düşünün. Nereye giderseniz gidin çoğu aynı standardı taşır. Aynı marka donmuş bezelyeleri Idaho, Missouri ve Virginia'da satın alabilirsiniz. Tahıl ezmesi, çubuk şekerler ve diğer yiyecek maddeleri Alaska'dan Florida'ya kadar aynı

paketlerde satılır. Taze meyva ve sebze kalitesi de bir eyaletten diğerine pek fazla değişmez. Öte yandan, Georgia'da "hush puppies" (bir tür kızarmış hamur) ve "grits" (haşlanmış ve dövülmüş mısır) yemek normal sayılırken, Massachusetts ve Illinois'de bunları bulamazsınız. Diğer bölgelerde de, başka yerde bulamayacağınız özel yiyeceklere rastlamak mümkündür.

Amerikan İngilizcesi, standart olmakla birlikte kullanım biçimi bölgesel farklılıklar gösterir. Güneyliler ağır ağır konuşur. Buna "Güneyli yayması" denir. Ortabatılılar, "A" harfini kalın söyler. ('bad' ve 'cat'de olduğu gibi). New Yorklular ise Yiddish sözcükler kullanır. ('schlepp', 'nosh', 'nebbish' gibi). Çünkü orada yahudi nüfusu yoğundur.

Bölgesel farklılıklar bazen bu kadar somut değildir. Genel tavır ve tutumlarda kendini gösterir. Örneğin gazetelerde, yabancı ülkelerdeki olaylara ayrılan sütun miktarı farklıdır. Örneğin Doğu'da, Atlantik'e bakan kıyıdaki bölgelerde basılan gazetelerde, Avrupa, Orta Doğu, Afrika ve Batı Asya'dan haberlere geniş yer verilir. Batı kıyısında ise, haber editörleri Doğu Asya ve Avustralya'daki olaylara ağırlık vermektedir.

Bölgesel farklılıkları daha iyi anlamak için, şimdi hepsine tek tek yakından bakalım.

NEW ENGLAND

En küçük bölgedir. Bereketli arazilere ve ılıman bir iklime sahip değildir. Ancak Amerika'nın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar ülkenin kültürel ve ekonomik merkeziydi.

Avrupa'dan gelip New England'a ilk yerleşenler inançlarına sıkı sıkıya bağlı İngiliz Protestanlarıydı. Çoğu dini özgürlük arayışıyla yola çıkmıştı. Ve bu bölgeye siyasi kimlik kazandırdılar. Örneğin herkesin toplanıp günün olaylarını tartıştığı bugünkü şehir meclisi, eskiden kilise yaşlıların yaptığı "kasaba toplantıları"nın bir uzantısıdır. Bu toplantılarda ancak mülk sahibi kişiler oy kullanabiliyordu. Yine de bu toplantılar, New Englandlı'ların, devlet işlerine üst düzeyde katılımını sağlamıştı. New England'ın çoğu kentinde bu toplantılar hâlâ yapılmaktadır.

New Englandlı'lar, Güneyli'lerin tersine büyük arazilerde tarım yapmakta zorlanmıştı. Bölgeye yerleşenler, 1750'den itibaren başka iş alanlarına yöneldiler. Gemi inşa ettiler, balıkçılık veticaret yaptılar. İş hayatında, çalışkan, zeki, tutumlu ve becerikli olmakla ünlendiler.

Sanayi Devrimi, 19. yüzyılın ilk yarısında Amerika'ya ulaştığında bu özelliklerin yararını gördüler. Massachusetts, Connecticut ve Rhode Island'da peşpeşe fabrikalar kuruldu. Giyim eşyası, tüfek ve saat imal etmeye başlandı. Gereken sermaye, ülkenin finansal merkezi olan Boston'dan geldi.

New England kültürel faaliyetlerin de canlı merkeziydi. Eleştirmen Van Wyck Brooks, 19. yüzyılın ilk yarısında özel bir Amerikan Edebiyatı yaratılması sürecini "New England'ın Çiçeklenmesi" olarak adlandırmıştı. Ayrıca New England diğer bölgelerle kıyaslanamayacak kadar güçlü bir eğitim geleneğine sahipti. En büyük üniversiteler burada toplanmıştır. Harvard, Yale, Brown, Dartmouth, Wellesley, Smith, Mt Holyoke, Williams, Amherst ve Wesleyan.

New England'a ilk yerleşenlerin bir kısmı batıya doğru göç ederken, Kanada, İrlanda, İtalya ve Doğu Avrupa'dan gelenler onların yerini aldı. Nüfus karakteristikleri değiştiği halde New England ruhu hâlâ aynı kalmıştır. Bunu kasabaların basit ahşap çerçeveli evlerinde, beyaz kilise kulelerinde ve Atlantik kıyılarını işaretleyen geleneksel deniz fenerlerinde görmek mümkündür.

20. yüzyılda, New England'daki işletmelerin çoğu iş gücünün daha ucuz olduğu eyaletlere ya da yabancı ülkelere taşındı. Pekçok sanayi şehrinde, kalifiye elemanlar işsiz kaldı. Bu boşluğun bir bölümü mikroelektronik ve bilgisayar sanayi ile dolmuştur.

ORTA ATLANTİK

New England, Amerika'nın gelişimi için gerekli beyin gücünü ve mali desteği sağlamışsa, Orta Atlantik Eyaletleri de kas gücünü temin etmiştir. Bölgenin en büyük eyaletleri, New York ile Pennsylvania ağır sanayinin (demir, çelik ve cam) merkezi haline geldi.

Orta Atlantik bölgesine, New England'dan daha çok çeşitli kökenden insan gelmişti. Felemenk asıllı göçmenler Hudson Nehri Vadisi'nin bugün New York Eyaleti olan aşağı bölümlerine, İsveçliler, Delaware'e yerleşti. İngiliz katolikleri Maryland'ı kurdu. İngiliz Protestan tarikatı olan Friends (Quakers) ise Pennsylvania'ya yerleşti. Zaman içinde bu yerleşim birimleri İngiltere'nin denetimine geçti. ama bölge, farklı uluslardan insanlar için çekim merkezi olmaya devam etti.

İlk gelenler genelde çiftçiler ve tüccârlardı. Bölge, Kuzey ile güney arasında köprü vazifesi gördü. Philadelphia, Pennsylvania'da güney ve kuzey kolonilerinin tam ortasında bulunuyordu. Amerikan Devrimini organize eden ilk koloni delegelerinin toplandığı Kıta Kongresi'nin doğduğu yerd. Aynı kent, 1776'da Bağımsızlık Bildirgesi'nin ve 1787'de ABD Anayasası'nın da doğum yeridir.

Ağır sanayi bölgede yaygınlaştıkça, Hudson ve Delaware gibi nehirler de, merkezi deniz yollarına dönüştü. Deniz yolu üzerindeki kentler –Hudson üzerindeki New York, Delaware üzerindeki Philadelphia, Chesapeake Koyu'ndaki Baltimore- olağanüstü ölçüde büyüdü. New York bugün hâlâ ülkenin en büyük kenti olup, finans ve kültür merkezidir.

New England gibi Orta Atlantik de ağır sanayiini başka bölgelere taşıdı. Onlardan boşalan yeri ilaç imalâtı ve iletişim sanayi aldı.

GÜNEY

Amerika'nın en seçkin ve renkli bölgesidir.

Amerikan İç Savaşı (1861-65)Güney'i sosyal ve ekonomik açıdan harap etmişti. Ama yine de bu bölge, kimliğini korumayı başardı.

Buraya, New England gibi önce İngiliz Protestanlar gelmişti. Ancak New Englandlı'lar kendi özelliklerini vurgulayıp farklılıklarını korumayı seçerken, Güneyliler, İngilizlere uyum sağlamayı seçtiler. Yine de, Amerikan Devrimi'nin pekçok ünlü lideri bu bölgeden çıkmıştır. Amerika'nın ilk 5 başkanından 4'ü Virginialı'ydı. Sanayi üretimine ağırlık veren Kuzey ile tarımla uğraşan Güney'in çıkarları 1800 yılından itibaren ayrılmaya başladı.

Özellikle kıyı kesimlerindeki tütün ve pamuk üreticisi güneyliler zenginleşti. Tahıl yetiştirme için en ekonomik yolu, "plantasyon" adı verilen çok geniş çiftliklerde tarım yapmaktı. Bu da yoğun iş gücü gerektiriyordu. Plantasyon sahipleri, bu ihtiyacı karşılamak için Afrika'dan getirilen kölelerden yararlanıyordu. Ve Güney'de kölelik yayıldı.

Kölelik, Güney ile Kuzey'i ayıran en önemli çelişkiydi. Kuzeylilere göre kölelik ahlâk kurallarına aykırıydı. Güneyliler için ise, hayat tarzının bir parçasıydı. 1860'da 11 Güney Eyaleti ayrı bir devlet yapılandırmak üzere Birlik'ten ayrıldı. Konfedere Eyaletler'i kurdular. Bu ayrılık İç Savaş'a sebep oldu. Sonuçta Konfederasyon yenildi. Köleliğe son verildi. (İç Savaş'la ilgili daha çok bilgi için 3. Bölüme bakınız). Savaş yaralarının sarılması yıllarca sürdü. Köleliğin kaldırılması, Afrikalı Amerikalıların siyasi ve ekonomik haklara kavuşmasını sağlamaya yetmedi. Güneyli kasaba ve şehirlerde günlük hayatta ırk ayrımı uygulamaları devam etti.

İrk ayrımına son verilmesi için, Afrikalı Amerikalıların ve destekçilerinin yoğun çaba harcamaları gerekti. Ancak bu arada, Güney Bölgesi, bölge topraklarının yetiştirdiği ve 20. yüzyıl edebiyatına katkıda bulunan yazarlarıyla gurur duyuyordu. Bunların arasında William Faulkner, Thomas Wolfe, Robert Penn Warren, Katherine Anne Porter, Tennessee Williams, Eudora Welty ve Flannery O'Connor'u sayabiliriz.

Güneyliler, zenciler ve beyazlar olarak köleliğin ve ırk ayrımcılığının etkilerinden silkinmeyi başardı.

"Yeni Güney" adı altında bölgenin gururunu taşıyan bir kavram yarattılar. Güney Carolina, Charleston'da her yıl düzenlenen Spoleto Müzik Festivali ve 1996'da Georgia, Atlanta'da yapılan Yaz Olimpiyatları buna örnektir.

Bugünkü Güney, sanayi üretim bölgesidir. Arkansas, Atlanta ve Little Rock gibi kentler yüksek binalarla doludur.

Ilıman iklimi sayesinde Kanada'dan ve ABD'nin diğer bölgelerinden gelen emeklilerin Mekke'si haline gelmiştir.

ORTABATI

Ortabatı, kültürlerin kavşak noktasıdır. Doğulular, 1800'lerin başından itibaren daha iyi tarım arazisi aramak amacıyla buraya gelmeye başladılar. Daha sonra Avrupalılar, Doğu Sahillerine hiç uğramadan doğrudan iç kısımlara göç edip yerleşti. Almanlar Missouri'nin doğusuna, İsveçliler ve Norveçliler ise, Wisconsin ile Minnesota'ya geldi. Bölgenin bereketli toprakları çiftçilerin buğday, yulaf ve mısır gibi tahıllardan bol ürün almalarını sağladı. Bu nedenle bölge, "Ekmek Sepeti" olarak anılmaya başladı.

Ortabatı ovalık araziydi. Mississippi Nehri ise bölgenin can damarıydı ve göçmenlerin yeni evlerine, gıda maddelerinin de pazar yerlerine taşınmasını sağladı. Aynı nehir iki klasik Amerikan romanına konu olmuştur. Bunlar, sonradan Mark Twain adını alan Missouri kökenli Samuel Clemens'in yazdığı "Mississippi'de Hayat" ve "Huckleberry Finn'in Maceraları"dır.

Ortabatılılar, açık yürekli, dost, ve dobra olmalarıyla tanınır. Siyasi yaklaşımları temkinli olmakla birlikte ara sıra protestocu bir tutum gösterirler. Ortabatı, Amerika'nın iki büyük partisinin doğduğu yerdir. Bunlardan ilki, 1850'lerde kurulan ve köleliğin diğer eyaletlere yayılmasına karşı çıkan Cumhuriyetçi Parti'dir. Ortabatı ayrıca, yüzyılın başında 'İlerici Hareket'in doğuşuna öncülük etmiştir. Çoğunluğu çiftçi ve

tüccarlardan oluşan İlerici Hareket'in amacı, hükümetin içindeki yozlaşmaya engel olmak ve halkın isteklerine karşı daha duyarlı davranmalarını sağlamaktır. Coğrafi konumlarından dolayı olsa gerek, Ortabatılıların çoğu tecrit politikasından yanadır. Amerika'nın, yabancı ülkelerin sorunlarına ve savaşlarına karışmamaları gerektiğini savunurlar.

Bölgenin merkezi Illinois, Chicago'dur. Chicago ülkenin 3. büyük kentidir. Great Lakes Limanı, hem ülkenin hem de dünyanın uzak bölgelerine uzanan hava ve demiryolu trafiğinin kavşak noktasıdır. 447 metre ile dünyanın en yüksek binası olan Sears Tower kentin merkezinde yer almaktadır.

GÜNEYBATI

Güneybatı bölgesi, komşusu olan Ortabatı'dan farklıdır. İklimi daha kuraktır. Nüfusu daha azdır. Etnik yapısı ise İspanyolAmerikalı ve Yerli-Amerikalılardan oluşur. Şehirlerin dışında kalan bölgeler, çoğu çöl olan boş arazilerdir. Muhteşem Grand Canyon bu bölgede yer alır. Heykeller Vadisi'nin sade güzelliği ise pek çok 'Western' filminde arka planda fon olarak yer almıştır. Heykeller Vadisi, Navajo Rezervasyonu arazisinde bulunur. Navajolar, Amerikanın en büyük nüfusa sahip olan kabilesidir. Bölgenin güneyine ve doğusuna gidildikçe, aralarında Hopi, Zuni ve Apaçi kabilelerinin de yer aldığı düzinelerce yerli rezervasyonu bulunmaktadır.

Güneybatı'nın bazı kısımları eskiden Meksika'ya aitti. 1846-48 yılları arasındaki Meksika-Amerika savaşından sonra bu bölgeler Birleşik Devletler'e geçti. Ancak Meksika geleneğinin etkileri güçlü bir şekilde var olmayı sürdürmektedir. Güney'in uzak bölgelerinden gelen, (yasal ve yasadışı) göçmenler için uygun bir yerleşim alanıdır. Bölge nüfusu hızla artmaktadır. Özellikle Arizona, ılıman iklim arayan, emekli olmuş Amerikalıların tercihi konusunda Güney Eyaletleriyle rekabet halindedir.

Sıcak ve çorak Güneybatı'da nüfus artışını sağlayan iki etken vardır. Barajlar ve klima cihazları. Colorado ve diğer nehirlerdeki barajlar ile Central (Merkezi) Arizona Projesi kapsamında yapılan su kemerleri; Las Vegas, Nevada, Phoenix, Arizona, Albuquerque, New Mexico gibi eskiden küçük yerleşim merkezleri olan kentlere su getirdi. Metropol olmalarını sağladı. Las Vegas dünyanın büyük kumar merkezlerinden biri haline geldi. Santa Fe ile New Mexico ise özellikle resim, heykel ve opera alanında sanat merkezi oldu. Bir başka su kemeri sistemi ve sulama projesi de California'nın bol meyva ve sebze hasadıyla ünlü Central Valley'e (Merkez Vadisi) hayat vermiştir.

BATI

Uzun süre Amerikalılar, Batı'yı henüz keşfedilmemiş bir bölge olarak gördüler. Oysa Avrupalıların California'ya yerleşme tarihi, çoğu Ortabatı Eyaletinininkinden daha eskiye dayanır. İspanyol rahipleri, Amerikan Devrimi'nden birkaç yıl önce California kıyılarında

misyonlar kurmuştu. California ve Oregon, 19. yüzyılda, doğudaki birçok eyaletten daha önce Birlik'e katıldı.

Batı Bölgesi, büyük bir manzara resmini andırır. 11 eyalet de yer yer dağlık arazi üzerindedir. Geniş araziler insanı şaşkırtan tezatlarla doludur. Tepelerin batısından, Pasifik Okyanusu'ndan gelen rüzgârlar bölgeye nem taşır ve toprağın sulanmasını sağlar. Ancak doğuda arazi çok kuraktır. Örneğin Washington Eyaleti'nin batı kısımları, doğu kısmında bulunan Cascade Range'e kıyasla 20 kat daha fazla yağmur alır.

Nüfus seyrek. Milyonlarca hektar büyüklüğünde yerleşime açılmamış arazi Federal Hükümetin mülkiyetinde ve yönetimindedir. Amerikalılar bu bölgeleri, hem dinlenme amaçlı hem de ticari faaliyetlerde kullanmaktadırlar. Bölgede balıkçılık, kampçılık, doğa yürüyüşleri, tekne gezileri, kerestecilik, madencilik yapılmakta ve otlak olarak yararlanılmaktadır. Son yıllarda geçimini Federal arazilerden sağlayan bölge halkı ile arazi yöneticileri arasında sorunlar doğdu. Halktan, kullanım alanlarını çevreye zarar vermeyecek sınırlar içinde tutmaları istendi.

Alaska, Birlik'in en kuzeyindeki eyalettir. Geniş arazide az sayıda ama koşullara direnmeyi bilen insanlar yaşar. El değmemiş geniş topraklar ise yabani hayvanların korunduğu ulusal parklar haline getirilmiştir. Hawaii, Asya kökenli Amerikalıların, Avrupa kökenlilerden daha fazla olduğu tek eyalettir. 1980'den itibaren Asyalılar, kalabalık gruplar halinde ayrıca California'ya ve özellikle Los Angeles çevresine yerleştiler.

Los Angeles ve tüm Güney California yöresi, yoğun Meksika asıllı Amerikalı nüfusuyla bilinir. Ülkenin en büyük 2. kenti olan Los Angeles ise, Hollywood Film Sanayi'nin kalbi olmakla tanınır. Los Angeles ile San Jose yakınlarındaki Silikon Vadisi'nin gelişmesi sonucu, California, bölgenin tümü içinde en çok nüfusa sahip eyalet haline gelmiştir.

Batı kentleri hoşgörülülüğüyle tanınır. Bölgeye, yeni bir başlangıç amacıyla çok fazla insan göç etmişti. Bu yüzden insan ilişkilerinde "yaşa ve yaşat" kuralı geçerlidir. Batının ekonomik temelleri çok çeşitlidir. Örneğin California hem tarım bölgesidir hem de ileri teknolojiler üreten bir eyalettir.

SINIR BOYLARI RUHU

Amerika'da, sözü edilmeye değer bir bölge daha vardır. Burası sabit değil değişken bir bölge, bir algılama biçimidir. Yerleşim alanlarıyla, keşfedilmemiş topraklar arasında kalan bölgeye "sınır boyları" denir. Tarihçi Frederick Jackson Turner 1890'larda şöyle demişti. Keşfedilmemiş toprakların bolluğu, ülke tarihi boyunca, Amerikan halkının genel tutumunu ve kurumsal geleneklerinin niteliğini belirlemiştir. "Yıllık yeniden doğuş" diye adlandırdığı bu durumu, "ilkel toplum sadeliğine duyulan özlemle daima yeni fırsatlar sunan batıya doğru yayılma, Amerikan karakterinin temel özelliklerini yapılandırmıştır" diyerek açıklamıştır.

Günümüz Amerikan değerlerinin ve tutumlarının geçmişi "sınır boyları"na kadar uzanır: Kendine güven, beceriklilik, yoldaşlık, ve güçlü bir eşitlik duygusu. İç Savaş'tan sonra, büyük miktarda siyah Amerikalı, fırsat eşitliği arayışı içinde batıya göç etti. Çoğu, sığır çobanı, madenci oldu, çayırılık bölgelere yerleşti. Servet ve ün kazandılar. Wyoming'in batı bölgesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği ilk yerdir (1869).

Bati'nın kaynakları sınırsız olarak görüldüğü için insanlar tarafından savurgan ve özensiz kullanılmıştı. Büyük buffalo (Amerikan bizonu) sürüleri katledilmiş, geriye ancak küçük gruplar kalmıştır. Aynı şekilde diğer hayvan türleri de yok olmanın eşiğine gelmişti. Nehirler kirlenmiş, çevrede yaşayan ve nehrin doğal sakinleri olan türler arasındaki denge bozulmuştu.

Kereste elde etmek için kesilen ağaçlar yüzünden ormanlar mahvolmuş, özensiz madencilik faaliyetleri nedeniyle toprağın doğal yapısı bozulmuştu.

Doğal kaynakların sömürülmesi karşısında, sınır boylarının özelliklerini kaybetmesine karşı çıkan Amerikalılar sayesinde Doğal Hayatı Koruma Hareketi oluştu. Korumacılar 1872'de Yellowstone'da ilk ulusal parkı, 1890'lı yıllarda da ilk ulusal ormanı kurdular. Daha sonra çıkartılan "Nesli Tükenen Türler Yasası" da yok olma sürecini önlemeye yardımcı oldu.

Ancak Çevreci Programlar tartışmalar da yarattı. Bazı kesimler, bu yasanın ekonomik gelişmeye engel olduğunu savundu. Ama, Amerika'nın doğal zenginliklerini koruma hareketi, ülke çapında güçlenmeye devam etmektedir. Dünyanın diğer ülkelerinde de benzer uygulamalara gidilmiş olması, 'sınır boyları ruhunun' devam ettiğinin bir kanıtıdır.

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

İç Savaş, Amerikan tarihinin en sarsıcı, en travmatik dönemidir. Ama iki acı olayın sona ermesini sağlamıştır. Köleliği ortadan kaldırmıştır. Ve, ülkenin, yarı bağımsız eyaletlerin bileşimi değil, parçalanamaz bir bütün olduğunu ortaya koymuştur.

1920'li yıllar iş hayatının altın yılları oldu. Birleşik Devletler artık tüketici toplumdur. Radyo, ev cihazları, sentetik tekstil ürünleri, ve plastik malzemeler pazarı hızla büyüyordu.

Federal bütçedeki açığa rağmen 1983 yılında ABD ekonomisi, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana en uzun süreli tutarlı büyüme dönemine girdi.

BÖLÜM ÜÇ TEPEDEKİ KENTE DOĞRU

Fotoğraf: ABD Ulusal Arşiv ve Belge Kurumu'nun izniyle.

Kuzey Amerika'ya ilk gelen Avrupalılar İzlandalı Vikinglerdi. Liderleri Leif Ericson yönetiminde, 1000 yılında buraya ayak bastılar. Onların izlerine, Kanada'nın Newfoundland bölgesinde rastlanmıştır. Ama Vikingler burada kalıcı bir yerleşim kurmayı başarmadılar ve kısa süre sonra Yeni Kıta'yla olan temaslarını kaybettiler.

5 yüzyıl sonra, Asya baharatları, tekstil ve boyaya duyulan talep, Avrupalı seyyahları Doğu ile Batı arasında daha kısa yollar aramaya itti. 1492 yılında İspanya Krallığı'nın bayrağı altındaki gemileriyle Christopher Columbus, Avrupa'dan batıya doğru yola koyuldu. Ve Karaib Denizinde'ki Bahama Adaları'nda karaya ayak bastı. İlerki 40 yıl içinde İspanyol seyyahları, Orta ve Güney Amerika'da büyük bir imparatorluk yarattılar.

KOLONİLER DÖNEMİ

İlk İngiliz kolonisi 1607 yılında Virginia, Jamestown'da kuruldu. Birkaç yıl sonra İngiliz Resmi Kilisesi'nin dini yaptırımlarından kaçan Püritenler geldi. Ve 1620'de, sonradan Massachusetts adını alan Plymouth kolonisini kurdular. Plymouth, New England'dan sonra İngilizlerin Kuzey Amerika'daki ikinci kalıcı yerleşim bölgesiydi.

Püritenler, New England'da "Tepenin üzerindeki kent" i yani ideal toplumu kurmayı umuyorlardı. Amerikalılar ülkelerini daima deneysel fırsatlara açık ve diğer ülkeler için örnek kabul etmişlerdir. Püritenler, devletin, Tanrı'nın buyruklarını uygulaması gerektiğine inanıyordu. Kiliseye karşı gelenleri, zina yapanları, ayyaşları ve Sabbat'a karşı gelenleri sert şekilde cezalandırıyorlardı. Kendileri için dini özgürlük talep ettikleri halde uyguladıkları ahlâk kuralları katı ve hoşgörüsüzdü. 1636'da Roger Williams adlı bir rahip Massachusetts'ten ayrılıp, Rhode Island'da devlet ile kilisenin ayrılığını ve dini özgürlüğü temel alan bir koloni kurdu. Bu iki ilke ABD Anayasası hazırlanırken de esas alınmıştır.

Diğer ülkelerden de sömürgeciler geldi. Ancak İngilizler o zamana kadar Amerika'ya çoktan yerleşmişlerdi. 1733'te Atlantik Kıyısı boyunca, Kuzeyde New Hampshire'a, Güneyde Georgia'ya kadar uzanan 13 koloni kurulmuştu. Kuzey Amerika'da Kanada ve Mississippi Nehri'ni kapsayan Louisiana bölgesi, Fransızların kontrolündeydi. Fransa ve İngiltere 18. yüzyıl boyunca Kuzey Amerika topraklarının denetimi için pekçok kez savaştı. 1763'te, '7 Yıl Savaşı' sona erdiğinde Kanada ve Mississippi'nin Kuzey Amerika'daki doğu kıyısı İngiltere'nin eline geçmişti.

Kısa süre sonra İngiltere ile kolonileri arasında çatışmalar başladı. İngiltere, 7 Yıl Savaşı'nın zararını karşılamak için yeni vergiler koydu. Ve askerlerin Amerika'daki meskenlerde ağırlandırmalarını istedi. Koloniciler vergilere karşı çıktı ve askerlerin Amerika'da barındırılmasına direndi. Sadece kendi koloni meclislerine vergi ödeyeceklerini söylediler. "Temsil yetkisi olmayan vergi alamaz" sloganı ile birlik oldular.

Sonunda, çaydan alınan dışında tüm vergiler kaldırıldı. Ama 1773 yılında bir grup vatansever, çay vergisine Boston Çay Partisi ile tepki verdi. Kızılderili kıyafetleri giyip rıhtımda demirli duran İngiliz ticaret gemilerine çıktılar, 342 sandık dolusu çayı Boston

Limanı'na döktüler. Bu olay üzerine, İngiliz Parlamentosu önlem olarak Boston Limanı'nı gemilere kapattı. Koloni liderleri 1774'te, kolonilerin İngiliz yönetimine muhalefetini tartışmak üzere 1. Kıta Kongre'sini topladılar. 19 Nisan 1775'te İngiliz askerleri Massachusetts, Lexington'da kolonici asilerle karşı karşıya geldi ve savaş başladı. 4 Temmuz 1776'da Kıta Kongresi, Bağımsızlık Bildirgesi'ni yayınladı.

Bağımsızlık Savaşı önceleri Amerikalılar için iyi gitmedi. Yeterli malzeme ve eğitimleri yoktu. Amerikan birlikleri iyi savaştı ama İngilizler sayıca onlardan üstündü. 1777 yılı savaşın dönüm noktası oldu. Amerikan birlikleri, New York, Saratoga'da İngiliz Ordusu'nu yenilgiye uğrattı. Fransa, gizliden Amerikalılara yardım ediyordu. Ama savaşta üstünlük kazanmadıkları sürece onlara açık destek vermekten kaçınıyordu. Amerikalıların Saratoga zaferini takiben Fransa ve Amerika bir ittifak anlaşması imzaladı. Fransa savaş gemisi ve askeri birlikler gönderdi.

Devrim Savaşı'nın en büyük çarpışmalarından biri de 1781'de Virginia, Yorktown'da yaşandı. Fransız ve Amerikan birlikleri, İngilizleri kuşattı. Onları teslim olmaya zorladı. Çeşitli bölgelerde 2 yıl daha süren savaş nihayet resmen sona erdi. Fransa, Amerika'nın bağımsızlığını kabul etti. 1783'te Paris Anlaşması imzalandı.

YENİ BİR ULUS

ABD Anayasası'nın ana hatları ve ABD'nin kuruluşu, 4. bölümde daha ayrıntılı anlatılacaktır. Anayasa ile güçler 3'e ayrıldı. Yasama(Kongre), yürütme (Başkan ve Federal Kurumlar) ve yargı(Federal Mahkemeler). Bu durum, merkezi otoritenin aşırı gücünden ürken Amerikalıları rahatlattı. 'Vatandaşlık Hakları' olarak bilinen 10 madde de, bireysel özgürlüklerin güvencesi olarak Anayasa'da yerini aldı. Yetkinin tek elde toplanması konusunda duyulan tedirginlik, Bağımsızlık Mücadelesi döneminin iki önemli siyasi şahsiyetinin farklı felsefelerinde kendini göstermişti.

Askeri savaş kahramanı ve ilk ABD Başkanı George Washington, güçlü bir başkanlık ve merkezi hükümet sistemini savunan bir partinin başındaydı. Bağımsızlık Bildirgesi'nin hazırlayanlar arasında ön planda yer alan Thomas Jefferson ise, halka karşı daha çok sorumlu olmalarını sağlayacağı için eyaletlere daha çok yetki vermektense yana olan bir partinin başına geçmişti.

Jefferson 1801 yılında 3. Başkan olarak seçildi. Başkanlık yetkilerinin kısıtlanmasını savunduğu halde siyasi gerçekler farklı davranmasını zorunlu kılıyordu. Çok önemli adımlar attı. 1803'de Fransızlardan Louisiana'yı satın aldı. ABD'nin toprakları yaklaşık iki katına çıkmış oldu. Louisiana, 2 milyon kilometrekareydi. Böylece ülke sınırları uzak batıya, Colorado'daki Rocky Dağları'na kadar genişlemiş oldu.

KÖLELİK VE İÇ SAVAŞ

19. yüzyılın ilk çeyreğinde yerleşim bölgesinin sınırları batıya doğru ilerledi, Mississippi Nehri'nin ötesine ulaştı. 1828'de Andrew Jackson, seçilen ilk "yabancı" başkan oldu. Jackson, sınır boyu eyaletlerinden Tennessee'de, Atlantik kıyısı kültür ve geleneklerinin dışında kalan, yoksul bir ailede doğmuştu.

Jackson dönemi, yüzeyde iyimserlik ve enerji dolu görünse de genç toplum ciddi çelişkiler yaşıyordu. Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan "tüm insanlar eşit yaratılmıştır" ifadesi 1,5 milyon köle için pek de anlam taşımıyordu. (kölelik ve sonuçlarıyla ilgili daha fazla bilgi için 1 ve 4. bölümlere bakınız)

1820 yılında güneyli ve kuzeyli siyasetçiler, köleliğin batı topraklarında yasal olup olmamasını tartışıyorlardı. Kongre bir uzlaşmaya vardı. Missouri eyaletinde ve Arkansas topraklarında köleliğe izin verildi. Ama Missouri'nin batı ve kuzeyindeki bölgelerde yasaklandı.

1846-48 yılları arasındaki Meksika Savaşı Amerikalılara yeni topraklar kazandırdı. Bunun sonucunda, kölelik sınırlarının genişletilmesi gündeme geldi. 1850'de California, özgür bir eyalet olarak kabul edildi. Utah ve New Mexico halkına kölelik konusunda karar hakkı tanındı. (Onlar köleliğin kaldırılmasını istediler)

Ama bu konu çözümlenmiş değildi. Köleliğe karşı olan Abraham Lincoln 1860'da başkan seçildiğinde, 11 eyalet Birlik'ten ayrılıp bağımsızlık ilân etti. Konfedere Eyaletler'i kurdular. Bunlar, Güney Carolina, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas, Virginia, Arkansas, Tennessee ve Kuzey Carolina Eyaletleri'ydiler. Böylece Amerikan İç Savaşı başladı.

Konfederasyon Ordusu savaşın ilk yıllarında üstündü. Başında General Robert E. Lee gibi taktik dehaları vardı. Ama Birlik, daha çok askeri güce ve kaynağa sahipti. 1863 yazında Lee, birliklerini kuzeye, Pennsylvania'ya yönelterek bir kumar oynadı. Gettysburg'da Birlik Ordusu'yla karşı karşıya geldi. Ve Amerikan topraklarının tanık olduğu en büyük savaş yaşandı. 3 gün süren umutsuz mücadelenin ardından Konfederasyon Birlikleri yenilgiye uğradı. O sırada, Mississippi Nehri'nde savaşan Birlik Generali Ulysses S. Grant, Vicksburg'u aldı. Böylece Mississippi Vadisi'nin bütün kuzeyi ele geçirilmiş ve Konfederasyon ikiye bölünmüş oluyordu.

Lee ve Grant yönetimindeki birliklerin uzun çarpışmaları sonucu, 2 yıl sonra Konfederasyon Ordusu teslim oldu.

İç Savaş, Amerikan tarihinin en sarsıcı dönemidir. Ancak yine de, 1776 yılından bu yana Amerikalıları tedirgin eden iki sorunun çözülmesini sağlamıştır.

Köleliğe son vermiş ve ülkenin yarı bağımsız eyaletlerin toplamı değil, bölünmez bir bütün olduğunu ortaya koymuştur.

19. YÜZYIL SONLARI

Abraham Lincoln 1865'te öldürüldü.

ABD, İç Savaş'ın yaralarını saracak nitelikler taşıyan bir geçmişe ve coşkuya sahip liderinden yoksun kaldı. Ardından seçilen Andrew Johnson, savaş sırasında Birlik'e sadık kalmış bir güneyliydi.

Ancak Johnson'un (Cumhuriyetçi) partisi, eski Konfederasyona karşı yumuşak davrandığını bahane ederek onu başkanlıktan indirmek için hukuki bir süreç başlattı. Johnson beraat etti. Onun beraati, 'güçlerin ayrılığı ilkesi' açısından önemli bir zafer olarak görüldü. Bir başkan, siyasi tutum açısından Kongre ile ters düştüğünde değil ancak, Anayasa'da yazılı olan "ihamet, rüşvet ya da diğer ağır suçlardan dolayı" azledilebilirdi.

İç Savaş'ın bitiminden birkaç yıl sonra ABD, sanayide öncü güç haline gelmiş, beceri sahibi iş adamları servet sahibi olmuştu. Kıtayı kateden ilk demir yolu 1869 yılında tamamlandı. 1900 yılına gelindiğinde ABD'nin demir yollarının uzunluğu tüm Avrupa'dakilerin toplamını aşmıştı. Petrol sanayi gelişmişti.

Standart Oil Company'nin kurucusu John D. Rockefeller Amerika'nın en zengin kişilerinden biriydi. Yoksul bir İskoç göçmeni olarak hayata atılan Andrew Carnegie, çelik fabrikaları imparatorluğu kurdu. Güneyde tekstil, Chicago, Illinois'te ise et paketleme fabrikaları

giderek çoğaldı. Telefon, ampul, fonograf (pikap), alternatif akım motoru, transformatör ve sinema filmi gibi bir dizi icadın ardından elektrik sanayi gelişmişti. Chicago'da mimar Louis Sullivan, çelik konstrüksiyon kullanarak inşa ettiği gökdelenlerle çağdaş kentlere katkıda bulundu.

Ancak denetimsiz ekonomik büyüme, tehlikeleri de beraberinde getirmişti. Demir yolları, rekabeti azaltmak için birleşti ve nakliye ücretlerini belirlemeye başladılar. Tröstler, -büyük şirket grupları- bazı sanayileri (özellikle petrol) denetim altında tutabilmek için tekel oluşturdular. Bu büyük kuruluşlar, bol miktarda imalat yapıyor ve mamullerini ucuza satabiliyorlardı. Aynı zamanda fiyatları sabitleyerek rakiplerini de piyasadan silebiliyorlardı. Federal hükümet bu duruma engel olmak için harekete geçti. Demir yolu ücretlerini denetlemek için 1887'de Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu kuruldu. 1890'da çıkartılan "Sherman Antitröst Yasası", ticareti sınırladığı gerekçesine dayanarak, şirketlerin birleşmesini ve tröstleri yasakladı.

Sanayileşme, işçilerin örgütlenmesini de beraberinde getirmişti. Meslek sendikalarının birleşmesiyle 1886'da Amerikan İşçi Federasyonu kuruldu. 19. yüzyılın sonları, ülkenin yoğun göç aldığı bir dönemdi. Yeni sanayilerde çalışan işçilerin çoğu yabancı ülkelerde doğmuştu. Amerikan çiftçisi zor günler geçiriyordu. Gıda fiyatları düşüyordu. Çiftçiler ağır vergiler, yüksek nakliye ücretleri, ev taksitleri ve gümrük vergilerinin altında eziliyorlardı.

1867'de Rusya'dan satın alınan Alaska dışında Amerikan topraklarında 1848 yılından sonra genişleme olmadı. Ama 1890'da ülkeye yeni bir genişleme ruhu hakim olmaya başladı. ABD, Kuzey Avrupa ülkelerinin yolunu izleyerek Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarına uygarlık götürmeyi kendine görev edindi. Amerikan gazeteleri, Küba'daki İspanyol Kolonisi'nde yaşanan vahşeti kamuya açıkladığında ABD ile İspanya 1898'de savaşa girdi. Savaş sona erdiğinde ABD, İspanyollardan; Küba, Filipinler, Porto Riko ve Guam'da toprak kazanmıştı. Ayrıca Hawaii Adaları'nı da ele geçirdi.

İmparatorluk zincirlerinden kurtulmuş olan Amerikalılar, yeni bir imparatorluğu yönetmekten memnun değillerdi. 1902'de Amerikan birlikleri Küba'yı terk etti. Ama yeni cumhuriyete, ülkede ABD'nin donanma üslerini bulundurma şartı koşulmuştu. Filipinler, 1907 yılına kadar sınırlı yetkilere sahip bir hükümet tarafından yönetildi. 1946'da tam bağımsızlığa kavuştu. Porto Riko, ABD bünyesinde, kendi kendini yöneten bir ortak pazar haline geldi. Hawaii ise 1959'da (Alaska gibi) eyalet oldu.

İLERİCİ HAREKET

Amerikalılar ülke dışında tehlikeli maceralara atılırken, ülke içindeki sosyal sorunlara da yeni bakış açıları getiriyorlardı. Ülkedeki refah görüntüsüne rağmen, sanayi işçilerinin yarısı hâlâ yoksulluk içinde yaşıyordu. New York, Boston, Chicago ve San Francisco; müzeleri, üniversiteleri ve halk kütüphaneleriyle gururlanırken bir yandan da kenar mahalleri yüzünden utanç duyuyorlardı. O dönem, "laissez faire" (bırakınız yapsınlar) ilkesi hakimdi. Hükümet, "ticarete, elden geldiğince az müdahale etsin" deniyordu.

1900 yılında İlerici Hareket başladı.

Amaç, hükümet eliyle bireylerde ve toplumda reformdu. Hareketin destekçileri, siyasi sorunlara bilimsel, ucuz ve etkin çözümler arayan ekonomistler, sosyologlar, mühendisler ve bürokratları.

Sosyal görevliler, kenar mahallelerde, yoksullara sağlık hizmeti veren, aynı zamanda eğlenceli vakit geçirebilecekleri merkezler kurdular. İçki yasağı taraftarları, alkolik

erkeklerin, eşlerine ve çocuklarına zarar vermesini önlemek için içki satışlarının yasaklanmasını istediler. Reformcu politikacılar, kentlerdeki yozlaşmayla mücadele ediyordu. Toplu taşımacılığı yeniden düzenlediler ve belediyelere ait tesisler kurdular. Eyaletler, çocuk işçi çalıştırılmasını önleyen, çalışma günlerini azaltan, iş kazası geçiren işçilere tazminat ödenmesini sağlayan yasalar çıkardı.

Bazısı daha köktenci çözümler öneriyordu. Eugene V. Debs'in liderliğindeki Sosyalist Parti, Eyaletlerde, kendileri tarafından yönetilen (özyönetimsel) ekonomilere, demokratik ve barışçıl bir geçişi savunuyordu. Ancak sosyalizm, ABD'de kendine sağlam temel bulamadı. Sosyalist Parti'nin en büyük başarısı, 1912 yılındaki başkanlık yarışında oyların % 6'sını almasıydı.

SAVAŞ VE BARIŞ

1914'te Avrupa'da 1. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Başkan Woodrow Wilson Amerika'nın tarafsız kalmasında ısrar etti. Ancak Almanya, müttefik ülke limanlarına giden tüm gemilere saldıracağını ilân edince tutumunu değiştirmek zorunda kaldı. Kongre, Almanya'ya 1917 yılında savaş ilân ettiğinde Amerikan ordusundaki asker gücü sadece 200,000 kişiydi. Milyonlarca erkeğin orduya çağırılması, eğitilmesi ve denizaltılarla Atlantik'in öbür kıyısına gönderilmesi gerekiyordu. ABD'nin, savaşa katkıda bulunacak duruma gelmesi için 1 yıl geçmesi gerekti.

1918 sonbaharında Almanya'nın durumu umutsuzdu. Amerikan takviyesi karşısında orduları geri çekilmek zorunda kalmıştı. Kasım ayında Almanya barış istedi. 11 Kasım'da ateşkes ilân edildi. Wilson, barış antlaşmanın hazırlanmasına yardımcı olmak üzere 1919 yılında Versailles'a (Versay) gitti. Müttefik ülke başkentlerinde coşkuyla karşılanmasına rağmen kendi ülkesinde hoşnutsuzluk vardı. Önerdiği Milletler Cemiyeti maddesi Versailles Antlaşması'na eklenmişti. Ancak ABD Senatosu bu öneriyi onaylamadı ve ABD Milletler Cemiyeti'ne katılmadı.

Amerikalıların çoğunluğu bu başarısızlık yüzünden yas tutmaya kalkmadı. Ve ABD, Avrupa'nın sorunlarından uzaklaşıp kendi iç sorunlarıyla ilgilenmeyi seçti. Bu sırada, Amerikalıların içinde yabancı düşmanlığı başlamıştı. 1919'da yaşanan bir dizi terörist bombalama olayı "Kızıl Korkusu" yarattı. Başsavcı A. Mitchell Palmer'ın başkanlığında siyasi gösteriler düzenlendi. Çoğu, hiçbir suç işlememiş olan yüzlerce yabancı asıllı radikal siyasetçi sınır dışı edildi. 1921 yılında İtalya doğumlu 2 anarşist, Nicola Sacco ile Bartolomeo Vanzetti, somut olmayan (afaki) delillerle cinayet suçundan hüküm giydi. Aydınların karşı çıkmasına rağmen 1927'de elektrikli sandalyede idam edildiler. 1921 yılında Kongre, göçmen kabulüne sınırlama getirdi. Bu sınırlamalar 1924 ve 1929 yıllarında daha da artırıldı. Ancak sınırlamalar Anglo-Saxon ve Kuzeyli ülkeler lehine düzenlenmişti.

1920'lerde ülkenin durumu çok karışıktı. Püriten muhafazakârlıkla, hazcılık ilkesini savunanlar içiçe yaşıyordu. Yasaklar dönemi idi. 1920'de anayasaya eklenen bir maddeyle içki satışları yasaklandı.

Ama içki düşkünleri, "speakeasies" denilen yasadışı lokallerde bu yasağı delmeyi başlıyor, gangsterler ise bu sayede kara para kazanıp servet yapıyordu. Aynı zamanda "Kükreyen Yirmiler" dönemi idi. Cazin ve sessiz sinemanın çıkışıydı. Bayrak direğinde oturmanın ya da süs balığı yutmanın eğlence kabul edildiği bir dönemdi. İç Savaş sonrasında, Güney'de doğan ırkçı Ku Klux Klan örgütü yeniden taraftar bulmaya başladı.

Zenciler, Katolikler, Yahudiler ve göçmenler şiddete maruz kalıyordu. Aynı dönemde, Katolik New York Valisi Alfred E. Smith, başkanlık için Demokratik Parti'nin adayydı.

Büyük şirketler, 1920'lerde altın yıllarını yaşıyordu. ABD tüketim toplumu haline gelmişti. Radyo, ev cihazları, sentetik tekstil maddeleri ve plastik pazarı alabildiğine genişliyordu. Otomobil fabrikalarına montaj bandını kazandıran Henry Ford'a herkes hayrandı. Ford, işçilere yüksek ücret ödediği halde, T Model otomobillerin seri üretiminden büyük kârlar elde edebiliyordu. T Modeli, halkın bütçesine de uygundu. Milyonlarca kişi tarafından satın alınıyordu. O dönemde ülkeye sanki Midas dokunmuş gibiydi.

Ancak bu yapay refah maskesinin altında derin sorunlar gizliydi. Kârlar yüksek, faizler düşüktü. Yatırıma yönelecek nakit çoktu. Ancak paranın çoğu borsadaki sorumsuz tutumlar yüzünden spekülasyonlarda kayboldu. Hisse senedi fiyatları "reel değer"lerinin çok üzerine çıktı. Yatırımcılar, ihtiyat akçesi verip hisse topluyorlar, o paranın da % 90'ını borçlanarak temin ediyorlardı. Ama 1929 yılında Borsa çöktü. Dünya çapında bir kriz doğdu.

BÜYÜK BUHRAN

1932 yılında binlerce banka ve 100,000'den fazla şirket iflas etti. Sanayi üretimi yarıya düştü. Ücretler % 60 azaldı. Ve her 4 işçiden biri işsiz kaldı. Franklin D. Roosevelt aynı yıl, "Amerikan Halkı için Yeni bir Düzen" (New Deal) sloganıyla Başkan seçildi.

Roosevelt'in kendine olan sonsuz güveni toplumu harekete geçirdi. Başkanlığı devralırken yaptığı konuşmada, "Bizi korkutacak olan tek şey, korkunun kendisidir" demişti. Ve sözlerini, kararlı bir şekilde uygulamaya koydu. 3 ay içinde –Tarihi 100 gün- Roosevelt, Kongre'ye, ekonominin düzelmesini sağlayacak çok sayıda yasa sundu. "Vatandaş Koruma Birlikleri" ve "İş Gelişim İdaresi" gibi kurumlar, yol, köprü, hava alanı, park ve kamu binalarının inşaat ihalelerini alarak binlerce kişiye iş olanağı yarattı.

Daha sonra da, yaşlılara emeklilik ödeneği sağlamak için Sosyal Güvenlik Yasası çıkartıldı.

Roosevelt'in Yeni Düzen Programı, krizi sona erdirmeyi. Ekonomi geliştiği halde tam olarak iyileşmesi ancak ABD'nin 2. Dünya Savaşı'na girmesinden sonra uygulanmaya başlanan destek önlemlerle gerçekleşti.

2. DÜNYA SAVAŞI

1939 yılında Avrupa'da savaş patlak verdiğinde ABD'nin ilk tepkisi yine tarafsız kalmaktı. Ama Japonlar, Aralık 1941'de Hawaii'de donanma üssünün bulunduğu Pearl Harbour'u bombalayınca ABD savaşa dahil oldu. Önce Japonlara, ardından da onların müttefikleri olan Almanya ve İtalya'ya savaş ilân etti.

Amerikan, İngiliz ve Sovyet savaş planlamacıları, ilk olarak Almanya'yı püskürtmeyi kararlaştırdılar. Kasım 1942'de İngiliz ve Amerikan kuvvetleri Kuzey Afrika'ya çıkartma yaptı. 1943'te Sicilya ve İtalya'ya ilerlediler. 4 Haziran 1944'te Romayı işgâlden kurtardılar. 2 gün sonra –D Günü- Müttefik Kuvvetler Normandiya çıkartmasını gerçekleştirdi. 24 Ağustos'ta Paris özgürlüğe kavuştu. Ve Amerikan Birlikleri, Eylül ayında Alman sınırını aştı. Sonunda, 5 Mayıs 1945'te Almanlar teslim oldu.

Japonya ile savaş 1945 Ağustos'unda Başkan Harry Truman'ın, Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atılması emrini vermesiyle sona erdi. Yaklaşık 200,000 sivil hayatını kaybetti. Bu konu, günümüzde hâlâ tartışılıyor olmakla birlikte, eğer Müttefikler Japonya'yı

işgal etmek zorunda kalsaydı, verilen kayıplar, bombanın sebep olduğundan çok daha fazla olacaktı.

SOĞUK SAVAŞ

Savaştan sonra bu kez ABD'nin de katılımıyla Birleşmiş Milletler kuruldu. Kısa süre sonra ABD ile savaş sırasındaki müttefiki Sovyetler Birliği arasında bir gerilim başgösterdi. Sovyet Lideri Stalin, Avrupa'daki özgür ülkelerde serbest seçimler yapılmasını destekleme sözü verdiği halde Sovyet güçleri, Doğu Avrupa'da Komünist Diktatörlük'te ısrar ediyordu.

Almanya bölündü. Batısı İngiltere, Fransa ve Amerika'nın, doğusu ise Sovyetler'in işgâli altındaydı. 1948 baharında Sovyetler, Batı Berlin'i kuşatma altına aldı. Açlıkla karşı karşıya kalan kentin kendilerine boyun eğeceğini düşünüyorlardı. Batılı güçler, hava köprüsü kurup gıda ve yakıt yardımı yaptı. Sovyetler Birliği Mayıs 1949'da kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. ABD, bu tarihten

1 ay önce, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve Büyük Britanya ile Kuzey Atlantik Paktı'nı (NATO) kurma konusunda anlaşmaya varmıştı.

25 Haziran 1950'de Sovyet silahlarıyla donatılmış Kuzey Kore ordusu, Stalin'in de onayıyla Güney Kore'yi işgal etti. Truman derhal Kuzey Kore'yi savunmak için Birleşmiş Milletler'den taahhüt aldı. Savaş 3 yıl sürdü. Ve Kore'nin ikiye bölünmesiyle sonuçlandı.

Sovyetlerin Doğu Avrupa'yı kontrol altında tutması, Kore Savaşı, Sovyetlerin atom ve hidrojen bombaları geliştirmesi Amerikalılarda korku yaratmıştı. Kimileri ülkede hainler bulunduğu inanıyordu. 1950'li yılların başında Cumhuriyetçi Senatör Joseph Mc Carthy, Dış İşleri Bakanlığı ile Ordu'nun komünistlerle dolu olduğunu iddia ediyordu. Mc Carthy sonunda itibarını kaybetti. Ama o zamana kadar pekçok kişi işinden oldu ve aynı dönemde Amerikan halkı, en temel özelliği olan, siyasi fikir ayrılıklarına gösterdiği hoşgörüyü kaybetmişti.

ABD, 1945'den 1970'e kadar, arada kısa durgunluklar olmakla birlikte uzun bir ekonomik büyüme dönemi yaşadı. Amerikan halkı ilk kez konforlu hayatın tadını çıkartıyordu. 1960 yılında, ailelerin % 55'inin çamaşır makinesi, % 77'sinin arabası, % 90'ının TV'u ve hemen hepsinin buzdolabı vardı. Ve halk artık irksal adaletin yerleşmesinden yanaydı.

2. Dünya Savaşı Generali Dwight D. Eisenhower'in 8 yıllık Başkanlığından sonra 1960 yılında yeni başkan John F. Kennedy oldu. Genç, enerjik ve yakışıklıydı. "Ülkeyi yeniden ileri götürmeye" söz vermişti. 1962 Ekim'inde Soğuk Savaş'ın en ağır kriziyle karşı karşıya kaldı. Sovyetler Birliği'nin, Küba'ya, birkaç dakika içinde Amerikan şehirlerine ulaşabilecek şekilde nükleer füzeler yerleştirdiği ortaya çıkmıştı. Kennedy, adayı denizden abluka altına aldı. Sovyet Lider Nikita Kruşçef, füzeleri geri çekmeyi kabul etti. Ancak karşılığında, Amerika'nın Küba'yı işgal etmeyeceğine dair söz aldı.

Nisan 1961'de Sovyetler, ilk insanlı uzay aracını dünya yörüngesine yerleştirerek zaferlerine bir yenisini ekledi. Buna karşılık Başkan Kennedy, 10 yıl içinde Amerikalıların Ay'da yürüyeceğine dair söz verdi. Bu söz, astronot Neil Armstrong, 1969 yılının Temmuz ayında Apollo 11 uzay aracından inip Ay yüzeyine adım attığında gerçekleşti.

Ancak Kennedy o günü göremedi. Çünkü 1963 yılında suikaste kurban gitmişti. Dünya çapında bir başkan değildi. Ama ölümü, Amerikan halkı için gerçek bir şok oldu. Ondan sonra seçilen Lyndon B. Johnson, Kongre'den bir dizi sosyal program yasası geçirmeyi

başardı. Johnson'un "yoksullukla savaş" programı, yoksul çocuklar için okul öncesi eğitimi, okula devam edemeyen çocuklar için özel beceri programları ve kenar mahalle gençleri için kamu hizmetlerini içeriyordu.

6 yıllık başkanlık döneminde Johnson öncelikle Vietnam Savaşı'yla ilgilenmek durumunda kaldı. 1968 yılında, 500,000 Amerikan birliği, önceden hiç bilmedikleri bu küçük ülkede savaşıyordu. Siyasetçiler bu savaşı, komünizmi her cephede denetlemek adına gerekli görmeye birlikte, Vietnam'da olanların ABD'yi ilgilendirmediğini düşünen Amerikalıların sayısı giderek artıyordu.

Üniversite bahçelerinde, Amerika'nın müdahalesini protesto eylemleri başladı.

Polisle öğrenciler arasında şiddete varan çatışmalar yaşandı. Savaş karşıtı tutum giderek adaletsizlik ve ayrımcılığı da kapsam içine almaya başladı.

Johnson, kendisine karşı artan hoşnutsuzluk nedeniyle, başkanlığa 2. kez adaylığını koymamaya karar verdi. 1968 yılında Richard Nixon başkan seçildi. Nixon, kademeli olarak Amerikan askerlerin yerine Vietnamlı askerler yerleştirdi. 1973'te Kuzey Vietnam'la barış anlaşması imzaladı. Ve Amerikan askerlerinin eve dönmesini sağladı. Başkanlığı döneminde 2 önemli diplomatik atılım daha gerçekleştirdi. Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişki kurdu ve de Sovyetler Birliği ile Stratejik Silahları Sınırlandırma Anlaşması için görüşmelere başladı. 1972 de yeniden başkan seçilmesi çok kolay oldu.

Seçim kampanyası sırasında, rakibi olan Demokratik Parti'nin Washington, Watergate'teki merkezine izinsiz giren 5 kişi tutuklandı. Yapılan soruşturma sırasında bu kişilerin Nixon'un seçim komitesinin emriyle hareket ettiği ortaya çıktı. Beyaz Saray, olayla bağlantısını örtbas etmeye kalkışınca işler iyice sarp sardı. Bant kayıtlarından, başkanın olayla bizzat ilgisi bulunduğu açığa çıktı. 1974 yazı geldiğinde Kongre'nin, Nixon'un suçunu sabit göreceği açıkça belli olmuştu. Nixon, 9 Ağustosta istifa etti. Ülke tarihinde istifa eden tek başkandır.

DEĞİŞİM YILLARI

2 Dünya Savaşı'ndan sonra Başkanlık makamı, Demokratlarla Cumhuriyetçiler arasında dönüşümlü olarak el değiştirdi. Ancak çoğu kez, Kongre'de -Temsilciler Meclisi ve Senato-Demokratlar ağırlıktaydı. Demokratların ardarda 26 yıllık hakimiyetinden sonra 1980 yılında, Senato'da çoğunluk Cumhuriyetçilere geçti.

Aynı dönemde Cumhuriyetçi Ronald Reagan başkan seçildi.

Reagan'a karşı tutumları ne olursa olsun Amerikalıların çoğu onun, ülkeyi onurlandırdığına ve geleceğe dair umut aşıladığına inanmıştı. Ancak yine onun döneminde, iç siyasette federal hükümetin çok genişlediği ve federal vergilerin çok yüksek olduğundan yakınılıyordu.

Federal bütçe açığı arttığı halde ABD ekonomisi, 1983 yılında 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana en tutarlı ve en uzun süreli büyüme dönemine girmişti. Dönemin en ciddi vakaları ise, Lübnan'da rehin tutulan Amrikalıların kurtarılması amacıyla İran'a gizlice silah satıldığı ve Kongre'nin izni olmadığı halde, Nikaragua'daki hükümet karşıtı güçlere mali destek verildiğinin ortaya çıkmasıydı. Bu olaylara rağmen Reagan 2. kez kazandığı başkanlık döneminde de halkın desteğinden yoksun kalmadı.

Onun ardından 1988'de seçilen George Bush, Reagan'a duyulan sempatiden yararlandı ve onun politikalarını sürdürdü. 1990 yılında Irak, petrol kaynakları zengin Kuveyt'i işgal

ettiğinde Bush, Çokuluslu Koalisyon'u oluşturdu. Ve Kuveyt 1991 yılının başında işgalden kurtuldu.

1992'de Amerikan seçmenleri yine sandık başındaydı. Demokrat Bill Clinton'u seçtiler. Clinton, 1996'da 2. kez seçildi. 1990'lı yıllarda eski tartışmalar yeniden alevlendi.

Tartışmalar, güçlü bir federal hükümeti savunanlarla, yetkinin merkezileşmesine karşı olanlar; okullarda dua edilmesini onaylayanlarla, kiliseyle devlet işlerinin ayrılmasını isteyenler; ve de suçluların derhal cezalandırılmasını uygun bulanlarla suçu oluşturan nedenler üzerinde durulması gerektiğini savunanlar arasındaydı. Seçim kampanyalarında paranın rolü, kaygılara yol açıyordu. Bu nedenle

2002 yılında çıkartılan bir yasayla partilere belli türde bağışlar yapılması yasaklandı.

Federal mahkeme, anayasaya aykırı olduğunu belirttiği halde söz konusu yasa, ABD'nin siyasi kampanyalarının mali destek elde etme yöntemlerine değişiklik getirdi. Eski Başkan Bush'un oğlu olan Cumhuriyetçi George W. Bush, 2000 yılında başkan seçildi. Göreve başladığında, ekonomi güçlüydü ve ülkede huzur hakimdi. Ancak bu huzur 11 Eylül 2001'de bozuldu. Koordine bir eylem gerçekleştiren teröristler 4 Amerikan uçağını kaçırdılar. 2 uçak New York City'deki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz binalarına saldırdı, biri Washington D.C. yakınlarında Pentagon'a intihar saldırısında bulundu ve son uçak Pennsylvania'da bir araziye düştü. Olayda 3000'den fazla insan öldü.

Amerikan halkı bu vahşi saldırılar karşısında şaşkınlık içinde kalmıştı.

Ama birleşip, başkanlarıyla birlikte

suçluları adalete teslim etmek, dünyayı terörden kurtarmak ve tüm dünya halklarına barış ve özgürlük getirmek için mücadeleyi seçtiler. Başkan Bush "ulusumuz hedeflerini, daima kendi savunmasından daha üstün görmüştür" diyordu. "Her zamanki gibi insan özgürlüğüne öncelik veren 'adil barış' için mücadele ediyoruz. Teröristlerin ve zalimlerin tehditlerine karşı barışı savunacağız. Büyük güçler arasında iyi ilişkiler sağlayarak barışı koruyacağız. Ve, özgür toplumları destekleyerek her kıtada barışı kuracağız".

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

Amerikalılar, demokratik haklarını, oy vererek, siyasi partilere ve seçim kampanyalarına katılarak kullanırlar.

BÖLÜM 4

DUYARLI HÜKÜMET

Güçlerin ayrılması ve Demokratik süreç

Fotoğraf: ABD Temsilciler Meclisi'nin izniyle

Amerika'nın ilk dönemindeki yaşam tarzı demokrasiyi zorunlu kılıyordu. Kolonicilerin yerleştiği bölgeler vahşi ve ormanlık araziydi. Hep birlikte çalışıp evler yapmak, yiyecek bulmak ve tarla sürmek ya da kuyu açmak için toprağı temizlemek zorundaydılar. İşbirliği yapma zorunluğu, Yeni Dünya'da kimsenin ayrıcalıklı olmadığı görüşünü pekiştiriyordu.

Eşitlik ilkesi, kurulan ilk 13 koloninin, anayurtları İngiltere ile ilişkilerini de etkilemişti. 1776'da yayımlanan Bağımsızlık Bildirgesi herkesin eşit olduğunu ve "Yaşama, Özgürlük ve Mutluluk hakkına sahip olduğunu" ilan etmişti.

Bağımsızlık İlânı ve ardından hazırlanan Anayasa; Amerika'nın koloni deneyimlerini İngiltere'nin, John Locke gibi düşünürlerinin felsefeleriyle birleştirdi. Ortaya demokratik Cumhuriyet kavramı çıktı. Hükümet, gücünü halktan alacak ve onların seçilmiş temsilcileriyle uygulamaya koyacaktı. Devrimci Savaş sırasında koloniler İngiltere'yi temsil ulusal kongre cephe'yi kurdular.

Konfederasyon Maddeleri adı altında bir anlaşma yapıldı. Kongreye sadece, eyaletlerin tek başına çözümlenemeyeceği sorunları ele alma yetkisi verildi.

ANAYASA

Eyaletler işbirliği yapmadığı için Konfederasyon Maddeleri uygulamada başarısızlığa uğradı. Ulusal ordu askerlerinin maaşı ya da Fransa'ya savaş tazminatı ödemek söz konusu olduğunda bazı eyaletler bunu reddetti. Bunu çözmek için kongre, her eyaletten bir delege gönderilmesini istedi.

Anayasa Konvansiyonu, 1787 Mayıs'ında Philadelphia'da George Washington başkanlığında toplandı.

Ancak güçlü merkezi hükümet isteyen delegelerle istemeyenler arasında eşitlik vardı. Sonuçta ortaya çıkan Anayasa'da, bazı yetkilerin ulusal ya da federal hükümete, bazı yetkilerin de eyaletlere verilmesi konusunda karara varıldı.

Anayasa, ulusal hükümet yetkilerini 3 kola ayırıyordu. Yasama yetkisi, Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan Kongre'ye verildi. Yürütme yetkisi, Başkan'ın denetimindeydi. Yargı yetkisi ise, federal mahkemelere aitti. "Erk ayrımı" her kuruma belli görevler veriyor ve diğerlerinden bağımsız olma konumu kazandırıyor. Ayrıca "Denetim ve denge" sistemi sayesinde her kurum diğerleri üzerinde belirli bir otorite sahibiydi.

"Denetim ve denge"nin nasıl çalıştığına dair bazı örnekler:

- . Başkan, Kongre'ye sunulan bir tasarıyı ya da bir yasayı uygun bulmazsa veto hakkına sahiptir.
- . Bir yasa Kongre'den geçmiş, Başkan da onaylamışsa, ama Anayasa'ya aykırılığı konusunda kuşkular varsa, Federal Mahkeme tarafından iptal edilebilir. (Federal Mahkeme görüş belirtebilir, ya da öneri getiremez. Sadece hüküm verme yetkisi vardır)
- . Başkan diğer ülkelerle anlaşmalar yapma ve federal görevlileri (yargıçlar dahil) atama yetkisine sahiptir.

Ancak anlaşmaların ve atamaların uygulamaya konulabilmesi için Senato tarafından onaylanması gerekir.

Son dönemde bazı gözlemciler, güçlerin 3'e bölündüğü hükümet sisteminin zayıf noktaları olduğunu farkına vardılar.

Çok fazla denetim ve denge, hükümetin yavaşlaması hatta kilitlenmesi sonucunu getirebilirdi.

VATANDAŞLIK HAKLARI

1787 yılında Philadelphia'da hazırlanan Anayasa, 13 eyaletin en az 9 tanesinin halkının çoğunluğu tarafından onaylanmadan yürürlüğe girmedi. Onaylama sürecinde bazı kuşkular yaşandı. Çoğu kişi, Anayasa'nın, bireysel hakları kesin bir şekilde güvence altına almadığına inanıyordu. Sonunda Anayasa'ya, Vatandaşlık Hakları olarak bilinen 10 madde açık bir dille yazılarak eklendi.

Vatandaşlık Hakları, Amerikalıların ifade, din ve basın özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Kamuya açık alanlarda toplanma, hükümet faaliyetlerini protesto ve değişiklik talep etme hakkını vermektedir. Ateşli silah satın alabilirler. Polis memurları ve askerler ortada somut bir sebep olmaksızın hiç bir vatandaşın üzerini arayamaz. Aynı şekilde, mahkeme emri olmadan evini de arayamaz. Vatandaşlık Hakları, suçlanan kişinin kısa sürede yargılanmasını da sağlar. İsteğe göre duruşmalarda jüri bulundurulur. Sanığın avukat tutmaya ve lehte tanıklar çağırmaya hakkı vardır. Alışılmamış vahşi cezalar vermek yasaktır. Vatandaşlık Hakları'nın eklenmesinden sonra Anayasa, 13 Eyalet tarafından da onaylandı. 1789 yılında yürürlüğe girdi.

Bu tarihten sonra Anayasa'ya 17 madde daha eklenmiştir. Bunların içinde en önemlileri, köleliği yasaklayan ve tüm vatandaşların kanun karşısında eşitliğini öngören 13. ve 14. Maddelerdir. 19. Madde ise kadınlara oy hakkı vermektedir.

Anayasa'da düzeltme, 2 şekilde yapılabilir. Kongre, Temsilciler Meclisi ile Senato'nun üçte ikisinin onayladığı yeni bir madde önerebilir. Ya da tüm eyaletlerin üçte ikisinin hazır bulunduğu bir toplantı düzenlenir ve orada yeni bir madde sunulabilir.(Bu yöntem bugüne kadar hiç uygulanmamıştır). Ancak her iki şartta da, yeni madde, eyaletlerin dörtte üçü onaylamadıkça uygulamaya konamaz.

YASAMA ORGANI

Yasama kolu, -Kongre- 50 eyaletin her birinin seçilmiş temsilcilerinden oluşur. Hükümetin, federal yasa çıkarma, federal vergi toplama, savaş ilan etme ve yabancı ülkelerle yapılan anlaşmaları yürürlüğe koyma yetkisine sahip olan tek dalıdır.

Temsilciler Meclisi üyeleri, 2 yıllık dönemler için seçilir. Her üye, kendi yaşadığı eyaletteki bir bölgeyi temsil eder. Bölgelerin adedi, her 10 yılda bir yapılan nüfus sayımı ile belirlenir. Yoğun nüfusa sahip eyaletler daha çok temsilci gönderebilir. Küçük eyaletlerin bazılarının 1 temsilcisi olabilir. Temsilciler Meclisi'nde toplam 435 üye bulunur.

Senatörler, 6 yıllık dönemler için seçilir. Her eyaletin, nüfusuna bakılmaksızın 2 senatörü vardır. Senatörler, dönüşümlü olarak değişir. Her 2 yılda bir Senato'nun üçte biri yenilenir. 100 tane Senatör bulunur.

Bir tasarrının yasalafması için hem Temsilciler Meclisi'nden hem de Senato'dan geçmesi zorunludur. Her iki kuruma sunulan tasarrı bir ya da daha fazla kurul tarafından incelenir, oylanır. Ondan sonra Meclis'te ya da Senato'da tartışılır. Eğer biri tarafından onaylanırsa, tetkik için diğerine gönderilir. Eğer bir tasarrı Meclis'ten ve Senato'dan değişikliğe uğrayarak geçerse, her iki kurum yeleri bu konularda uzlaşmak üzere "toplantı komitesi"nde bir araya gelir. Kongre üyelerini, tasarrı lehine ya da aleyhine ikna etmeye çalışan gruplara "lobi" adı verilir. Yaptırım güçlerini yasama sürecinin her aşamasında kullanırlar. Her iki kurum tasarrı üzerinde anlaştığı zaman, onay için başkana gönderilir.

YÜRÜTME ORGANI

Ülkenin en st düzey yöneticisi Başkan'dır. Başkan yardımcısı ile birlikte 4 yıllık süre için seçilir. Anayasa'nın 1951'de yürürlüğe giren maddesine göre başkanlar, ancak ardarda 2 görev dönemi seçilebilir.

Başkan yardımcısı, başkan öldüğünde ya da görev yapamayacak duruma geldiğinde onun makamına geçebilir. Bunun dışında tek resmi görevi Senato'ya başkanlık etmektir. Ayrıca, Senato'da ancak oy eşitliği olduğunda bu durumu bozmak için oy kullanabilir.

Başkanın yetkileri geniştir ama sınırsız değildir. Ulusal siyasetin belirleyicisi olarak, Kongre'ye yasaları sunar. Daha önce belirtildiği gibi, Kongre'den geçmiş olan herhangi bir yasayı veto etme yetkisi vardır. Başkan, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Anayasa Mahkemesinde boşalan üyelerin yerine ve federal mahkemelere hakim atama yetkisine sahiptir. Bağlı olduğu siyasi partinin başkanı olarak, medyayla doğrudan ilişki içindedir. Ve kamuoyunu kolaylıkla yönlendirebilir.

Federal hükümet kurumlarının icraatine yönelik talimat ve yönetmelikleri belirleme konusunda geniş yetkilere sahiptir. Bu kurumların st düzey yetkililerini atayan da yine başkandır. Temel kurumların başındaki yetkililere "sekreterler" denir. Başkan'ın kabinesinin bir parçası sayılırlar. Ancak yine de federal görevlilerin çoğu, siyasetlerine göre değil liyakate göre seçilir.

YARGI ORGANI

Yarı organının başı, Anayasa Mahkemesi'dir (Yüksek Mahkeme). Anayasa tarafından oluşturulan tek mahkemedir. Anayasa Mahkemesine bağlı 13 istinaf mahkemesi (yargıtay), bunlara da bağlı 95 tane de federal bölge mahkemesi vardır. Bunlar ise Kongre tarafından oluşturulmuştur. Anayasa Mahkemesi Washington D.C.'de toplanır. Diğer federal mahkemeler ise eyaletlere dağılmıştır.

Seçilen federal yargıçlar ömür boyu görevde kalır. İstifa etmedikleri sürece, ancak suç işleyip Kongre tarafından yargılanmaları azledilirler.

Federal mahkemeler, anayasal ya da federal suçlardan kaynaklanan davalara, denizcilik davalarına, yabancı ülkeleri ve onların vatandaşlarını ilgilendiren davalara ya da federal hükümetin taraf olduğu davalara bakarlar.

Anayasa Mahkemesi, bir mahkeme başkanı ile 8 yargıçtan oluşur. Bu kuruma, genelde daha alt mahkemelerden (federal ya da eyalet mahkemelerinden) temyiz davaları gelir. Konu genellikle, Kongre'nin ya da eyaletlerin çıkardığı yasaların ve yürütme organı faaliyetlerinin yorumlanması ile anayasaya uygunluğunun tartışılmasıdır.

(Federal yasalar gibi, eyalet yasalarının da ABD Anayasası'na uygun olması gerekir.)

EN ÜST YARGI MAKAMI

3 organ eşit olmakla birlikte, genelde son söz Anayasa Mahkemesi'nindir. Mahkemelerin verdiği, anayasaya aykırı hükümleri iptal eder. Böyle hükümler Anayasa mahkemesine temyize gelir. Anayasa'ya göre son karar veren makam Anayasa Mahkemesi'dir. Gazeteler, önemli davalarda verilen kararları yayınlarlar. Ve bu kararlar kamuoyunda tartışma yaratır. Böyle olması da doğrudur. Anayasa Mahkemesi'nin kararları, yıllanmış tartışmalara son verir ve uzun vadede olumlu sosyal etkiler yaratabilir. Böyle 2 örnek vardır. Plessy-Ferguson Davası (1896) ve Brown-Topeka Eğitim Kurulu (1954).

Plessy davası, zencilerin beyazlardan ayrı vagonlarda yolculuk etmeleri ile ilgiliydi. Mahkeme, "ayrı fakat eşit koşullu" vagonlarda yolculuk etmelerine karar vererek uygulamayı desteklemişti. Burada Anayasa Mahkemesi'ne verilen mesaj şuydu.

"Mahkeme 13. ve 14. maddeyi dar anlamıyla yorumluyor ve beyazlarla siyahlara farklı davranma geleneğinin bozulmaması gerektiğini söylüyordu". Yargıç John Marshall Harlan, "Anayasa renk körüdür" diyerek bu karara karşı çıktı.

Mahkeme, yaklaşık 60 yıl sonra kararını değiştirdi. Brown davasında ise mahkeme, devlet okulunda açıkça zenci beyaz ayrımı yapılmasının Anayasa'nın 14. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırı olduğuna dair görüş bildirmişti. Mahkeme, Plessy için verdiği kararı doğrudan reddetmedi ama Yargıç Harlan'ın Anayasal yaklaşımını teyit ediyordu. 1954 yılında verilen karar sadece Kansas, Topeka'daki okullar için geçerliydi. Ancak, kararın dayandığı ilke ülkedeki tüm devlet okulları tarafından algılanmıştı. Daha da ötesi, bu dava, hükümetin, hiçbir ayrımcı yaklaşımının hoş görülmeceğini vurgulamış ve ülkeye, herkese eşit davranılması gerektiğini hatırlatmıştı.

Brown davasındaki karar bazı vatandaşlar tarafından, özellikle Güney'de dehşetle karşılanmıştı. Ama ilke olarak kabul edildi. Yine de Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararları aynı ölçüde kabul görmemiştir. 1962 ile 1985 yılları arasında Anayasa Mahkemesi, okullarda öğrencilerin dua etmesinin ya da dua dinlemesinin anayasaya aykırı olduğuna karar vermişti. Bu kararı eleştirenler, dua geleneğinin kaldırılmasının, Amerikan ahlâki değerlerinin kaybedilmesine sebep olacağını savunuyorlardı. Bu yüzden, anayasaya karşı gelmeden okullarda dua edilmesini sağlamanın bir yolunu aradılar. Roe-Wade davasında (1973) kadınlara belli koşullarda kürtaj izni tanınmıştı. Bu karar, kürtajın cinayet olduğunu savunan kişileri hâlâ rahatsız etmektedir. Bu karar, anayasanın yorumuna dayandığı için, muhalifler, anayasada değişiklik yapmaya çalışmaktadırlar.

SİYASİ PARTİLER VE SEÇİMLER

Amerikalılar, seçimlerde oy vererek, siyasi partilere ve seçim kampanyalarına katılarak demokratik haklarını düzenli olarak kullanırlar. Bugün ABD'de 2 ana parti vardır. Demokratik Parti ve cumhuriyetçi Parti. Demokratik Parti, Thomas Jefferson'un 1800'den önce kurduğu partinin devamıdır. Cumhuriyetçi Parti ise, Abraham Lincoln ve köleliğe karşı çıkan diğer siyasetçiler tarafından 1850'lerde kurulmuş, zaman içinde ülkede yayılmıştı.

Demokratik Parti daha liberal, Cumhuriyetçi Parti ise muhafazakâr kabul edilir. Demokratlar, hükümetin, halkın ihtiyaçlarına uygun sosyal ve ekonomik programlar hazırlamakla yükümlü olduğunu savunurlar. Cumhuriyetçiler, bu programlara karşı değildir ama vergi ödeyen

vatandaşa pahalıya malolduğuna inanırlar. Cumhuriyetçiler, güçlü bir özel sektör, vatandaşı, hükümete bağımlı olmaktan kurtaracağı için girişimciliği teşvik etmekten yanadırlar.

Her iki parti de her kesimden çok sayıda taraftar bulmakta ve büyük seçmen kitlelerinin siyasi görüşlerini kucaklamaktadır. Üyeler, seçilmiş parti yetkilileri her konuda birbirleriyle aynı fikirde olmak zorunda değildir. Amerika'da, bir kamu görevine aday olmak ya da oy vermek için bir partiye üye olmak mecburiyeti yoktur. Ama bir partinin sağlayacağı mali destek ve kampanya desteği olmadan seçilmek çok zordur.

ABD'de bazen –3. partiler olarak anılan- küçük siyasi partiler de kurulur. Ama onların adaylarının seçim kazanması enderdir. Küçük partiler genelde, seçmenleri ilgilendiren ama siyasi söylemlerde ihmâl edilen konulara dikkat çeker. Ana partilerden biri, ya da ikisi bu konuyu gündemine aldığı zaman 3. parti sahneden silinir.

Genel seçimler, her 2 yılda bir, çift rakamlı yıllarda, Kasım ayının ilk pazartesi günü yapılır. Genellikle eyalet seçimleri ve yerel seçimlerle aynı zaman denk gelir. Ama onların tarihini değiştirmek, ertesi yıl yapmak da mümkündür.

Amerikalılar, siyasete katılma oranlarını kendileri belirleme hakkına sahiptir. Vatandaşların çoğu, siyasete aktif biçimde katılır. Bir aday için gönüllü çalışır, belli bir savı destekler ya da kendi adaylıklarını koyarlar. Diğerleri ise, sadece seçim günü oyunu kullanır. Özgürlüklerinin koruma altında olduğunu bilerek, demokratik sistemin çalışmasını sessizce izlerler.

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(sağ Sütun)

Çoğu Amerikalı, ülkenin gelişiminin ve ekonomik gücünün kapitalizm dışında bir sistemle mümkün olamayacağına inanır. Hükümetin ticarete müdahale etmemesi gerektiğini savunur.

BÖLÜM BEŞ AMERİKAN İŞ DÜNYASI

Tarım, seri üretim, işçi hareketleri ve ekonomik sistem

Fotoğraf, Digital Stock.

Başkan Calvin Coolidge 1925 yılında şöyle demişti: “Amerika’nın işi ‘İŞ’tir”.

Bu ifade, sanıldığından daha gerçekçidir.

İlk “İş” sözcüğünü “zihnini meşgul eden” olarak değiştirin. Amerika’daki refahın ardında yatan girişimci ruhu özetlemiş olursunuz.

Bu bölümde Amerika’nın, ilk sanayii olan tarımı, Amerikan tarzı seri üretimi, işçi hareketlerini ve ekonomik sistemini inceleyeceğiz.

ÇİFTÇİ ULUS

ABD’de tarım son 200 yılda belirgin şekilde değişti. Amerikan Devrimi sırasında (1775-83) nüfusun % 95’i çiftçilikle uğraşıyordu. Bugün bu oran % 2’den daha azdır. Ülkedeki çiftliklerin % 85’i bireylere ya da ailelere ait olmakla birlikte, ülkedeki tarım arazisinin ancak % 64’ünün sahibidirler. Geri kalan topraklar irili ufaklı şirketlere aittir. Çiftçilik ve çiftçilikle bağlantılı sanayi büyük boyutlara ulaşmıştır. “Tarım Sanayi”. Tüm bu değişime karşın tarımın, ülke yaşamında temel bir yeri vardır. Üretilen gıda maddeleri bol ve ucuzdur.

Amerikan tarihi’nin erken dönemlerinde, ülkenin genel durumu çiftçiler tarafından belirleniyordu. Ancak çiftçiler asla sanıldığı kadar bağımsız değillerdi. Çünkü hava şartlarına ve piyasa durumuna bağımlıydılar. Ama yine de, toplumun diğer kesimlerinde gıpta ve hayranlık uyandıran bir bireysellik ve eşitlikçilik sergilemişlerdi.

Yerleşim alanları, doğudan batıya doğru yayılırken ABD tarım ürünleri, bolluk ve çeşit açısından dünyanın pek çok yerine kıyasla üstündü. Bu durum, ülkenin geniş toprakları ve doğanın bereketi sayesinde bugün bile geçerlidir. Sadece, Batı Eyaletleri’nin küçük bir bölümünde, yağış az olduğu için çöller bulunmaktadır.

Ülkenin geri kalanı, orta ve bol miktarda yağış almakta, nehirler ve yeraltı su kaynakları gerekli yerlerin sulanmasını sağlamaktadır. Özellikle Ortabatı’daki yumuşak kıvrımlı araziler, geniş boyutlarda tarım için elverişli koşullar yaratır.

ABD’nin çoğu bölgesinde toprak çok verimliydi ama işgücü azdı. Bu yüzden -büyük arazi sahibi tarafından toprağın, çiftçilere kiralandığı- İngiliz usulü tarıma uygun değildi. Kuzey Amerika’da tarım, yoğun olarak aile çiftliklerinde yapılır. Ayrıca bu çiftlikler kasabaların çevresinde değil, birbirlerinden ayrı konumda ve dağınık olarak yerleşmiştir. Bu yerleşim tarzı, çiftçilerin kendine yeterliğini ve bireyselliğini sağlamıştır.

Amerikan çiftçileri, her an yeni teknolojiyi kucaklamaya hazırdı. Ve 19. yüzyıl boyunca yeni araçlar ve icatlar hızla birbirini izledi. Örneğin, tahıl hasadında orağın yerini önce tırpan aldı. Ardından 1930’larda Cyrus Mc Cormick’in icat ettiği biçerdöğür makinesi geldi. İç Savaş sırasında (1861-65) tarla sürme, gübreleme, ekin biçme, harmanda döğme işlemleri makinelerle yapılmaya başlandı. Bu yolla, üretimde büyük bir artış sağlandı.

Tarımsal üretimde artışın bir başka nedeni de 19. yüzyıl sonunda Mississippi Nehri kıyılarına çok sayıda kişinin yerleşmesiydi. Federal hükümet iç göçü destekliyordu. Bu amaçla "İskân Yasası" çıkarıldı. 1862'de yürürlüğe giren yasaya göre, her aileye çok düşük bir bedel karşılığında 65 hektar arazi veriliyordu. Bu da aile çiftliklerini özendiriyordu. Yeni buluşlar ve çiftçiliği özendiren politikalar bir dönem için çok başarılı oldu.

Ancak İç Savaş'tan sonra aşırı üretim ciddi sorun olmaya başladı. Arz talep dengesi bozuldu. Çiftçiler, ürünlerini düşük bedel karşılığında satmak zorunda kaldı. 1870 ile 1900 yılları arası Amerikan çiftçisi için zor bir dönemdi.

HÜKÜMETİN ROLÜ

1862'de Tarım Bakanlığı'nın kurulmasıyla, federal hükümet, tarım işlerinde doğrudan etkin olmaya başladı. Hatta çiftçilere toprağı nasıl daha verimli hale getireceklerini öğretti. 20. yüzyılın başındaki refah döneminden sonra çiftlik fiyatları 1920'lerde düşmeye başladı. 1930'daki "Büyük Buhan" sırasında daha da düşerek, 1920'deki rakamın üçte birine kadar geriledi. Onbinlerce çiftçi iflâs etti. Günümüz tarım politikalarında 1930'ların umutsuz günlerinin izlerini görmek mümkündür. Krizden kurtulma çabaları "Yeni Düzen"de de yer almıştır.

ABD'nin bugünkü çiftçilik politikası çok karmaşıktır. Fiyatların düşmesindeki esas sebep üretim fazlası olduğu için hükümet, çiftçilere, daha az ekim yapmaları için para ödemektedir. Bazı mal varlıkları federal borçlara karşılık teminat kabul edilmektedir. Kongre tarafından belirlenen taban fiyatla, ürün satış dönemindeki bedel arasındaki fark "fiyat desteğı" adı altında çiftçiye ödenmektedir. Batı eyaletlerinde federal barajlar ve sulama sistemleri vardır. Verilen suyun bedelinin bir kısmı hükümet tarafından karşılanır.

Fiyat desteğı ve zarar ödemeleri ancak tahıl, süt ürünleri ve pamuk gibi temel ürünlerde geçerlidir. Diğer ürünlerin çoğı federal hükümet tarafından sübvansede edilmemektedir. Destek programları, büyük çiftliklerin lehine olduğu, küçük çiftliklerin yok olmasına, giderek az sayıda ama büyük çiftliklerin ayakta kalmasını sağlayacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Örneğın son yıllarda 250,000 dolarlık ürün satmış olan çiftlikler –ki bunlar tüm çiftliklerin ancak % 5'ini oluşturmaktadır– destek ödemelerinin % 24'ünü almıştır. Devletin, tarıma müdahalesine engel olmak ve çiftçilere ödenen desteğı azaltmak isteyen kesim günden güne çoğalmaktadır. Ancak ekonomik çıkarlar, devletin bugünkü tarım politikasını gerekli kılmaktadır. Muhaliflerin değışiklik önerileri Kongre'de şiddetli tartışmalara yol açmıştır.

UZUN VADEDE BAKIŞ

Sonuç olarak Amerikan tarımı başarılı bir öyküyü anlatır. Amerikan halkı yiyecek maddelerine, çoğı sanayi ülkesine kıyasla daha az para ödemekte ve ABD'nin tarım arazilerinin üçte birinde, ihracata yönelik üretim yapılmaktadır. 2001 yılında tarım ürünleri ihracatı, ithalat rakamından 14,000 milyon dolar (14 milyar dolar) fazlaydı. Ama tarımsal başarının da bir bedeli vardır. Çevre korumacılığını savunan kesim, çiftçilerin, kullandıkları çok miktarda yapay gübre ve tarım ilaçları yüzünden çevreye zarar verdiğini iddia etmektedirler. Gerek hükümet, gerek federal yetkililer, doğal kaynakları korumaya özen gösterdiği halde, zararlı çiftlik atıklarının, suyu, yiyecekleri ve havayı kirlettiğini söylemektedirler.

Ülkedeki bilim adamları ve araştırma merkezleri bu konuya uzun vadeli bir çözüm aramaktadır. Genetik yöntemler kullanarak, süratli büyüyen, böceklere karşı dirençli, zararlı kimyasallara ihtiyaç duymayan tohumlar üretmeyi umuyorlar.

AMERİKAN TARZI SERİ ÜRETİM

Amerikalı otomobil yapımcısı Henry Ford 1922'de "Hayatım ve İş" adlı otobiyografisini yayınladığında bir dizi soruyu bölüm başlıkları olarak kullanmıştı. "Bir mamûl ne kadar ucuza mal edilebilir?", "Para-- Efendi mi, uşak mı?", "Neden yoksul olalım?".

Bunlar, Amerika'nın sanayi ve iş dünyası liderlerini kuşaklar boyu meşgul eden sorulardı. Yanıt bulmak üzere yola çıkan iş adamları, mamullerin imalatını ve dağıtımını daha ucuza mâledip daha çok kâr etmenin çarelerini aradılar. Bir bakıma bunu başardılar da.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, iş ve sanayi dünyası büyürken, göç dalgaları sayesinde nüfus hızla arttı. Nüfus artış hızı, sürekli işçi temin ettiyse de ekonomi için yeterli olmadı. Sanayideki büyümenin bir başka nedeni de Amerikalıların güçlü girişimcilik ruhuydu. Kimisinde bu dürtü dini kaynaklardan besleniyordu. Örneğin Püritenler ve Protestanlar, "Tanrı böyle istediği için" çok çalışıyordu. Ama bazısının, örneğin 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında "soyguncu baronlar" döneminde görülen iş adamlarındaki dürtünün, dini inançlardan kaynaklandığı tartışma götürür tabii.

18. yüzyıl sonlarında, Amerikan işletmeleri, bütün işçilerin bir arada bulunduğu fabrika sistemini benimsediler.

Bu durum, temeli 1800'lerdeki ateşli silah sanayindeki seri üretime dayanan "Amerikan Sistemi"ne yenilik getirdi. Yeni sistem, çeşitli parçaların özenli ve doğru tekniklerle bir araya getirilmesine dayanıyordu. Bunun sonucunda, nihai mamul aşama aşama hazırlanıyor, her işçi belli bir işlemde uzmanlaşmış oluyordu.

1830'larda demir yollarının yapılmasıyla, ABD için yeni bir çağ başladı. Kongre, 1862'de, kıtayı kateden demiryoluna öncelik verdiğinde faaliyetler hızlandırıldı.

Demir yolları, ülkenin en uzak köşelerini kıtanın dört bir yanındaki pazarlara bağladı ve yerleşim alanlarının yayılmasını kolaylaştırdı. Demir yolu yapımı, kömür, demir ve çelik talebi yarattı. İç Savaş sonrası ağır sanayi hızla gelişti.

SANAYİ ULUSU

1890'daki rakamlara göre, fabrikalarda üretilen mamul miktarı, ilk kez olarak, çiftliklerden elde edilen ürünlerden

daha fazlaydı. Bu dönemden sonra ABD sanayii hızlı bir gelişme dönemine girdi.

1913' yılında, tüm dünyadaki sanayi ürünlerinin üçte biri ABD'de imâl ediliyordu.

Aynı yıl otomobil yapımcısı Henry Ford

montaj bandını kullanmaya başladı. Bu sistemde hareketli bant, araba parçalarını işçilerin önüne getiriyordu. Yeni sistem verimi arttırarak işçi maliyetlerinde ucuzluk sağladı. Ayrıca sanayi alanında görev yapan yöneticileri, iş organizasyonu konusunda daha verimli ve ucuz yöntemler aramaya yöneltti.

Maliyetin düşmesi işçilere daha yüksek ücret, tüketiciye ise daha ucuz mal sağladı. Giderek daha çok Amerikalı, kendi ülkesinde üretilen ürünleri alma gücüne kavuştu. 20. yüzyılın ilk yarısında otomobil, buzdolabı ve mutfak fırınlarının seri olarak üretilmesi, Amerikan yaşam standardının yükselmesine yardım etti.

Ancak montaj bandı, işçileri duyarsızlaştırdığı için eleştirildi.

Charlie Chaplin 1936'da çevirdiği Modern Times (Asri Zamanlar) adlı filmde bu konuyu hicvediyordu. İlerki yıllarda, fabrika yöneticileri, verim ve imalat hızı kadar

–mutsuz, bıkkın işçilerin ürettiği malın kalitesi düşük oluyordu- üretim kalitesinin de önemli olduğunun farkına vardılar.

Çoğu fabrika, montaj bandında yeni düzenlemeler yaptı. Örneğin otomobil fabrikasında bir otomobilin baştan sona monte edildiği “kalite çemberleri” oluşturuldu. İşçiler arada bir farklı noktalarda çalışıyorlardı.

SANAYİ SONRASI EKONOMİSİ

Amerika, 20. yüzyılın 2 büyük savaşı sırasında diğer milletlerin yaşadığı acılardan uzak kaldığı için şanslıydı. 1945'te, 2. Dünya Savaşı'nın sonunda ABD dünyanın en büyük üretim kapasitesine sahipti. “Made in the USA” ibaresi, yüksek kalitenin simgesiydi.

20. yüzyıl, ABD'de bazı sanayilerin çöküşüne, bazısının da yükselişine tanık oldu. Otomobil sanayi, Amerikan sanayinin temel dayanağıydı ve yabancı ülkelerle rekabet etmeyi başardı. Giyim sanayi,

işçiliğin ucuz olduğu ülkelerle rekabet edemeyip inişe geçti. Ancak bu dönemde yeni imalat sanayileri ortaya çıktı ve gelişti. Bunların arasında uçak, cep telefonu, mikroçip ve uzay uyduları, mikrodalga fırın ve süratli bilgisayarları sayabiliriz.

Yeni gelişen sektörlerin çoğu ileri seviyede otomatik sistemlerle çalıştığı için geleneksel sanayilerden daha az işçiye gerek duyulmaktadır. İleri teknoloji sanayileri geliştikçe eski sanayiler düşüşe geçti. İmalat sanayinde çalışan Amerikan işçilerin oranı azaldı. Hizmet sanayi, ekonomiyi etkisi altına almıştı. Gözlemciler Amerika'yı “post endüstriyel” toplum (sanayi sonrası toplumu) olarak adlandırıyorlardı. Mamül üretmek yerine hizmet satmak. Bu sanayiler eğlence ve tatil mekânlarını, otel ve lokantalarını, iletişim ve eğitimi, bankacılık ve finans sektörünü kapsıyordu.

ABD, tarihin belli dönemlerinde yabancı ülkelerle ilişkisinde tecrit politikası uygulamıştı. Ancak iş alanında genellikle enternasyonalist bir politika güdüyordu. Amerika'nın iş dünyasındaki ağırlığına diğer ülkelerden çelişkili tepkiler geliyordu. Kimi ülke halkı, kültürlerinin Amerikanlaştırılmasına içerliyordu. Kimileri ise, Amerikan şirketlerini, ABD'nin siyasi ve ekonomik çıkarlarına uygun davranmaları için hükümetlere baskı yapmakla suçluyordu. Diğer yanda, yabancı ülkelerin çoğu, ülkelerindeki hayat standardını yükseltmek için Amerikan ürünlerine ve yatırımcılarına kapılarını açıyordu.

Amerikan yatırımcılarının yabancı ekonomilere yeni sermaye girişi sağlaması, önceden kestirilemeyen güçleri harekete geçiriyordu. Bazı kesimler, yabancı ülkelere yapılan yatırımların, Amerika'nın iş alanındaki müstakbel rakiplerini güçlendirmek anlamına geldiğine inanıyor. Örnek olarak Japonyayı gösteriyorlar.

2. Dünya Savaşı sonrasında ABD hükümetinin politikası, Japon ekonomisinin dirilmesini sağlamıştı. Amerikan şirketlerinin, örneğin kalite kontrolünü öğretmek amacıyla uzman göndermesi ve teknolojiyi paylaşması sonucunda Japonlar bu bilgileri geliştirdi ve yüksek kâr ettikleri seviyelere ulaştırdılar. 1993 yılında onaylanan Serbest Ticaret Anlaşması, Amerika'nın uluslararası ticaret konusundaki kararlılığını pekiştirmiştir.

İŞÇİ SENDİKALARI

1800'lerde geliştirilen imalat sistemi, çalışma koşullarını belirgin bir şekilde değiştirmişti. İşveren, artık işçilerle yanyana çalışmıyordu. Yönetici konumuna geçmişti. Makineler el becerisinin yerini aldıkça, eski yetenekli işçiler kendilerini vasıfsız işçi konumuna indirgenmiş olarak görmeye başladı. İşveren zor durumda kaldığında onların yerine, daha düşük ücretle çalışan yeni işçiler alıyordu.

Fabrika sistemi yaygınlaştıkça işçiler, haklarını koruyabilmek için sendikalar kurmaya başladılar. Düzenli toplantı yapan ve aidat toplayan ilk sendika 1792'de Philadelphia'da ayakkabı imalâtçıları tarafından kuruldu. Hemen ardından Boston'daki marangozlar ve deri işçileri ile New York'taki matbaa işçileri örgütlendi. Sendika üyeleri ücretleri kendileri saptıyor, üyelerine, az ücret veren iş yerlerinde çalışmamayı taahhüt ettiriyor ve sadece sendika üyelerinin istihdam edilmesi için işverene baskı uyguluyorlardı.

İşverenler haklarını mahkemede arıyorlardı. Mahkemeler ise genellikle, işçilerin toplu eylemlerinin işverene ve topluma karşı yasadışı bir "tertip" olduğu yönünde karar veriyordu. 1842'de Massachusetts Anayasa Mahkemesi, işçilerin barışçıl sendika eylemlerine katılabilecekleri yönünde bir karar aldı. Bu karar toplumda kabul gördü ve sendikalar ondan sonra yasadışı tertip suçlamasıyla uğraşmak zorunda kalmadı. İlerki dönemde, iş saatlerinin günde 10 saat olması ve çocuk işçi çalıştırılmaması için çaba harcadılar. Çoğu eyaletin yasama meclisi bunu kabul etti.

MÜCADELE VE BAŞARI

1865-1900 yılları arasında sanayiinin büyüdüğü dönemde özellikle ağır sanayide işçi gücü de artmıştı. Ama yeni işçiler ekonomik kriz döneminde çok zorlanıyordu. Şiddet olaylarının yaşandığı grevlere sık sık raslanır olmuştu. Yasama meclisleri, işçileri baskılamak amacıyla yeni 'yasadışı tertip yasaları' çıkardılar.

Buna karşılık işçiler, ülke çapında örgütlenmeye gittiler. Knights of Labor'un (İşçi Şövalyeleri) 1880'li yıllarda 150,000 üyesi vardı. Ancak gazeteler onları tehlikeli radikaller olarak tanımlayınca örgüt dağıldı. Sigar(puro) Üreticileri Sendikası başkanı Samuel Gompers tarafından 1886'da kurulan Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) daha uzun süre varlığını sürdürmüştü.

Bünyesine dahil olan esnaf sendikalarıyla birlikte, 1904 yılında toplam üye sayısı 1.75 milyona ulaşmıştı. Ülkenin en büyük işçi örgütü haline gelmişti.

Avrupa'da işçiler, devrimci sendikalar kurup kapitalizmin kalkmasını isterken; Amerikan işçilerinin çoğunluğu, onlara, kendi ürettikleri mamullerden daha çok pay vermenin yollarını arayan Gompers'in peşinden gitti. AFL'nin politikasına karşı çıkan 43 grup temsilcisinin 1905 yılında kurduğu Dünya Sanayi İşçileri (IWW) sendikası radikal bir alternatif getirmişti. Kapitalizmi grev, boykot ve sabotajlarla devirmeyi öneriyordu. ABD'nin 1. Dünya Savaşı'na girmesine karşı çıkıyor ve ülkedeki bakır imalatını savaş süresince durdurmanın yollarını arıyordu. 1912'de üye sayısı 100,000'i bulan IWW, 1925 yılında yok oldu. Çünkü 1. Dünya Savaşı'ndan sonra halkta, radikalizme karşı bir tutum oluşmuş ve sendika liderleri federal mahkemelerde yargılanmıştı.

1900'lerin başında AFL ile Amerikan İlerici Hareket temsilcileri arasında ittifak kuruldu. (bakınız 3. bölüm) İşçiler lehine olan eyalet ve federal yasalarının çıkartılması için birlikte çalıştılar. Bu çabalar sonuç verdi. Çocuk işçi çalıştırmak yasaklandı, kadın işçilerin çalışma

saatleri azaltıldı ve iş kazasında yaralanan işçiler için tazminat programları düzenlendi. Federal düzeyde ise, Kongre çocukları, demir yollarında ve denizlerde çalışan işçileri koruyan yasalar çıkartıldı. Ve Çalışma Bakanlığı kuruldu.

1. Dünya Savaşı sırasında işçi sendikaları büyük hamleler başardı. Ocak 1919'da AFL'nin üye sayısı 3 milyonu aşmıştı.

'KIZIL KORKUSU' VE MALİ KRİZ

1920'lerin başında örgütlü işçi hareketi güçlü durumundaydı. Ancak, Rusya'daki Komünist Devrim'in, ABD'ye de sıçrayacağı endişesi ülkede "Kızıl Korkusu" yarattı.

Aynı dönemde işçiler, ücretlerinin artması için her bölgede grevler yapıyordu. Kimi Amerikalılar bu grevlerin Komünistler ve anarşistler tarafından yönlendirildiğine inanıyordu. İlerici Dönem'de işçilere sempatiyle bakan halk bu kez onlara karşı tutum içine girmişti.

Mahkemeler, yine sendikal faaliyetleri yasakladı.

Büyük Buhran dönemine geri dönüş başlamıştı. "Yeni Düzen" gereği, Franklin Roosevelt, "unutulan adam"a yani toprağını kaybeden çiftçiye ve işini kaybeden işçiye yardım edeceğine söz verdi. Kongre işçilere sendikaya katılma ve serbestçe toplu pazarlık etme hakkı tanıdı. İşçi ile işveren arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için "Ulusal İş İlişkileri Kurulu" kuruldu.

AFL içindeki esnaf-sanatçılar ve sanayi işçileri arasındaki çatışma, kısa süre sonra yeni bir işçi örgütünün kurulması sonucunu doğurdu. "Sanayi Örgütleri Kongresi" (CIO). Yeni örgüt hızla büyüdü. 1930'ların sonunda AFL'den daha çok üyeye sahipti.

Kriz'in istihdam alanındaki etkisi, ABD'nin 2. Dünya Savaşı'na girdiği 1941 yılına kadar devam etti. Uçak, gemi, silah ve yedek parça fabrikalarında daha çok işçiye ihtiyaç vardı. 1943 yılında 15 milyon erkek, Amerikan ordusunda görev yapıyordu. (Geleneklere aykırı olduğu halde) işçi açığı kadınlarla kapatılmaya çalışıldı. O dönemde, savunma sanayine dahil olan fabrikalarda çalışan her 4 işçiden biri kadındı.

BUGÜNKÜ İŞ GÜCÜ

Ücretlerin yükseltilmesini amaçlayan grev dalgası, savaş sonrasında tüm ülkeyi sardı. İşverenler, sendikaların çok fazla yetkiye sahip olduğunu savunuyordu. Kongre de aynı fikirdeydi. "Kapalı Dükkan" sözleşmesini yasadışı ilân eden yeni bir yasa çıkartıldı. Kapalı Dükkan sözleşmesine göre işveren sadece sendikalı işçi çalıştırabiliyordu. Eyaletlere "çalışma hakkı" nı uygulama yetkisi tanıdı. Artık işçiler, işe girdikten sonra sendikaya katılmaya zorlanmayacaktı. 1955 yılında AFL ve CIO yeni bir örgüt kurdu. AFL-CIO.

İzleyen yıllarda sendikalara katılan işçi sayısında azalma oldu. Bunun nedeni, temel işçi istihdamını sağlayan ağır sanayideki üretim azalması, ve mavi yakalı işçilerin yerini giderek makinelerin almasıydı. Buna rağmen, işçi örgütlerinin ABD ekonomisinde ve siyasetinde güçlü bir yeri vardır. Çalışma koşulları sistemli bir şekilde düzeltilmiştir.

Günümüzde eskiye kıyasla daha çok kadın işçi çalışmaktadır. Normal bir iş haftası 35 ve 40 saattir. Ancak bunun dışında uygulamalara da sık rastlanmaktadır. İnsanlar yarım zamanlı ya da "esnek zamanlı" çalışmaktadır. (Örneğin 4 gün boyunca günde 7-8 saat yerine 10 saat çalışıp 5. gün tatil yapanlar). Ya da telefon, bilgisayar ve fax aracılığıyla işi evinden yönetenler vardır.

AMERİKAN EKONOMİK SİSTEMİ

İskoçyalı ekonomist Adam Smith'in

"Ulusların Zenginliği" adlı kitabını yazdığı 1776 yılı, ABD'nin bağımsızlığını ilân ettiği yıldır. Söz konusu kitabın Amerikan ekonomisinin gelişimi üzerinde büyük etkisi olmuştur. Çoğu düşünür gibi, Smith de kapitalist sistem insanların bencil olduğuna, üretim ve ticaret yoluyla zenginleşme ve güç sahibi olma arzusu taşıdıklarına inanıyordu. Smith bu durumun, üretimi arttırıp, rekabeti kışkırttığı için yararlı olduğunu savunuyordu. Bu sistem sonucunda mamuller daha düşük fiyatlarla daha çok bölgeye ulaşıyor, yeni iş sahaları açılıyor ve refah yaygınlaşıyordu.

Çoğu Amerikalı, ülkenin gelişiminin ve ekonomik gücünün kapitalizm dışında bir sistemle mümkün olamayacağına inanır. Hükümetin ticarete müdahale etmemesi gerektiğini savunur.

BORSA

Amerikan tarihinin erken yıllarında insanlar, iş kurmak ya da işini büyütmek isteyenlere ödünç para vererek para kazanılabileceğini görmüşlerdi.

Bugün küçük girişimciler, ihtiyaçları olan parayı dostlarından, akrabalarından ve bankalardan temin ediyorlar. Büyük şirketler ise ihtiyaç duydukları nakit parayı üçüncü kişilere hisse senedi satarak temin etmektedir. Bu tür alışverişler, genelde borsada ya da aracı kurum vasıtasıyla gerçekleşir.

Avrupalılar, ilk borsayı 1531 yılında Belçika'da Antwerp'te kurmuşlardı. ABD'de 1792 yılında Wall Street bölgesinde kurulan New York Borsası'nda hisse senedi piyasası hızla büyüdü. New York bugün ülkenin finans merkezidir.

Hisse senedi piyasası hafta sonları ve ulusal tatiller dışında hergün yoğun faaliyet içindedir. Hisse senedi fiyatları genelde düşüktür. Mütevazı bütçeli bir Amerikalı bile hisse senedi alıp, dağıtılan yıllık kâ payları ile kazanç sağlamayı umabilir. Ayrıca zaman içinde hisse fiyatlarının artmasını da bekler. Böylece onları sattığında kâr elde edebilir. Hissesi alınan şirketin, işlerinin iyi gideceği konusunda bir garanti yoktur elbette. İyi gitmezse dağıtılan kâr payı da düşük ya da sıfır olabilir. Veya hissenin fiyatı düşebilir.

SİSTEM DÜZELTİLİYOR

Adam Smith, Amerikan iş piyasasındaki ilk gelişmeleri tahmin edebilirdi. Ama diğerlerini asla edemezdi. 19. yüzyılda Amerikan sanayi, çalışan kesime darbe indirmişti. Fabrika sahipleri yoksul aile çocuklarını çalıştırıyor, işçilerin sağlıksız ve güvenliksiz çalışma ortamlarında, düşük ücretle uzun saatler çalışmasını istiyordu. İşçiler arasında ayırım da yapıyordu: Zenciler ve bazı azınlık grupları işe alınmıyor ya da çok elverişsiz koşullarda çalışmaya zorlanıyordu. Girişimciler, servetlerini arttırmak için hükümetin eksiklerinden ve hatalarından yararlanıp tekeller oluşturuyor, rekabeti ortadan kaldırıyor, mamul fiyatlarını arttırıyor ve kalitesiz mallar satıyorlardı.

Bu durum karşısında, işçi sendikalarının da baskısıyla İlerici Hareket ortaya çıktı. 19. yüzyılın sonlarında Amerikalılar özgür kapitalizme olan inançlarını yeniden gözden geçirdiler. Tekellere ilk darbe 1890 yılında Sherman Anti Tröst Yasası ile geldi. 1906'da Kongre, ilaç ve yiyecek maddeleri için ayrıntılı etiket ve etlerin kontrolü zorunluğunu koyan

yasalar çıkardı. Büyük Buhran sırasında Başkan Roosevelt ve Kongre, krizi hafifletecek yasaları yürürlüğe koydular. Bunların arasında stok satışlarını düzenleme, çeşitli sanayi kollarında çalışma saatleri ücret ayarlaması, yiyecek, ilaç ve kozmetik ürünleri imalâtının daha sıkı denetlenmesi gibi maddeler yer alıyordu.

İlerki dönemlerde bilinçli Amerikalılar, Adam Smith'in felsefesinin, bireysel iş faaliyetlerinin çevre üzerindeki sonuçlarını hesaba katmadığını tartışmaya başladılar. Çevre Koruma Örgütü gibi yeni federal kurumlar oluşmaya başladı. Ve imalât faaliyetlerinin, havayı ve suyu kirletmesini önleyen, insanların yararlanabileceği geniş yeşil alanlar ayrılmasını zorunlu kılan yeni yasalar çıkartıldı.

Bütün bu yasaların sonucu olarak, Amerikan Kapitalizm'i, bir yazarın da dile etirdiği gibi, "başıboş koşan bir atken, eyerlendi ve gem vuruldu". Amerika'da bugün, devlet yasalarıyla denetlenmemiş bir mamul satın almak hemen hemen mümkün değildir.

Siyasi muhafazakârlar, hükümetin iş hayatına çok fazla karıştığını savunmaktadır. Bazı kuralların gereksiz ve pahalı olduğunu iddia etmektedirler. Bu şikayetlere yanıt olarak hükümet bürokrasi işlemlerini azaltmaya çalıştı. İş yeri standartları konusunda katı ve ayrıntılı kurallar yerine daha genel koşullar getirdi.

İş hayatını yöneten yasa ve kurallar hantal olsa bile bu durum, atılımcı Amerikalıların hayallerini gerçekleştirmelerine, hatta daha da ilerisine ulaşmalarına engel olmamaktadır. Böyle girişimcilerden biri de Bill Gates'dir. Gates, 1975 yılında, 20 yaşındayken Microsoft adında bir bilgisayar yazılım şirketi kurmuştu. 20 yıl sonra bugün Microsoft, dünyanın en büyük yazılım şirkettir. Dünya genelinde 20,000 çalışanı vardır. Ve yıllık net geliri 2 bin milyon dolardır. (2 milyar dolar)

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor veEğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

Birleşik Devletleri'n bir ulusal eğitim sistemi bulunmamaktadır. Ayrıca, orduya ait bazı okullar dışında federal hükümet tarafından yönetilen okullar da yoktur.

BÖLÜM ALTI

ÇOK ÇEŞİTLİ EĞİTİM SİSTEMİ

Yapı, standartlar ve hedefler

Fotoğraf © Paul S. Howell. Gamma Liaison

Amerikan eğitim sisteminde herhangi bir okulun, kamu ve özel kuruluşların kaynaklarından farklı şekilde yararlanabilmesi, karmaşık bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, özel bir okula kayıtlı bir öğrencinin devlet tarafından belirtilen bir müfredatı izlemesi gerekir. Yine böyle bir okulda aynı zamanda bazı fen bölümü derslerinin giderleri federal fonlardan karşılanırken, spor takımları da yerel ve kamuya ait sahalardan yararlanabilirler.

Bu karmaşıklığa rağmen Amerikan eğitim sistemini genel özellikleri ile açıklamak mümkündür.

BİRÇOK SEÇENEK

Kolej seviyesine ulaşmamış Amerikalı öğrencilerin yaklaşık yüzde doksanı ilköğretim okulları ve liselerde kayıtlıdır. Bu okullar öğrenciler için ücretsiz olup giderleri yerel ve devlet vergilerinden karşılanır. Geleneksel olarak ilköğretim okulları anaokulundan sekizinci sınıfa kadar olan eğitimi kapsar. Bazı yerlerde ise ilköğretim altıncı sınıfın sonunda biter ve öğrenciler bundan sonra orta okul, ya da lise hazırlık diyebileceğimiz, yedinci ve dokuzuncu sınıf arasında ders veren okullara devam ederler. Buna benzer olarak liseler çoğunlukla dokuzuncu sınıftan onikinci sınıfa kadar devam eder ama orta okul uygulaması olan yerlerde başlangıç, liseler için onuncu sınıftır.

Devlet okullarına gitmeyen öğrencilerin çoğu, ailelerinin eğitim ücreti ödeyerek gönderdikleri özel okullara devam eder. Amerika'da her beş özel okuldan dördü dini gruplar tarafından kurulmuş ve yönetilmektedir. Bu okullarda geleneksel akademik derslerin yanında din eğitimi de müfredatın bir parçasıdır. (Dini eğitim devlet okullarında verilmez. Devlet okullarındaki ibadet konusunda genel bir açıklama için 4. bölüme bakınız) Devlet ve özel okulların yanı sıra uygulaması giderek artan bir eğitim şekli ise "evde eğitim" diyebileceğimiz, ailelerin kendi çocuklarını okula göndermeden eğittikleri bir sistemdir.

ABD'nin bir ulusal eğitim sistemi bulunmamaktadır. Ayrıca, orduya ait bazı okullar dışında (örneğin Maryland'deki Annapolis ABD Deniz Kuvvetleri Akademisi) federal hükümet tarafından yönetilen okullar da yoktur. Amerikan hükümeti özel ve devlet okullarının ikisinin de yararlanabileceği şekilde eyalet eğitim programlarına parasal yardım ve rehberlik sağlar. Bu programlar Birleşik Devletler Eğitim Bakanlığı tarafından düzenli olarak izlenir.

Amerikan söyleminde, Kolej, çeşitli alanlarda lisans seviyesinde dersler veren dört yıllık bir kurumdur. Serbest sanatlar koleji, örneğin edebiyat, yabancı diller, tarih, felsefe ve fen alanında dersler verirken işletme ve yöneticilik alanında uzmanlaşan bir kolejın verdiği dersler muhasebe, yatırım ve pazarlama ağırlıklıdır. Birçok kolej bağımsızdır ve genelde dört yıl süren programlarını bitiren öğrencilere lisans diploması verme yetkisine sahiptir. Kolejler aynı zamanda üniversitelerin bir parçası da olabilirler. Büyük bir üniversite genel olarak birkaç kolej, değişik alanlarda yüksek lisans programları, bir veya birden fazla meslek yüksek okulu (örneğin bir hukuk ya da tıp) ve araştırma kurumlarına sahiptir. (Amerikalılar çoğu zaman 'kolej' adını hem kolej hem de üniversiteler için kullanırlar.)

Her eyaletin kendine ait bir üniversitesi vardır. Bazı eyaletlerde ise yaygın kolej ve üniversite ağıları vardır: Örneğin New York Eyalet Üniversitesi'ne ait yaklaşık altmış kampüs bulunmaktadır. Bazı şehirlerin de kendi üniversiteleri vardır. Birçok yerde Hazırlık ve Şehir Kolejlere öğrenciler için lise ve dört yıllık üniversite arasında geçiş yapmaya yardımcı olurlar. Hazırlık kolejlerinde öğrenciler kolej eğitiminin ilk iki yılı için gereken dersleri ucuz olarak ve evlerine yakın bir ortamda tamamlayabilirler.

Devlet ilköğretim okulları öğrencilerden para almadığı halde, devlet kolej ve üniversiteleri paralıdır. Ama istenen miktar çoğu zaman aynı derecedeki özel üniversitelerden daha azdır, çünkü özel üniversiteler devlet üniversiteleri gibi yüksek kamu desteği alamazlar. Birçok öğrenci üniversiteye –devlet ya da özel– eyaletlerden aldıkları krediyle gitme olanağına sahiptir ve öğrenciler borçlarını mezun olduktan sonra ödemeye başlarlar.

Amerikada'ki kolej ve üniversitelerin yaklaşık yüzde 25'i özel olarak dini gruplar tarafından yönetilmektedirler. Ve çoğu her inançtan öğrenciye açıktır. Herhangi bir dini grup ile bağlantısı olmayan birçok özel üniversite de mevcuttur. Özel ya da kamu kuruluşu olsun, bütün kolejlerin temelde üç farklı gelir kaynağı vardır: Öğrenci harçları, bağışlar (üniversiteye verilen hediyeler şeklinde) ve devlet desteği.

Özel kolejlerle devlet kolejlerinin arasında gözlenebilir bir kalite farkı yoktur. Örneğin California ve Virginia Eyaletleri'ndeki devlet üniversiteleri, genellikle Ivy Lig (Amerika'nın kuzeydoğusundaki sekiz üniversitenin oluşturduğu birliğin adıdır) Üniversiteleri ile aynı seviyede görülür. Ancak bu durum, bütün üniversiteler aynı seviyededir anlamına gelmez. Yüksek prestijli bir kolejden mezun olan bir öğrencinin iş ararken diğerlerine göre daha şanslıdır ve bu yüzden tanınmış kolejlere başvurular ciddi bir rekabet ortamı oluşturur.

Bir kolej öğrencisi derslerini kendi 'anadal'ından (öğrencinin uzmanlaşmak istediği alan) ve 'seçmeli' (öğrencinin alması zorunlu olmayan ama kendisinin seçtiği) alanlardan alır. Amerika'daki kolej ve üniversitelerin yaklaşık 1,000 kadar farklı anadal seçeneği sundukları tahmin edilmektedir.

EĞİTİME YEREL YAKLAŞIMLAR

Hawai'den Delaware'a, Alaska'dan Louisiana'ya, her elli eyaletin eğitim konusunda kendine özgü yönetmelikleri vardır. Bazı kurallar birbirine benzerlik gösterse de eyaletler arasında farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin:

- Bütün eyaletler çocuk ve gençlerin okula gitmelerini zorunlu kılar ama yaş konusunda belirli bir sınır yoktur. Bazı eyaletlerde zorunlu eğitim 16 yaşına kadarken, diğerlerinde 18'e kadar çıkabilmektedir. Bu şekilde Amerika'daki her çocuk en az 11 yıllık eğitim alır. Bu durum, cinsiyet, ırk, din, öğrenme problemleri, bedensel özür, İngilizce konuşma becerisi, vatandaşlık ya da göç statüsü gibi farklılıklar göz önüne alınmadan her çocuk için geçerlidir. (Bazı Kongre üyeleri eyaletlerde, yasadışı göç yapan kişilerin çocuklarına devlet okullarında eğitim imkânını yasaklamak istese de böyle bir öneri henüz yasalaşmamıştır.)
- Bazı eyaletler, okullarda kullanılacak öğretim materyallerini seçmek konusunda merkezi bir role sahiptirler. Örneğin eyalet komiteleri, verdikleri para yardımı ile hangi ders kitaplarının alınacağına karar verebilir. Diğer eyaletlerde bu karar, yerel okul yönetimlerine bırakılır.

ABD'de ulusal bir müfredat olmamasına rağmen bazı dersler ülkedeki hemen hemen bütün ilköğretim ve liselerde verilmektedir. Hemen bütün ilkokullarda örneğin matematik, dil eğitimi (okuma, yazma, dilbilgisi, edebiyat dahil), yazı sanatı, fen, sosyal bilimler (tarih, coğrafya, vatandaşlık ve ekonomi dahil) ve beden eğitimi dersleri vardır. Ayrıca birçok okulda öğrenciler diğer derslerin de temel bir parçası haline gelen Bilgisayar'ı kullanmayı öğrenmektedirler.

Liselerde de, kolejlerde olduğu gibi zorunlu derslerin –örneğin bir yıl Amerikan tarihi, iki yıl edebiyat vb.- yanısıra, seçmeli dersler de vardır. Liselerde sıkça seçilen derslerden bazıları gösteri sanatları, sürücülük, aççılık, ve 'atölye'dir. (aletlerin kullanımı, marangozluk, makina tamiri gibi aktiviteleri içerir)

DEĞİŞEN STANDARTLAR

1950'li yıllara kadar zorunlu derslerin sayısı seçmeli derslere oranla oldukça yüksekti. 1960'lı ve 70'li yıllara gelindiğinde ise öğrencilere daha çok seçenek sunma eğilimi başgöstermişti. Ama 1980'li yıllarda aileler ve eğitimciler durumu tekrar gözden geçirme gereği duydular. Bunun temel sebebi seçmeli derslerin artışı ile, son yıllarda öğrencilerin Matematik, Okuma ve Fen alanlarında notlarının düşmesi arasındaki muhtemel bağlantıydı.

Aynı zamanda üniversite yöneticileri ve iş adamları lise mezunlarının üç temel ders olarak bilinen Okuma, Yazma ve Aritmetik alanlarında yeterli olmadıklarını belirtiyor ve eksikliklerini gidermek için bu konularda ek ders almaları gerekmesinden yakınıyorlardı.

1980 nüfus kayıtlarına göre Amerikalıların % 99'u okuma yazma biliyor görünüyordu ama muhalifler 17 yaşındaki çocukların % 13 kadarının "işlevsel cahil" olduğunu söylüyorlardı. Bu terim, bu grubun, yazılı talimatları anlamak, iş için başvuru formu doldurmak gibi gündelik işlemleri yapamadığı anlamına geliyordu. Uzmanlar, öğrencilerin 1980'lerin başındaki düşük test sonuçlarına çözüm bulmak için bütün olasılıkları inceliyorlardı. Bu duruma yol açtığı düşünülen sorunlardan biri seviyesiz programlar sunan televizyonu. Eleştirmenler Amerikalı bir çocuğun çok fazla -haftada ortalama 25 saat- TV izlediğini belirtiyorlardı. Okul yönetimleri de, yeterli maaş vermedikleri için iyi öğretmenleri kaybetmekle suçlanıyorlardı. Eleştirmenlere göre okulun başka bir sorunu da müfredatın 'aptallaştırılma'sıydı. Ödevlerde ve sınıf içi çalışmalarında seviyelerinin altında materyaller vererek öğrencileri kolayca mezun etmek amaçlanıyordu.

Amerikan lise eğitimine gölge düşüren bu duruma tek bir sebep bulunamadığı gibi ortada tek bir çözüm de yoktu. Birleşik Devletler Eğitim Bakanlığı bu durumu incelemek için bir Ulusal Komisyon oluşturdu. 1983'te çalışmalarını bitiren komisyon şu önerileri getirdi: Toplam okul günlerini ve dönemini uzatmak, öğrencilere yeni bir temel eğitim programı oluşturmak (bu programda örneğin dört yıl İngilizce, üç yıl matematik, fen ve sosyal bilimler ve yarım yıl bilgisayar eğitimi olmalıydı), ve dersleri geçmek için gereken not ortalamasını yüksek tutmak. Bu önerilerin sonucunda birçok okul, programlarını yoğunlaştırdı ve öğrenciler testlerde daha olumlu sonuçlar vermeye başladılar.

1989 yılında Başkan George Bush ve 50 eyaletin valileri Amerikan eğitime yeni bir ivme kazandıracak genel bir reform paketini uygulamaya koydular. Bu reform paketinde, 2000 yılına kadar ulaşılmaması istenen altı temel hedef vardı:

- . Bütün çocukların okula başladıklarında öğrenmeye hazır olmaları,
- . Lise öğrencilerinin %90'ının mezun olabilmesi,

- . Öğrencilerin belli dönemlerde, belirli temel derslerde başarılı olmaları,
- . Amerikalı öğrencilerin Matematik ve Fen Bilimleri alanlarında dünyada 1. sırada yer almaları,
- . Bütün Amerikalı yetişkinlerin okuma yazma bilerek toplum içinde işlevsel birer vatandaş ve iş sahibi birey olabilmeleri,
- . Bütün okulların uyuşturucu ve şiddetten uzak, disiplinli ve eğitime elverişli ortamlar haline gelmeleri.

Kongre'nin 'Hedefler 2000' adı altında oluşturduğu program sayesinde eyaletler, yukarıda belirtilen hedeflere ulaşabilmek için devlet bütçesinden maddi yardım alabileceklerdi. 1996 yılına gelindiğinde Amerikan eğitiminde belirgin gelişmeler vardı - Amerikalı öğrencilerin yüzde 86'sı lise mezunuydu, ülke içi matematik ve fen testlerinin sonuçları 1 tam not artmıştı ve dört yaşındaki çocukların yarısı onları okula hazırlayacak programlara kayıtlıydı-.

2001 yılında Başkan George W. Bush'un, öğrencilerin performansını daha da yükseltmeyi hedefleyen plânları Kongre tarafından yeni bir yasa olarak kabul edildi. Öğrencilerin kişisel gereksinimlerini göz önünde bulunduran bu yasa, eyaletleri, eğitim standartlarını yükseltmeleri ve güvenilirlik sağlamaları konusunda zorlarken, okulların federal bütçeden harcama yapmalarını kolaylaştırmış, ailelerin çocuklarını iyi bir okula gönderebilmeleri için seçeneklerini genişletmiş ve eğitim programlarını, yararlılığı kanıtlanan yöntemler üzerine kurmaya gayret göstermiştir.

AMERİKAN OKULLARINDA TOPLUMSAL SORUNLAR.

Amerikan Okulları hedefledikleri yüksek standartları korumaya çalışırken bir yandan da yeni sorunlarla da karşı karşıya kaldılar. Örneğin birçok okul, İngilizceyi neredeyse hiç konuşamayan çok sayıda göçmen çocuğun eğitimi ile ilgilenmek ve değişik kültürlerden gelen bir sınıfın ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir öğretim programı hazırlamak zorundaydı. Okullar aynı zamanda iş piyasası için gerekli bazı becerileri geliştirmek ve genç anneler gibi geçmiş yıllarda pek rastlanmayan öğrenci gruplarını eğitmekle de sorumluydu.

Okulların bu sorunlara, ABD eğitim sisteminin çok çeşitliliğine paralel çözümler buldular. Kimi okullar İngilizceyi ikinci dil olarak öğretecek öğretmenleri işe aldı, kimi şehirlerde de aynı anda iki dilde eğitim yapan okullar açıldı. Bu okullar aynı zamanda Avrupa temelli eğitim müfredatını, Afrika, Asya ve diğer kültürlerden öğeler katarak zenginleştiriyorlar.

Okullar, aynı zamanda (öğrencilerinin yüzde 40'ını oluşturan) üniversite eğitime devam etmeyecek öğrencilere de bilişsel beceriler kazandırıyorlar. Gerekliliği Kazanma Komitesi'nin güncel bir raporunda da belirtildiği gibi "Eskiden Amerika'da hayata başlamak için güçlü bir sırt, çalışma isteği ve lise diploması yeterliydi ama bu durum artık söz konusu değil. Gençlerimizin geleceği, işletmelerimizin başarısı, ve ülkenin ekonomik gelişmesi için anahtar olan yetenekler artık iyi gelişmiş bir akıl, sürekli öğrenme isteği ve bildiklerini işine aktarabilme becerisidir."

AMERİKA'NIN ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNE KISA BİR BAKIŞ

Üniversite öğrenimi alan gençlerin oranı göz önüne alınca ABD sanayi ülkeleri sıralamasında en başta gelir. Bazı meslekler için -örneğin hukuk, tıp, eğitim ve mühendislik- kolej eğitimi zorunlu bir ön koşuldur. Günümüzde Amerikalıların % 60'ından fazlası bilgi

kullanımı içeren işlerde çalışmaktadır ve bu tür işler için lise diploması çoğu zaman yeterli değildir. Diğer işler için kolej mezunu olma şartı aranmasa da kolej diploması olanların iş bulma ve yüksek maaş alma olasılıkları oldukça fazladır. Amerika'da kolej eğitimi, birçok kişinin erişebileceği bir olanaktır.

Bu olanağın kaynağı 1944'te Kongre'nin çıkarttığı "GI Bill" olarak bilinen yasadır. (Government Issue: Devlet yapımı anlamına gelen GI, Amerikan askerinin lâkabıdır. 2. Dünya Savaşı sonunda çıkan yasa ile ordu mensupları, üniversite eğitimi için devletten maddi yardım almaya başladılar). 1955 yılına gelindiğinde 2. Dünya ve Kore Savaşı'ndan dönen toplam 2 milyon asker bu yasa sayesinde üniversiteye gitme olanağı bulmuştu. Bunların çoğu fakir ailelerden geliyordu ve bu yasa olmasaydı kolej eğitimi alma imkânları olmayacaktı. Bu programın başarısı, Amerika'da kimin üniversite eğitimi alması gerektiği konusundaki düşüncelerin değişmesini sağladı.

Aynı dönemde, üniversitelerde eğitim gören kadınların oranı hızla artıyordu. 2000 yılındaki diplomaların yüzde 57'si kadınlara verilmişti, ki bu rakam 1950 yılında sadece yüzde 24 idi. 1950'li ve 60'li yıllarda ırk ayrımcılığının sona ermesi ile Afrika kökenli Amerikalılar da üniversitelere rekor sayılarla girmeye başladılar. Bugün üniversiteye kayıtlı Afrika kökenli Amerikalıların oranı genel nüfus oranı ile hemen hemen aynıdır. 2000 yılında, lise mezunu Afrikalı-Amerikalılar'ın yüzde 56.2'si üniversiteye kaydoldu. Aynı yıl, tüm ülkede üniversiteye giren lise mezunlarının oranı ise % 63.3'tü.

LİBERAL EĞİTİM Mİ, UZMANLIK EĞİTİMİ Mİ?

Liseler gibi üniversiteler de, zorunlu derslerin çoğu zaman geçiştirilip seçmeli derslere gereğinden fazla ağırlık verildiği biçiminde eleştirilir. 1980'li yılların ortasında, Amerikan Üniversiteler Birliği, bir rapor hazırladı. Tüm üniversite öğrencilerinin alması gereken bir temel program önerisinde bulundu. Ulusal Eğitim Enstitüsü'nün yayınladığı "Eğitimde Katılım" raporunda da kolej eğitiminin "gereğinden fazla... mesleğe yönelik" olduğu belirtiliyordu. Aynı rapor ayrıca, üniversite eğitiminin öğrencilere, Amerikalıları birbirine bağlayan "ortak değerleri ve bilgiler"i vermediğini belirtiyordu.

Bu raporların konuşulduğu süreçte özgür sanatlardan uzaklaşma eğilimi de ortaya çıkmaya başlamıştı. Öğrencilerin çoğu temel 'değer ve bilgiler'i verecek dersler yerine kendilerini iş ortamına daha iyi hazırlayacak dersleri tercih ediyorlardı. 2000 yılında verilen lisans diplomalarının yüzde 49'u işletme ve iktisat, iletişim, bilgisayar ve bilgi teknolojileri, eğitim, mühendislik ve sağlık bilimleri alanlarındaydı.

Bu eğilimler, sanayi toplumlarının eğitim felsefesiyle ilgili önemli sorular ortaya çıkarıyordu. Teknolojik gelişmelerin hızlandığı ve uzmanlaşma alanlarının giderek daraldığı bir çağda, düşünce ve iletişim kurma becerilerini geliştirmeye yarayan 'genelci' bir eğitim gerçekten gerekli miydi? Eğer cevabımız 'Evet' ise, o zaman toplum, üniversiteleri, genelci insanlar yetiştirmek konusunda adımlar atmaları için desteklemeli mi? Amerikalı eğitimciler de diğer ülkelerdeki meslektaşları gibi bu soruları tartışmaya devam ediyor.

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 8.Din
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

1969'da Ay'a inişten bugünkü uzay mekiğine gelineen sreğte Amerikan uzay programı, uygulamalı bilimin ulaştığı noktanın ęarpıcı bir orneğidir.

BÖLÜM YEDİ

BİLİM CUMHURİYETİ

Fotoğraf: Thomas Jefferson University College of Graduate Studies'in izniyle. Philadelphia, Pennsylvania.

ABD, Aydınlanma Çağı (1680 ile 1800 yılları arası) döneminde kuruldu. Bu dönemde, yazar ve düşünürler, geçmişin batıl inançlarını reddettiler. Onun yerine, mantığın ve tarafsız araştırmanın gücünü yücelttiler.

Bu durum, özellikle doğa bilimleri alanında görülmüştür. Aydınlanma düşünürleri, fikir alışverişinin özgürce yapıldığı, ve yararlı bilginin, halkın tümü adına kullanılacağı bir "bilim cumhuriyeti" düşlüyorlardı.

Bağımsız bir ulus olarak yükselen ABD, bilim ve icatları destekledi. Fikirlerin özgür akışını yüreklendirdi, "yararlı bilgi"nin gelişimini destekledi ve dünyanın dört bir yanından yaratıcı kişilere kucak açtı.

ABD Anayasası, bilimsel yaratıcılığı destekleme arzusunun ifadesidir. Anayasa'nın bir maddesinde, Kongre'ye; "bilimsel gelişmeyi ve yararlı sanatları özendirmek amacıyla, sınırlı süreler dahilinde olmak üzere yazarlara ve mucitlere özel haklar tanıma yetkisi" verilmiştir. Bu madde, ABD patent ve telif hakları sisteminin temelini oluşturur. Amaç, icatların ve diğer sanatsal faaliyetlerin, yaratıcısına bedel ödenmeksizin kopyalanmasına ya da kullanılmasına engel olmaktır.

BİLİM İÇİN UYGUN İKLİM

Tarihinin erken döneminde ABD, bir bakıma Avrupa'dan tecrit edilmişti ve oldukça yoksuldu. Yine de bilimsel araştırmalar için uygun bir yerdi. Amerika'da bilim, halkın ihtiyaçlarıyla yakından bağlantılıydı. Dolayısıyla Avrupa'daki yerleşik ön yargılardan bağımsızdı.

Amerika'nın kurucuları sayılan şahsiyetlerden iki tanesi bilim adamı olarak tanınır. Benjamin Franklin, insanlığın elektrikle ilgili düşüncelerini ve kavrayışını yönlendirecek olan bir dizi deney gerçekleştirdi. Daha pek çok şeyin yanısıra; tahmin edilen ama asla görsel olarak kanıtlanmamış bir şeyi, yıldırımın, elektriğin bir formu olduğunu gösterdi. Franklin ayrıca, çift odaklı gözlüğü ve kendi adıyla anılan bir sobayı da icat etti. (Franklin sobası, şömine girintisine yerleştirilebilmekte ve bitişik odaya da ısı verebilmektedir)

Yeni Dünya'ya pirinç, zeytin ve çim türlerini kazandıran Thomas Jefferson, ziraat okulu öğrencisiydi. Kuzeybatı Pasifik'i keşfeden Lewis ve Clark'ın gezilerinin (1804-06) bilimsel sonuçlarını bir araya getirip değerlendirdi. Zaten bu gezinin sonucunda, bölgedeki bitki ve hayvanlar sınıflandırılmış ve bilgiler sistemli hale getirilmişti.

Franklin ve Jefferson gibi 18. yüzyılın sonlarında yaşayan Amerikalı bilim adamlarının çoğu, ülkenin bağımsızlığa kavuşup yeni bir ulusun doğması için verilen savaşın içinde yer alıyordu. Bu kişiler arasında astronom David Rittenhouse, tıp doktoru Benjamin Rush ve Doğa tarihçisi Charles Willson Peale'i sayabiliriz.

Amerikan Devrimi sırasında, Rittenhouse, Philadelphia'nın savunmasına katkıda bulunmuş ve ABD ordusu için teleskoplar, deniz araçları tasarlamıştı. Savaş sonrasında da Pennsylvania Eyaleti için yollar ve kanal sistemleri yaptı. Daha sonra yıldızları incelemeye koyuldu ve bu alanda dünya çapında ün kazandı.

Genel cerrah olan Benjamin Rush, halk sağlığı ve hijyen konularına özen gösterilmesini sağlayarak, bağımsızlık savaşı sırasında sayısız askerin hayatını kurtarmıştır. Uyguladığı yeni tedavi yöntemleri sayesinde Philadelphia'daki Pennsylvania Hastanesini örnek bir kuruma dönüştürmüştü. Rush, ordudaki görevini tamamladıktan sonra, ABD'deki ilk bağımsız kliniği kurdu.

Charles Willson Peale daha çok sanatçı kimliğiyle tanınır. Ancak kendisi aynı zamanda doğa tarihçisi, mucit, eğitimci ve siyasetçiydi. ABD'nin ilk büyük müzesi olan Philadelphia'daki Peale Müzesi'ni kurdu. Kuzey Amerika Doğa Tarihi örneklerinden oluşan tek koleksiyon burada yer alır. New York, West Point yakınındaki mamut kemiklerinin çıkartıldığı kazıyı yapan da Peale'dir. İskeleti birleştirmek için 3 ay çalışmış ve bunu kendi müzesinde sergilemişti. Peale Müzesi, yeni bir geleneği başlatmış; bilimsel bilgilerin halka sunulmasını ve ilgi çekmesini sağlamıştı.

Amerikalı siyasi liderlerin bilgiye coşkulu yaklaşımı, diğer ülkelerden bilim adamlarının ülkede sıcak karşılanmasını sağlıyordu. Muhafiz siyasi görüşü yüzünden anayurdundan ayrılmak zorunda kalan İngiliz kimyacı Joseph Priestley ilk gelen göçmenlerden oldu. ABD'ye 1794 yılında geldi. Priestley, özgür ve yaratıcı bir ortam arayışıyla ülkeye göç eden binlerce yetenekli bilim adamının ilkiydi. Sonradan gelenler arasında Alman teorik fizikçi Albert Einstein (1933'de), İtalya'dan Enrico Fermi (1938'de) ve 1919 yılında Rusya'yı terk eden Vladimir K. Zworykin bulunuyordu. Zworykin, dünyada ilk sürekliliği olan nükleer zincir reaksiyonunu gerçekleştiren kişidir. Daha sonra da TV kamerasını icat etti.

ABD'ye gelen diğer bilim adamları da ülkenin hızlı gelişiminde pay sahibi oldu. 1872'de Kanada yoluyla İskoçya'dan gelen Alexander Graham Bell telefonu icat etti, patentini aldı ve onunla bağlantılı pek çok icat gerçekleştirdi. 1889'da Almanya'dan gelen Charles P. Steinmetz General Electric Şirketi'ndeki çalışmaları sonucunda yeni alternatif akım elektrik sistemini geliştirdi. Amerika'nın araştırma olanakları, sonraları başka bilim adamlarının da gelmesini sağladı.

20. yüzyılın başlarında ABD'de çalışan bilim adamları, fiziksel ve zihinsel olarak aradıkları malzemeyi bulabiliyor ayrıca ödüllendiriliyorlardı.

AMERİKAN KNOW HOW

19. yüzyılda Britanya, Fransa ve Almanya, bilim ve matematik alanındaki yeni gelişmelerde ön saflarda yer alıyordu. ABD, o dönemde teori geliştirme konusunda geride kalsa bile teorileri, sorun çözmede

kullanmakta uzmandı: Uygulamalı bilimler.

Bu gelenek zorunluktan doğmuştu. Amerikalılar, Batı'nın bilim kaynaklarından uzakta yaşadıkları için her sorunu kendilerine özgü yöntemlerle çözmek zorundaydılar.

Amerikalılar, teorik bilgileri "Yankee becerikliliği" ile birleştirdiklerinde ortaya biz dizi önemli icat çıktı. Büyük Amerikan mucitleri arasında, Robert Fulton (buharlı gemi), Samuel F. B. Morse (telgraf), Eli Whitney (çırçır makinası), Cyrus Mc Cormick (biçerdöğeri) ve Thomas Alva Edison'u sayabiliriz. Edison içlerinde en üretken olanıydı. Kendi adıyla anılan binlerce icadın sahibidir.

Edison genelde bilimsel uygulamayı tasarlayan kişi değildi. Ama bir fikirden mutlaka pratik bir sonuç yaratmayı başarıyordu. Örneğin, İngiliz mühendis Joseph Swan 1860'da, yani Edison'dan 20 yıl önce bir elektrik lambası yapmıştı. Ama Edison'unki daha mükemmeldi. Swan'ın ampullerinden daha uzun süre dayanıyordu ve tek tek yanabiliyordu. Swan'ın ampulleri ise ancak, aynı anda birkaç lambanın birden yanıp söndüğü bir sistemle çalışıyordu. Edison, daha sonra elektrik üreten sistemler yaptı. Onun icatları, 30 yıl içinde milyonlarca evin aydınlatılmasında kullanılmaya başlandı.

Bilimsel fikirlerin pratiğe uygulanmasında bir başka önemli örnek de Wilbur ve Orville Wright kardeşlerin icatlarıydı. İki kardeş Almanların, 1890 yılındaki planör denemelerinden çok etkilenmişlerdi. Uçuş prensipleri üzerine kendi araştırmalarını başlattılar. Bilimsel bilgileriyle teknik yeteneklerini birleştiren Wright kardeşler önce birkaç planör imal edip uçurdular. Daha sonra da, 17 Aralık 1903'te, havadan daha ağır olan mekanik pervaneli uçağı uçurmayı başardılar.

Önceleri pek fark edilmeyen bir Amerikan icadı ise 1947 yılında, yeni bilgi çağının öncüsü oldu. Aynı yıl, Bell Laboratuvarından John Bardeen, William Shockley ve Walter Brattain teorik fiziğin üst düzey prensiplerinden yararlanıp, geniş hacimli vakum tüpünün yerine geçecek olan transistörü icat ettiler. 10 yıl sonra da elektronik devreler icat edildi. Bu iki icat sayesinde artık çok büyük miktarda elektronik devreler küçük alanlara sığdırılıyordu. Bunun sonucunda bugün kitap boyutlarında bir bilgisayar, 1960 yıllarında kullanılan oda boyutlarındaki bilgisayarların görevini yapabilmektedir. Yine bu sayede, insanların yaşam tarzında, çalışma biçiminde, iş yönetiminde ve araştırma sistemlerinde devrim olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında Amerikalı bilim adamları pratik icatlarının ve uygulamalarının daha ötesinde değer kazanmaya başladılar. Dünya, onlara, kavram ve teorilere getirdikleri yeni formülasyonlarla "saf bilim"e yaptıkları katkıdan dolayı minnettardı. Bunu, fizik ve kimya dalında Nobel Ödülü verilen kişilere bakarak anlamak mümkündür. Nobel Ödüllerinin verildiği yüzyılın ilk yarısında (1901-1950) Amerikalılar, bilim dalında azınlık oluşturuyordu. Ama 1950'den bu yana Amerikalılar, bilim dalında verilen ödüllerin yaklaşık yarısını almıştır.

ATOM ÇAĞI

ABD teknolojisinin belki de en muhteşem

–bir o kadar da tartışmalı– başarısı nükleer enerjiyi kullanıma sokmak olmuştur. Atomu parçalamak, pek çok ülkedeki bilim adamları tarafından düşünülmüştü. Ama bunu gerçekleştirmeyi, 1940'lı yıllarda ABD'li bilim adamları başardı.

Alman fizikçileri 1938 yılında uranyum çekirdeğini parçalamayı başardığı zaman, Albert Einstein, Enrico Fermi ve Leo Szilard nükleer zincir reaksiyonunun mümkün olduğuna karar verdiler. Einstein, Başkan Franklin Roosevelt'e mektup yazarak bu keşfin, "olağanüstü güçlü bombalar" imâlinde kullanılabileceği konusunda uyarıda bulundu. Bu uyarı, Manhattan Projesi'ne ilham kaynağı oldu. Projenin amacı, ilk atom bombasını ABD'nin imal etmesini sağlamaktı. Proje başarılı oldu. Ve ilk bomba 16 Temmuz 1945'te New Mexico'da patlatıldı.

Atom bombasının geliştirilmesi ve 1945 Ağustos'unda Japonya'ya karşı kullanılması Atom Çağı'nı başlattı. Kitle imha silahları ile ilgili endişeler Soğuk Savaş döneminde de sürdü. Ve

bugünkü silahsızlanma çabalarına kadar gelindi. Ancak Atom Çağı, aynı zamanda nükleer enerjinin, nükleer tıp'taki gibi barışçıl alanda da kullanımını simgelemektedir.

İlk ABD nükleer santrali 1956'da Illinois'te faaliyete geçti. O dönemde nükleer enerjinin ülkedeki geleceği parlak görünüyordu. Ama muhalifler, nükleer santrallerin güvenli olmadığını ve nükleer atıkların asla güvenli bir şekilde saklanamayacağını savunuyorlardı. 1979 yılında Pennsylvania'da Three Mile Adası'ndaki kaza çoğu Amerikalının nükleer enerjiye karşı çıkması sonucunu doğurdu. Nükleer santral inşaatının maliyeti giderek artıyordu ve daha ekonomik olan diğer enerji kaynakları çekici gelmeye başlamıştı. 1970'lerde ve 1980'lerde birçok nükleer santral projesi iptal edildi. ABD'de nükleer enerjinin geleceği halen belirsiz durumdadır.

Bu arada Amerikalı bilim adamları, güneş enerjisi dahil olmak üzere başka enerji kaynakları üzerinde deneysel çalışmalar yapmaktadırlar. Güneş enerjisi ülkenin çoğu bölgesi için bugün pek ekonomik olmamakla beraber son gelişmeler, bu durumun değişebileceğini gösteriyor.

1944 yılında Michigan, Troy'da, Birleşik Güneş Sistemleri'nin Kıdemli Başkan Yardımcısı Subhendu Guha, güneş enerjisi kullanmanın yararları hakkında bilgi veriyordu. Dinleyiciler arasında bulunan bir mimar "Çok çirkin. Kimse evinin üzerinde bunu istemez" dedi. Bunun üzerine Guha, çatıda göğe doğru dik konumda duran güneş pillerine çatı görünümünü vermenin çaresini aramaya başladı.

2 yıl sonra Guha montaj fabrikasından çıktığında elinde çatıya monte edilebilen güneş kiremitleri vardı. Bunlar, paslanmaz çelik levhalardan yapılmış, 9 kat silikon, yarı iletken tabaka ve koruyucu plastik kaplanmıştı. Güneş kiremitleri, çatıcılar tarafından, normal kiremit kaplar gibi yerleştiriliyordu. Ancak elektrik bağlantısı için her bir kiremitten çatıya bir delik delmek gerekiyordu. Guha kiremitlerin, enerji verimi artıp, maliyet düştüğünde, ABD'nin bazı bölgeleri için çok ekonomik bir çözüm olacağına inanıyor. Güneş kiremitleri, Mısır, Meksika ve diğer gelişmekte olan ülkelerde halen kullanılmaktadır. 2002 yılında Birleşik Güneş Sistemleri, Michigan'daki tesislerine dünyaca bilinen en büyük güneş pili ünitesini imal eden makineyi yerleştirdi ve imalat kapasitesini arttırdı.

Güneş enerjisinin bir başka kullanımı da, ABD Enerji Bakanlığı'nın, New Mexico, Albuquerque'deki Ulusal Solar Termal Deneme Tesisleri'nde denenmektedir. Bilim adamları, çok uzaktan otomatik olarak devreye giren motorlarla, eşleştirilmiş parabolik çanaklar kullanarak güneş enerjisi topluyorlar. Gelişmiş Çanak Sistemleri (ADDS) ilk olarak, su pompalama ve köyleri aydınlatmada kullanılmıştı. Söz konusu sistem, ABD'nin Güneybatı bölgelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde gelecek vaat etmektedir.

UZAY ÇAĞI

Atom Çağı ile Uzay Çağı birbirini izlemektedir. Amerikalı Robert H. Goddard roket fırlatma sistemleri alanında ilk deneyleri yapan bilim adamıydı. Massachusetts, Worcester'daki küçük laboratuvarında sıvı oksijen ve benzin kullanarak roketleri atmosfere fırlatmayı deniyordu. 1926'da, dünyanın ilk sıvı yakıtlı roketini fırlatmayı başardı. Roket 12,5 metre yüksekliğe ulaştı. Bunu takip eden 10 yıl içinde Goddard'ın roketleri 2 kilometreye kadar yükselmeyi başardı. Bu arada ABD, Büyük Britanya, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin roket konusuna gösterdikleri ilgi arttı.

Deneysel amaçlı kullanılan roketler, yapay uydu ve içinde insan bulunan uzay araçlarının fırlatılması için gerekli koşulları yarattı. Sovyetler Birliği 1957'de ilk uydusu olan Sputnik I'i uzaya gönderdi. Bunu 1958'de ABD'nin Explorer I'i izledi. İçinde insan bulunan ilk uzay aracının uçuşu 1961 yılı ilkbaharında Sovyet kozmonot Yuri Gagarin tarafından gerçekleştirildi. Onu Amerikalı astronot Alan B. Shepard Jr izledi.

Bu girişimlerin ardından 1969 yılında Ay'a gidildi. Sonra birden fazla seferde kullanılabilen uzay mekikleri yapıldı. Amerikan uzay programı, uygulamalı bilimin ulaştığı noktanın çarpıcı bir örneğidir. İletişim uyduları bugün bilgisayar verilerini, telefon görüşmelerini, radyo ve TV yayınlarını iletmede. Meteoroloji uyduları, sert fırtınalar öncesinde, erken uyarı için gerekli verileri toplamakta. Uzay teknolojisi, koşu ayakkabısı imâl edilen çok hafif malzemeden, hastanelerde kullanılan solunum monitörlerine kadar gündelik hayatta kullanılan binlerce ürünün geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

TIP VE SAĞLIK

Amerikalılar, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana fizik ve kimya dalının yanısıra, fizyoloji ve tıp alanında da Nobel Ödülleri'nde söz sahibi oldular. ABD'nin biyotıp araştırmalarının odak noktası olan Ulusal Sağlık Enstitüleri(NIH), bu başarıda büyük rol oynamıştır. 24 farklı enstitüyü içeren NIH, Maryland, Bethesda'da 120 hektarlık bir araziye kurulmuştur. Tesis, 75 binadan oluşmaktadır. 2000 yılı bütçesi 23 bin milyon dolardı. (23 milyar dolar).

NIH'in amacı, basit soğuk algınlığından, genetik bozukluklara kadar her türlü hastalığı önlemek, tanımlamak, teşhis etmek ve tedavi yollarını araştırmaktır. NIH'in kendini bu işe adanmış olan elemanları, ABD'nin her eyaletinde ve yabancı ülkelerde çalışan 35,000 üst düzey araştırmacıya, her an destek vermeye hazırdır. Bu elemanlar arasında 91 yılında Nobel Ödülü alanlar bulunmaktadır. 5 Nobel Ödüllü bilim adamı, ödülü, NIH laboratuvarlarındaki araştırmalarının sonucunda elde etmişlerdi.

NIH araştırmaları pek çok tıbbi gelişmeyi mümkün kılmıştır. Örneğin, ABD'de ölüm nedenleri arasında 1. sırayı alan kalp hastalıklarından ölüm oranı, 1971-1991 yılları arasında %41 oranında azalmıştır. Kalp krizi ya da felç nedeniyle ölümlerde ise, aynı dönemde % 50 azalma olmuştur. 1991 ile 1995 yılları arasında kanserden ölümlerde % 3 oranında düşüş izlenmiştir. Ulusal kanser kayıtlarının tutulmaya başladığı 1930'lu yıllardan bu yana ilk kez düşüş görülmektedir. Bugün, kansere yakalanan çocukların % 70'inden çoğu tedavi edilmiştir.

NIH'in yardımıyla, genetik ve genomik araştırmalar biyolojik tıp alanında devrim yarattı. Araştırmacılar, ilk genetik tedavi denemeleri sonucunda 1980'li ve 1990'lı yıllarda, insan genomundaki pek çok genin işlevini tanımlamayı başardılar. Bilim adamları bu yeni bilgilerin yardımıyla, kalın barsak, meme ve diğer kanser türlerine olan eğilimin önceden teşhis edileceğini, riskli ailelerden gelen kişilerde hastalığın ortaya çıkmasının ilaç tedavisiyle önlenileceğini belirtmektedir.

ABD'de, bilim alanında en heyecan verici gelişme, kuşkusuz NIH'in İnsan Genom'u Projesidir. Bu projede, insan bedenini oluşturan, sayıları 50,000–100,000 arasında olan genlerin kimyasal yapısı incelenerek genetik harita çıkartılmaya çalışılmaktadır. Projenin tamamlanmasının 15 yıl süreceği tahmin edilmektedir. Ve 3,000 milyon dolara (3 milyar dolar)

mal olacaktır.

Üniversiteler, hastaneler ve şirketler tarafından yönetilen araştırmalar da hastalığın teşhis ve tedavisine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, AIDS için temel araştırma fonunu NIH kurmuştur, ama tedavide kullanılan ilaçların çoğu Amerikan Eczacılık Sanayinin laboratuvarlarında geliştirilmiştir. Bu ilaçlar, ülkenin dört bir yanındaki araştırma merkezlerinde denenmektedir.

AIDS virüsünün tedavisinde umut vaat eden ilaç türlerinden biri "protease inhibitörü" dür. (Peptid'i, aminoasitlere parçalayan enzime engel olan kimyasal). Birkaç yıl süreyle laboratuvarlarda denendikten sonra ilk olarak 1994 yılında, ABD'deki hastalarda kullanılmaya başlandı. 20 kişilik gönüllü bir grup üzerinde yapılan ilk deneyde ilacın, hastanın kanındaki virüsleri yok etmekle kalmayıp bağışıklık sistemini de şaşılacak bir süratle düzelttiği gözlemlendi.

Doktorlar, "protease inhibitörleri"ni diğer ilaçlarla birlikte kullandılar ve bu tedaviye "kombinasyon tedavi" adını verdiler. Sonuçlar umut verici olmakla beraber, kombinasyon tedavi, kesin iyileşme sağlamamaktadır. Çünkü ilaç sadece kanda faaliyet göstermektedir. Virüsün saklandığı diğer noktalara (beyin, lenf düğümleri, omurilik sıvısı ve testislere) ulaşmamaktadır. Bilim adamları, kesin çözüm olacak AIDS aşısını ararken bir yandan da kombinasyon tedavi ile beraber diğer deneyleri de sürdürmektedirler.

ÖNLEMENİN ÖNEMİ

Amerikan Tıp Dünyası hastalığın teşhis ve tedavisinde büyük adımlarla ilerlerken, Amerikan toplumu da kişisel tutum ile hastalık arasındaki bağlantının bilincine vardı. 1964 yılında genel cerrahlar halkı, sigaranın tehlikeleri konusunda ilk kez uyardığında sigara içen Amerikalıların sayısı % 50'den % 25' düşmüştü. Bugün, halka açık binalarda, trenlerde, otobüslerde ve ülke dahilinde yolcu taşıyan uçaklarda sigara içmek yasaktır. Lokantaların çoğu, sigara içenler ve içmeyenler için iki ayrı bölüme ayrıldı. Araştırmalar, göğüs kanseri vakalarındaki azalmanın, sigara içen kişi oranındaki düşüşle bağlantılı olduğunu gösteriyor.

Federal hükümet de, Amerikalıları düzenli egzersiz yapmaya sağlıklı beslenmeye ve çok miktarda sebze ve meyva yemeye yönlendirmektedir. Bugün Amerikalıların % 40'tan fazlası düzenli olarak egzersiz ve spor yapmaktadır. Kişi başına sebze ve meyva tüketimi 1970 yılından bu yana % 20 oranında arttı.

Başkan George W. Bush daha iyisinin de başarılacağına inanıyor. 2002'de Ulusal Sağlık ve Fitness İnisiyatifi'ni başlattı. Başkan, sağlıklı yaşam için halktan, 4 temel kuralı benimsemelerini istedi:

Her gün 30 dakika egzersiz yapmak, besleyici gıdalar yemek, düzenli sağlık kontrolünden geçmek, sigara, uyuşturucu ve aşırı içki kullanmamak. Beyaz Saray'daki bir toplantıda, Fitnes ve Spor Kurulu Başkanı'nı takdim ederken şöyle demişti: "Kronik hastalıkların teşhis ve tedavisinde büyük gelişmeler kaydettik. Bu Amerika için iyidir...daha çok gelişme kaydedebiliriz... Amerika ve Amerikalılar daha sağlıklı olduğunda bundan bütün toplum yararlanacaktır".

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 9.Sosyal Hizmetler
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

Dini konulara müdahale etmeme geleneğinden dolayı ABD, denizaşırı ülkelerden gelen küçük tarikatler için huzurlu bir yuva olmuştur.

BÖLÜM SEKİZ

DEVLET İLE KİLİSENİN AYRILMASI

Dini özgürlük

Fotoğraf Dwight Somers

Amerikan Tarihi'nin erken dönemlerinde halk, devlet kavramını reddediyordu. Birçok Avrupa ülkesini egemenliğine alıp bölünmelerine sebep olan, din kurumunu savunuyordu. Devlet ile kilisenin ayrılığı ABD Anayasası'nın ilk maddesiyle güvence altına alınmıştır. "Kongre, hiçbir dini kurumu gözeten ve bireylerin dini inançlarını yasaklayan yasalar çıkarmayacaktır."

İlk Madde çok açıktır. Ama bazen, devlet ile din arasındaki sınırı belirlemek, Amerikan anayasa uzmanları için bile zor olmaktadır. Öğrenciler, okul saatlerinde topluca dua etmezler ama ABD Kongresi, çalışmalarına, bir bakanın ettiği duayla başlar. Belediyeler, kamuya açık yerlere Noel tabloları yapmaz ama "Tanrıya güveniyoruz" sloganı ABD parasında yer alır. Ayrıca dini kurumlara verilen para, vergiden düşülebilir. Dini kurumlarla bağlantılı üniversitelere giden öğrenciler, federal hükümetten kredi alabilir ama dini okullara gitmek isteyen ilkokul ya da ortaokul öğrencilerine kredi verilmez.

Bu çelişkinin yok edilmesi mümkün değildir. Çünkü çelişki, dini kurumlar oluşturmayı ve onlara müdahale etmeyi yasaklayan 1. Madde'nin içeriğinden doğmaktadır. Bu iki koşulu da yerine getiren uygulamalar yapmak, Amerikan kamu yetkilileri için hassasiyet gerektiren bir işlemdir.

1. MADDENİN YORUMU

Sonradan Kuzey Amerika kolonilerine dönüşen ilk kalıcı yerleşim merkezlerinden biri, İngiliz Püritenleri tarafından kurulmuştu. Bunlar, İngiliz Resmi Kilisesi'nin bulunduğu anayurtlarından dışlanan Calvinistlerdi. Püritenler Massachusetts'e yerleşti. Orada gelişip zenginleştiler. Bu başarıyı, Tanrı'nın onlardan memnun olduğuna dair bir işaret olarak yorumladılar. Tanrı'nın, kendi dini inaçlarına karşı çıkan kişilere hoş görüyle bakmayacağına inandılar.

Kilise üyelerinden biri olan Roger Williams, ruhban sınıfına karşı çıktığında Koloni Liderleri onu gruptan uzaklaştırdı. Williams da yeni bir koloni kurdu. Bu koloni sonradan, herkesin inançlarını özgürce ifade edebildiği Rhode Island Eyaleti olacaktı. Dini inaçları yüzünden cezalandırılan gruplar 2 yeni koloni daha kurdu: Katoliklerin sığınağı olan Maryland ve Society of Friends'in (Kardeşler Birliği) sığınağı olan Pennsylvania. Quakers denilen bu Protestan grubu sade bir hayatı, pasifizm ile birleştirmişti.

1787'de Anayasa'nın ve 1791'de (1. Madde'yi de içeren) Vatandaşlık Hakları'nın kabulünden sonra bile Protestanlar, bazı eyaletlerde ayrıcalıklarını sürdürmüştür. Örneğin Massachusetts 1833 yılına kadar devlet ile kilise arasındaki bağları koparmamıştı. (1. Madde, sadece federal hükümetleri bağlar, eyaletleri değil. 1868'de değiştirilen 14. Madde, "yasal bir hüküm olmadıkça kişi; yaşama, özgürlük ya da mülkiyet haklarından mahrum edilemez" der. Bu fıkra eyaletin, Vatandaşlık Hakları ile güvence altına alınmış olan hakları –dini inanç özgürlüğü dahil olmak üzere- koruması gerektiği anlamına gelmektedir.)

20. yüzyılda devlet ile kilise arasındaki ilişkilerde yeni bir çatışma doğdu. Bu durum yurttaşlık görevleri ile bireysel vicdan arasındaki çelişkiden kaynaklanıyordu. Çatışmanın ana hatları, Anayasa Mahkemesi'nin bazı kararlarında da görülebiliyordu.

Önemli davalardan biri Batı Virginia Eyalet Eğitim Kurulu ile Barnette (1943) arasındaki davaydı. Dava, Yehova Şahitleri'nin eyalet yasalarında belirtildiği halde, okulda Amerikan bayrağı'nı selâmlamayı reddetmesinden kaynaklanmıştı. Ant içmek, dini inançlarına ters düşüyordu. Tanıklar, inaçlarına aykırı davranmaya zorlandıklarını söylüyorlardı. 3 yıl önce Anayasa Mahkemesi, buna benzer bir karar vermişti. Ve çok tartışılmıştı.

1943'teki davada 1. Madde'deki, ifade özgürlüğünü güvence altına alan başka bir fıkraya atfen mahkeme, ilk verdiği kararı hükümsüz kıldı. Bayrağı selâmlamak, bir tür ifade biçimiymi. Devlet, bireylerden bunu zorla yapmalarını isteyemezdi.

Bu karardan sonra Anayasa Mahkemesi, bazı dini gruplar lehine başka istisnai hükümler de verdi. Yine de bireysel vicdan ile diğer kişileri etkileyen eylemler arasında bir ayırım yapılması gerekirdi elbette. 19. yüzyılda, Latter Day Saints(Mormonlar)(Ahir Zaman Azizleri)'nin İsa Kilisesi üyeleri çok eşlilik suçundan dolayı hapse gönderilmişti. (Daha sonra, Mormon Kilisesi çok eşliliği yasakladı.) Sonraki yıllarda, ise, ebeveynler, hasta çocuklarını tedavi ettirmeyi reddettikleri için –tedavi edilmeyen çocuklar ölüyordu- suç teşkil eden ihmalden dolayı yargılandı. Mormonlara göre hastalığı sadece Tanrı inancı iyileştirebilirdi.

PROTESTANLAR- LİBERAL VE MUHAFAZAKÂR

Amerikalılar pekçok dini akımın etkisinde kalmışlardır. 1740'lı yıllarda görülen akıma Büyük Uyanış adı verilmişti. Bu akım, bazı Protestan mezheplerini, örgütlü dinin kapıldığı rehavete karşı çıkmak adına bir araya getirdi. 19. yüzyılın başlarında ikinci bir Büyük Uyanış akımı daha yaşandı.

New England'daki tüm kilise üyeleri uyanışa sıcak bakmıyordu. Bazısı Calvinist "takdir-i ilahi" inancını terk etmişti. Bu inanca göre Tanrı, kimleri kurtaracağını –seçilmişler- baştan belirlemişti. Dolayısıyla insanların, yeryüzünde iyi ve doğru davranıp kaderlerini değiştirme şansı kalmıyordu. Bazı rahipler, tüm insanların eşit olduğunu ve kurtarılabilceğini anlatan vaazlar veriyordu. Bazı rahipler ise geleneksel Hristiyan inançlarından vazgeçtiler. Bu gruptakiler, bütün ABD'yi kuşatan "ilerleme" fikrinin etkisi altında kalmıştı. "Nasıl ki bilim, doğayı kavrayışımızı değiştirdiyse, mantık da, dini öğretilerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini söylemektedir" diyorlardı.

19. yüzyıldaki Liberal Amerikan Protestanlığı, Avrupa'daki eğilimle bağlantılıydı. Din bilginleri İncil'i yeniden okuyup yorumluyorlardı. İncil kitaplarını yazanların mucizelerini ve onlarla ilgili geleneksel inançları sorguluyorlardı. Aynı dönemde Darwin'in, dini inanca meydan okuyan Evrim Terosi de gündeme gelmişti. Eğer insanlar, bilim adamlarının dediği gibi maymundan geliyorsa; İncil'de yer alan, Adem ile Havva'nın hepimizin ebeveyni olduğunu söyleyen öykü doğru olamazdı.

19. yüzyıl liberal Protestanları, insanın gelişme yeteneği konusunda iyimserdi. Bu da onları 20. yüzyıldaki karşıt görüşlülere ayırıyordu. Eski rahipler, toplumda reform yaparak gelişimi hızlandırmanın mümkün olduğuna inanıyordu. Kutsal İncil adına, kentlerdeki yoksullar için çalışmaya başladılar. Bugünkü liberal ruhban sınıf –sadece Protestanlar değil,

Katolikler ve diğer mezhepler de- gelişmenin kesin gerçekleşeceği konusunda pek emin değillerdir. Ama çoğu, evsizlere barınak sağlayarak, açları doyurarak, çocuklar için gündüz bakım evleri kurarak ve sosyal konularda vaaz vererek yoksullara yardım çabalarını sürdürmektedirler. Yine çoğu, tüm Hristiyanları tek bir kilise çatısı altında toplamayı hedefleyen çalışmalar da yapmaktadırlar.

Liberal Protestanlar dini öğretiye esneklik kazandırmaya çalışırken, muhafazakârlar, İncil'i harfiyen yorumlamak dışında bir yaklaşımın yanlış olduğunu savunuyorlar. Protestanların, Yeni Ahit'e tutkulu bir inançla bağlı bu koluna Evangelistler deniyor.

Evangelist Hristiyanların ibadetlerinde coşkulu bir katılım vardır. Yüksek ücretler talep edilen ayinlerde gruplar şarkı söyler ve spiritüel gösterilere varan etkileyici vaazlar verilir. Güney, eski tarz inancın kalesidir. Bu bölgede muhafazakâr Baptist kilisesi etkilidir. Son dönemlerde bazı rahipler TV'ye çıkararak, halka ekrandan vaaz vermeye başladılar.

Muhafazakâr inançla çağdaş bilim arasındaki çelişki, 1925 yılında Tennessee'deki Scope davasında iyice açığa çıkmıştı.

Lisenin biyoloji öğretmeni John Scopes, Evrim Teorisi'nin okullarda anlatılmasını yasaklayan kanuna karşı gelmekle suçlandı.

Savunmasını Amerika'nın en ünlü ceza avukatı Clarence Darrow üstendi. Savcı ise, eski başkan adayı popülist William Jennings Bryan'dı. Halk arasında büyük yankılar uyandıran duruşmalar sonunda Scopes suçlu bulundu.

Ondan sonra Anayasa Mahkemesi, Evrim Teorisi'ni yasaklamanın, 1. Madde'deki "Dini kurumlar oluşturmak yasaktır" fıkrasına aykırı olduğuna dair karar aldı. Bunun üzerine Louisiana Eyaleti farklı bir yaklaşımı denedi. İncil'deki Yaradılış bölümü müfredata konana kadar Evrim Teorisi'nin anlatılmasını yasakladı. Ancak anayasa Mahkemesi, bunun da 1. Madde'ye aykırı olduğunu bildirdi.

Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararlara rağmen, mantık-inanç çelişkisinden kaynaklanan davalar sürmektedir.

Dini muhafazakârlar evrim teorisini öğretmenin bile, insan zihnini, ilahi gerçeğin ötesinde düşünmeye yönelttiğini ve bunun dine aykırı olduğunu söylemektedir.

Liberal sayılan dini kesim bile, resmi kurumların ve medyanın, örgütlü dinleri küçümseyen hatta gülünç gösteren bir ortam yaratmaya çalıştığını öne sürmektedir. Devlet okullarında din öğretiminin kaldırılması gündeme geldikten sonra bazı aileler çocuklarını dini okullara göndermeye başladı. Bir kısmı ise evde öğrenim verme yolunu seçti.

KATOLİKLER VE DİNİ OKULLAR

İç Savaş sırasında ABD'ye 1 milyon İrlandalı Katolik gelmişti. Ülkede Protestanlar çoğunlukta olduğu için onlar ve diğer ülkelerden gelen Katolikler ayrımcılığa maruz kaldılar. 1960'ların sonunda bazı Amerikalılar, Katolik Başkan adayı John F. Kennedy'ye karşı çıktı. Eğer seçilirse, ülkeyi Papa'nın emirleriyle yöneteceğini iddia ettiler. Kennedy buna karşı çıktı ve "Amerikan Başkanı" olacağına dair söz verdi. Onun göreve gelmesinin, Katoliklere karşı önyargıların azalmasına ciddi katkısı oldu.

Katoliklerin devlet okullarına ve hastahanelere girmesi yasaklanmadığı halde, 19. yüzyıldan başlayarak kendi kurumlarını oluşturdular. Bu kurumlar hem Katolik inancına ve ahlâkına göre yönetiliyordu hem de ülkenin genel standartlarına uygundu.

Öte yandan, Katolik Kilisesi, üyelerini, kilise yönetimindeki kurumlara gitmeye zorlamaz. Çoğu Katolik, devlet okullarında ve laik üniversitelerde öğrenim görmektedir. Ama Katolik okullarında hâlâ genç katolikler ile disipline ve eğitim kalitesine önem veren ailelerin çocukları yetişmektedir.

Katolikler, devlet ile kilisenin ayrılmasının onları koruduğunun, ibadetlerini özgürce gerçekleştirmelerini sağladığının farkındadır. Ancak özel eğitim sisteminin maliyeti giderek artmaktadır. Dolayısıyla Katolikler durumu sorgulamaya başladılar. Çünkü ödedikleri vergiler devlet okullarını desteklemede kullanılırken kendi çocukları başka okula gittiği için devletin yükü hafiflemiş oluyordu. Ayrıca kendileri de özel okul için ayrıca para ödüyorlardı. Bunun üzerine devlet desteği almanın bir çaresini aramaya başladılar. Bu girişime, çocuklarını dini olmayan diğer özel okullara gönderen aileler de katıldı.

Çoğu eyalet olaya sıcak baktıysa da Anayasa Mahkemesi dini okullara destek girişiminin, anayasaya aykırı olduğu yönünde kararlar verdi. Ama yine de 2002 yılında, bir kentin, özel okullara giden öğrencilere mali destek sağlayan programını onayladı. Karar gerekçesi, programın dini eğitime değil, ailelere destek amacı taşıdığıydı.

ÇOK İNANÇLI ÜLKE

Katolikler gibi Yahudiler de Amerikan Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında küçük bir azınlıktı. 19. yüzyıl sonlarına kadar Amerika'daki Yahudilerin çoğu Alman kökenliydi. Yine çoğu, Museviliğin, Reformcu hareketinin üyesiydi. Çağdaş yaşama uygun düzenlemeleri savunuyorlardı. Anti-Semitizm ve anti-Yahudilik, İç Savaş öncesinde sorun olmamıştı. Ama Yahudiler, büyük kitleler halinde ABD'ye gelmeye başlayınca Anti-Semitizm ortaya çıktı. Rusya ve Polonya'dan göç eden, eski geleneklere ve dini yemek kurallarına uygun yaşayan Ortodoks Yahudiler, ABD'ye ilk geldiklerinde kenar mahallelere yerleştiler.

Yahudi çocukları genelde devlet okullarına devam ediyor ve özel Yahudi okullarında kendi dinlerini öğreniyorlardı. Yahudi göçmenlerin çocukları hızla meslek sahibi oldular ve Amerikan Üniversitelerine girdiler. Çoğu akademik ünvan aldı. Bir kısmı dini kurallara itaat etmeyi sürdürdü. Bir kısmı ise, Yahudi kökenli olduğunu kabul etmekle birlikte laik görüşe uyum sağladı.

Yahudiler, önyargı ve ayrımcılıkla mücadele etmek amacıyla B'nai, "Brith, Anti-Defamation League"i kurdular. Bu Birlik, Amerikalılara sadece Yahudilerin değil, tüm azınlıkların hakları bulunduğunu ve önyargıların adaletsizliğini göstermiştir.

1950'lerde, Amerika'da 3 ayrı köklü inanç modeli vardı: Protestanlar, Katolikler ve Museviler. Nüfus oranına göre sıralamak gerekirse: 2000 yılında Protestanlar genel nüfusun % 56'sını, Katolikler % 27'sini, Museviler ise %2'sini oluşturuyordu. Ancak 3 inanç modeli artık eskimiştir. Amerikan ve Kanada kiliselerinin 2000 yılı istatistiklerine göre Müslümanlar nüfusun %1,5'ünü oluşturuyor. ABD'deki cami sayısının son 20 yılda ikiye katlandığı tahmin edilmektedir. Bugün ülkede 1200 cami vardır. Budizm ve Hinduizm'in baskın olduğu ülkelerden gelen göçmenlerle Doğu dininden olanların sayısı da artmaktadır.

Bazı şehirlerde, iç mahallelerdeki Hristiyan kiliseleri Budistlere satılmıştır. Hristiyan cemaat, kenar mahallelere taşınmış, kiliseler ise Budizm ibadetlerine uygun şekilde tadilata uğramıştır.

HOŞGÖRÜ İLKELERİ

Amerika, yeni dinler için bereketli bir ülkedir. Mormon ve Christian Science (Hristiyan Bilim) Kiliseleri, Amerikan topraklarında gelişen dini grupların en bilinenleridir. Ülkedeki, dini işlere müdahale etmeme geleneği sayesinde küçük mezhepler de ABD'de kendilerine rahat bir yuva bulmuştur. Örneğin Amish'ler. Alman soyundan gelen bu göçmenler, Pennsylvania ve çevresindeki eyaletlere yerleşmiştir. Kuşaklardan beri sade bir hayat sürdürür, gösterişsiz giysiler giyer ve teknolojiden uzak yaşarlar.

Tarikat olarak adlandırılan bazı küçük gruplar da vardır. Bunların inançları aşırı uçlarda yer alır ve farklılıklarıyla gurur duyarlar. Yasalara uydukları sürece tarikatlara müdahale edilmez. Amerika'da dini ayrımcılığa pek rastlanmaz. Hatta farklı dinlerin ortak çalışmaları yapıldığı görülür.

ABD'de en çok tartışılan nokta, dinlerin siyasetteki rolüdür. Son dönemlerde, Amerikalılar, kilise ile devlet işlerinin ayrılmasının, dine düşmanlık olarak yorumlandığına inanmaktadır. Muhafazakârlar ve köktendinciler birleşip, Hristiyan Hakları adı verilen siyasi bir hareket başlattı. Amaçları, Anayasa Mahkemesi'nin kürtaja izin vermesine ve devlet okullarında toplu duayı yasaklamasına tepki vererek Anayasa'nın ya da yasa maddelerinin değişmesini sağlamaktır.

Bazı gruplar inançlarını açıkça ilân etmekle birlikte, Amerikalıların çoğu için din, kişisel bir meseledir ve gündelik sohbetlerde gündeme getirilmez. Halkın çoğunluğu, ibadetini sessiz bir şekilde yapar. Kimi, geleneksel dinlerin bir mezhebinin üyesi olarak, kimi mezhebini belirlemeden dini cemaatlere girerek, kimi de, örgütlü gruplara katılmadan bireysel olarak inancını yaşar. Amerikalıların onda dokuzu, bir dinin mensubudur. Yaklaşık % 70'i de dini bir cemaatin üyesidir.

(Sol sütun)

- 1.Halk
 - 2.Coğrafya
 - 3.Tarih
 - 4.Hükümet
 - 5.İş Dünyası
 - 6.Eğitim
 - 7.Bilim ve Tıp
 - 8.Din
 - 10.Sanat
 - 11.Spor ve Eğlence Dünyası
 - 12.Medya
- Bayramlar
İçindekiler

BÖLÜM DOKUZ

SOSYAL GÜVENLİK AĞI

Sosyal hizmetler ve sağlık

Fotoğraf: © Alexis Duclos, Gamm Liaison

Amerikan ekonomik sistemi hür, özel teşebbüs ve kendine güvene dayanır. Yazar ve öğretmen Ralph Waldo Emerson'ın da vurguladığı gibi bunlar, Amerikalılar'ın değer verdiği niteliklerdir. Kendine yeterli olmak onlar için gurur meselesidir. Ancak hükümet, ihtiyaç içinde olanlara dönemsel ya da ömür boyu geçerli olmak üzere yardımını esirgemez. Bu bölümde, hükümetin destek sağladığı 2 konuyu inceleyeceğiz. Sosyal Yardım ve Halk Sağlığı.

SOSYAL YARDIM TARİHÇESİ

Amerika'da, yoksullara yardım görevi, gelenek olarak özel kurumların ya da yerel hükümetlere aittir. Yeni bir hayata başlamak üzere gelen göçmenler, çoğunlukla kendilerinden önce gelenlere bağımlıydı. Avrupa Ulusları 19. yüzyıl sonunda ve 20 yüzyılın başında sosyal yardım programları uygulamaya başlamıştı. Ancak bu sistemin Amerika'ya yerleşmesi uzun zaman aldı. Çünkü, o dönemde sanayileşme hızlı adımlarla ilerliyordu. Ve tarım alanlarının çokluğu dolayısıyla, isteyen herkesin iş bulabileceği inancı hakimdi.

1929'da başlayan Büyük Buhran, bu inancı sarstı. Ardarda bankaların iflâsı ve işyerlerinin kapanması yüzünden Amerikan tarihinde ilk kez, kitleler işsiz kaldı. Başkan Herbet Hoover, ekonomik koşulların, hükümet müdahalesi olmadan kendiliğinden düzeleceğine inanıyordu. Ayrıca zor durumda kalanların ihtiyaçlarının, eyalet yönetimleri ve yerel hükümetler tarafından karşılanacağına inanıyordu. Oysa söz konusu hükümetlerin yeterli parası yoktu. Amerikalıların çoğu Hoover'ın Buhran'ı aşmak için gereğince mücadele vermediğine inandı ve 1932 yılında Franklin Roosevelt'i seçti.

Roosevelt göreve geldikten kısa süre sonra Kongre'ye reform ve iyileştirme yasaları sundu. Kongre, Başkan'ın sunduğu her türlü tedbir ve yasayı kabul etti. Hükümet yüzbinlerce kişi için iş alanları yarattı. Halk, baraj ve yol yapımı, eski binaların tadilatı, kırsal bölgelere elektrik sitemleri kurma, doğal hayatı koruma gibi büyük projelerde çalışmaya başladı.

Bu programların çoğu Buhran dönemi için geçici çözümlerdi. Ancak içlerinden bir tanesi - Sosyal Güvenlik programı- kurumlaştı. Çalışan kesimin maaşlarından kesilen paralarla emeklilere makul bir aylık bağlanıyor, işsizlere ve ihtiyaç içindekilere ödenek sağlanıyordu. Emekliler için aylık ödemeleri 62 yaşından itibaren başlıyordu. Ama çoğu kişi 65 yaşına kadar çalışıp daha yüksek aylık almayı seçmektedir. Son günlerde, Sosyal Güvenlik Fonu'nun 21. yüzyıldaki ihtiyaca cevap vermesi konusunda kuşkular doğmuştur. Çünkü yaşlı nüfus sayısı giderek artmaktadır. Tahmini bütçe açığını kapatmak için pekçok öneri sunulmuştur. Ancak uzun vadeli çözümler hâlâ tartışma halindedir.

Roosevelt'ten bu yana diğer Başkanlar da –özellikle 1960'lı yıllarda Lyndon Johnson- destek programları oluşturdular. Bunların arasında –ilerki bölümlerde tartışılacak olan- Medicaid ve Medicare, yiyecek kuponları, ve sosyal konutlar -düşük gelirli kesimlerin satın alabilmesi için inşaat giderleri federal bütçeden karşılanan konutlar- bulunmaktadır.

İhtiyaç sahiplerinin başvurabileceği hükümet dışında kurumlar da vardır. Özel yardım dernekleri ve gönüllü örgütler. Gönüllü yardım –özellikle yaşlılara- günümüzde artış göstermiştir. 18 yaş üzeri nüfusun % 50'si bir dernekte gönüllü çalışmakta, ailelerin % 75'i de hayır kurumlarına bağışta bulunmaktadır.

AMERİKAN TARZI YAŞAMI KARŞILAYABİLMEK

Amerikalıların çoğunluğu, Sosyal Güvenlik yardımına ihtiyaç duymaksızın aldıkları ücretle rahatça yaşamaktadır. Orta sınıf olarak adlandırılan bu kesimin kendi evi, arabası vardır. Her yıl tatile giderler. Ve çocuklarının yüksek okul öğrenimini –hiç değilse bir bölümünü- karşılayabilirler.

Amerikalıların çoğu, temel masraflar için para biriktirebilir. Bir kısmı da, ilerde getirisinin yüksek olacağını umarak borsada yatırım yapar.

Çalıştıkları iş yerinin de desteğiyle Hayat ve Sağlık Sigortası yaptırırlar. Çoğu şirketin kendi emeklilik programı bulunur. Çalışanlar, emeklilik yılları için özel bir fona para yatırırılar. Sosyal Güvenlik ödemeleri de hesaba katılınca emekliler için yaşlılık döneminde rahat yaşamak mümkündür. Ancak, hastane dışında, uzun vadeli bakım gerektiren hasta yaşlılar için ise bakım evleri pahalıdır.

2000 yılında, yıllık geliri 17,603 dolar ya da bunun altında olan 4 kişilik bir aile, Amerikan standartlarına göre yoksul sayılmaktaydı. Ülkedeki ailelerin % 11.3'ü bu gruba girmektedir. Yukarda anlatılan hizmetlere ek olarak yoksulluk sınırında yaşayan ailelere hükümet yardımı da yapılmaktadır. Gıda, giyim ve barınak ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yoksul ailelere her ay belli bir para ödenir. Destek programlarının içinde en yaygın olanı, Bakıma Muhtaç Çocuklu Ailelere Yardım Programı'dır(AFDC). Özellikle babaları ölmüş çocuklar için oluşturulan bu program, milyonlarca yoksul ailenin ana gelir kaynağıdır.

Federal destek programlarının toplam maliyeti –Sosyal Güvenlik, Medicare, Medicaid ve diğer yardım programları-

Federal hükümet harcamalarının yarısını oluşturmaktadır. Bu oran, 1960 yılında bunun yarısı kadardı(%25).

SOSYAL YARDIM TARTIŞMALARI

Amerikan Sosyal Yardım sistemi –özellikle AFDC harcamaları- 1980 ve 90'lı yıllarda eleştirilmeye başlanmış hatta genel seçimlerde temel tartışma konularından biri olmuştur. Orta sınıfa mensup Amerikalılar, ödedikleri vergilerin, çalışmaktan kaçınan kişiler olarak gördükleri(doğru ya da yanlış) insanlara harcanmasına tepki vermektedirler. Sosyal yardıma bağımlı olmanın süreklilik kazandığını ve ailelerde kuşaklar boyu böyle sürdüğünü iddia etmektedirler. Kimisi ise bu sistemin, kadınları evlilik dışı çocuk doğurmaya ittiğini söylemektedir. Çünkü verilen yardım miktarı, her yeni çocukla artmaktadır. Bazı uzmanlar ise, yoksulluğu yaratan sebepler –eğitim ve fırsat eşitsizliği- ortadan kalkmadıkça bu kesimin tek güvencesinin sosyal programlar olduğunu savunmaktadır.

Ancak, sosyal yardımların, kişileri bağımlı kılıp, kendi yaşamları üzerindeki kontrolü kaybetmelerine sebep olduğu düşüncesi, federal programlarda değişiklik yapılmasını getirmiştir. Örneğin, sosyal konutlarda yaşayanların, oturdukları daireleri satın alıp binadan sorumlu olmalarını sağlanmıştır.

1996 yılında, geniş kapsamlı bir çözümde oybirliğine varıldı. Yeni bir yasa çıkartıldı ve AFDC'nin yerine, İhtiyaç İçindeki Ailelere Geçici Destek Programı(TANF) uygulanmaya başlandı. TANF

Programı, federal kaynaklardan sağlanan gelirle eyalet tarafından yürütülmektedir. Yeni yasa, sosyal yardım süresini ömür boyu olmaktan çıkartıp, 5 yıla sınırladı. Bedenen eksikliği bulunmayan kişilere 2. yılın sonunda çalışma zorunluğu getirdi. ABD vatandaşlığına geçmemiş yasal göçmenlerin yararlanmasını önledi. Ve çalışmayan kişilere 3 aydan fazla yiyecek kuponu verilmesini engelledi.

AMERİKA'DA HEKİMLİK

Amerikan Sağlık Sistemi, serbest çalışan ve her vizite için ücret talep eden özel doktorlar üzerine kurulmuştur. Her birinin belli hastahanelerle anlaşması bulunur. Gerekteğinde hastalarını bu kurumlara gönderir. Hasta, kendisine verilen hizmetin –ameliyat ücreti, röntgen, tahliller-ücretini kendi öder. Bazı hastahaneler eyalete, bazıları belediyeye aittir. Askeri hastahaneler ise federal hükümet tarafından işletilir. Dini gruplar ya da vakıflar tarafından kâr amacı gütmeksizin yönetilen hastahaneler de vardır. Ve tabii kâr amacıyla kurulmuş hastahaneler de bulunur.

Son 40 yılda ABD'de tıbbi bakım maliyetleri çok artmıştır. Kişi başına sağlık harcamaları 1965 yılında 204 dolar iken bu rakam, 2000 yılında 4,481 dolara yükseldi. Bunun nedenlerinden biri, doktorların ülkede en yüksek ücret alan meslek grubu oluşudur. Bu durumu, öğrenim ve yetişme döneminin uzun ve pahalı oluşuyla açıklıyorlar. Doktor adayları, 4 yıllık pahalı tıp fakültelerine girmeden önce, her bir yılı 25,000 dolara malolan 4 yıllık kolej eğitimi görmek zorundadırlar. Sonunda mezun olan genç doktorlar kendilerini borç içinde bulurlar. Ve daha önlerinde düşük ücretle çalışacakları 3-5 yıllık ihtisas dönemi vardır. Muayenehane açmak da pahalıya malolur.

Teşhis ve tedavide kullanılan yeni cihazlar pahalıdır. Onları kullanacak teknisyenlerin de çok iyi eğitilmiş olması gerekir. Doktorlar ve hastaneler, yanlış tedavi edildiklerini düşünen hastaların açacağı olası davalara karşı mesleki hata sigortası yaptırmak zorundadırlar. Poliçe bedelleri 1970 ve 1980'li yıllarda çok yükselmiştir.

SAĞLIK FATURALARININ ÖDENMESİ

ABD'de bireysel ve sosyal yükümlülüklerin oluşturduğu karma bir sağlık sistemi geliştirilmiştir. Halkın çoğunluğu, sağlık faturalarının bir kısmını, işyerlerinin sağladığı poliçelerden karşılar. Çalışan her 6 Amerikalıdan 5'i ve aileleri grup poliçelerinden yararlanır. Bu poliçeler, işveren tarafından, kendileri tarafından ya da ortaklaşa ödenir. Genellikle, çalışan kişi her ay belli bir prim öder. Bunun karşılığında sigorta şirketi sağlık harcamalarının belli bir bölümünü karşılar. Sigorta plânları çok çeşitlidir. Bazı plânlar dış tedavisini, psikolojik danışmanlık ve terapi ücretini kapsamadığı halde bazı plânlar bu harcamaları karşılayacak şekilde düzenlenmiştir.

Bir de Sağlık Koruma Örgütü (HMO) plânı vardır. Bu sistem, sabit prim karşılığında bireye her tür tıbbi hizmet veren bir doktorlar grubundan oluşur. HMO, koruyucu hekimliği ön planda tutmaktadır. Çünkü, ameliyat ya da yatarak tedavi gibi, kendilerinin veremediği hizmetlerin ücretini ödemek zorundadırlar. HMO ile sağlık harcamalarının azaldığına inanılmakta ve bu uygulama günden güne yaygınlaşmaktadır. Ancak, doktor seçme şansı

olmadığı için hastaların özgürlüğünü kısıtladığına inanan ve bu sistemden hoşnut kalmayanlar da vardır.

Bu arada Amerikalı doktorlar, yatarak tedavi ihtiyacını azaltmak suretiyle sağlık giderlerinin artışını önlemişlerdir. Eskiden hastanede yatmayı gerektiren pekçok tıbbi müdahale, bugün, "dış-hasta" sistemiyle gerçekleştirilmektedir. (Hasta günün belli saatlerinde hastaneye gelir, ancak akşam evine döner.) Dış hasta oranı 1980 yılında % 16 iken, 1993'te % 55'e yükselmiştir. Yatarak tedavi durumunda bile artık hastanede kalma süresi kısalmıştır.

MEDICAID VE MEDICARE

Çoğu Amerikalının özel sağlık sigortası bulunmakla birlikte bazıları poliçe primlerini karşılayacak maddi güce sahip değildir. Bu kesim, 1965 yılında oluşturulan 2 programdan yararlanabilir.

Medicaid, federal hükümetin ve eyaletin ortak üstlendiği, yoksullara sağlık hizmeti sağlayan bir programdır. Medicaid'den yararlanma koşulları eyaletten eyalete değişir. Yılda 200 milyar dolarlık bütçesiyle Medicaid, ülkenin en büyük sosyal yardım programıdır.

Bir başka federal sağlık sigortası olan Medicare ise 65 yaş ve üzerindeki bireylere, malûllere –yaş sınırlaması olmaksızın- hizmet sağlar. Bütçesi, Sosyal Güvenlik vergilerinden, sigorta primlerinden ve federal fonlardan sağlanır. Sosyal Güvenlik aylığı alan herkes Medicare kapsamındadır.

ABD'nin en ciddi sorunu, sağlık sigortası yaptıramayan, Medicaid ve Medicare kapsamına girmeyen bireylere sağlık hizmeti sağlamaktır. Tahminlere göre, her 7 Amerikalıdan biri, en azından yılın belli dönemlerinde sigortadan yoksun kalmaktadır. Bunlar, işsizler, sağlık sigortasını karşılamayan işlerde çalışanlar ya da yoksulluk sınırında kalanlardır. Acil durumda devlet hastanelerine gidebilirler. Ama hastalığı önleyecek olan düzenli bakım hizmetinden yoksundurlar. 1996 yılında Kongre, sağlık sigortalarını çalışan aileler ve çocukları için daha uygun hale getirecek bir yasa çıkarttı. Ve sağlık sigortasının kapsamı, işini kaybeden bireyler ya da süregelen bir hastalığı olduğu halde sigortaya başvuran kişileri de içine alacak şekilde genişletildi. Sağlık faturalarının ödenmesinde kullanılmak üzere, vergilendirilmesi ileriye ertelenen banka hesapları oluşturan pilot program uygulamasına geçildi. Başkan George W. Bush, bütçeyi sarsmayan, ucuza malolan sağlık sigortası türleri oluşturacak pekçok öneri sundu. Bunların arasında, tıbbi harcamalar için açılan banka hesaplarının yaygınlaştırılmasını ve küçük işyeri sahiplerine uygun, ufak gruplara uygulanacak poliçe düzenlenmesini sağlayan yasalar vardı.

Sağlık hizmeti bedelleri yükselmekle birlikte, artış oranı son yıllarda hız kesmiştir. 1990 yılında sağlık harcamaları, bir önceki yıla göre % 9 artmıştı. Oysa 200 yılında, aynı oran % 4.6'ya düşmüştür.

(Sol sütun)

- 1.Halk
- 2.Coğrafya
- 3.Tarih

4.Hükümet
5.İş Dünyası
6.Eğitim
7.Bilim ve Tıp
8.Din
9.Sosyal Hizmetler
11.Spor ve Eğlence Dünyası
12.Medya
Bayramlar
İçindekiler

(Sağ sütun)

2 önemli kaynak arasındaki çelişki, Amerika'da sanatın gelişimine damgasını vurmuştur. Bunlardan biri Avrupa'nın üst düzey, incelmış zevki, diğeri ise yerel özgünlüktür.

Halen geçerlikte olan edebiyat akımları üzerinde konuşmak tehlikeli olmakla birlikte, azınlık gruplarından gelen yeni romancılar dikkat çekmektedir diyebiliriz.

BÖLÜM ON

ÖZGÜN AMERİKAN SANATLARI

Müzik, dans, mimari, görsel sanatlar ve edebiyat

Fotoğraf: Copyright Chris Lee

2 önemli kaynak arasındaki çelişki, Amerika'da sanatın -müzik, dans, mimari, görsel sanatlar ve edebiyat- gelişimine damgasını vurmuştur. Bunlardan biri Avrupa'nın üst düzey, incelmış zevki, diğeri ise yerel özgünlüktür. İyi Amerikan sanatçıları, her iki kaynaktan da yararlanmayı başardılar. Bu bölümde, Eski Dünya-Yeni Dünya çatışmasını yapıtlarıyla birleştirmeyi başarmış olan ünlü Amerikalı sanat adamlarından söz edeceğiz.

MÜZİK

20. yüzyıla kadar Amerika'nın, "ciddi" müziği, Avrupa uslubunun standartlarıyla biçimlenmişti. Ancak İngiliz baba ile Kreol annenin oğlu olan besteci Louis Moreau Gottschalk'ı (1829-1869) hariç tutmak gerekir. Gottschalk, müziğini, yetiştiği New Orleans'ta dinlediği Karaib ritmleri ve plantasyon melodileriyle yapılandırmıştı. Uluslararası üne kavuşan ilk Amerikalı piyanisttir. Ama erken ölümü, kişiliğinin karanlıkta kalması sonucunu getirmiştir.

Edward MacDowell'in (1860-1908) besteleri erken dönem Amerikan müziği için daha iyi bir örnektir. Müziğini, Avrupa modellerine dayandırmış ve "Amerikan Bestecisi" sıfatını reddetmiştir. Erken dönem Amerikan yazarlarının düştüğü tuzağa yakalanmıştı. Tam Amerikalı olmak, köylü olmaktır sanıyordu.

Amerika'da özgün klasik müzik George Gershwin (1898-1937) ve Aaron Copland (1900-1990) gibi bestecilerin, yerel melodi ve ritmleri, Avrupa formlarına uygulamasıyla ortaya çıktı. Gershwin'in "Rhapsody In Blue" ile "Porgy & Bess" operası cazdan ve Afrikalı-Amerikan halk (folk) şarkılarından esinlenmişti. Yapıtlarından bazıları ise gerçek şehir müziğidir. Örneğin "An American In Paris" in (Paris'te bir Amerikalı) giriş bölümünde çalgılarla taksi kornaları taklit edilmişti.

Harold C. Schonberg'in 'Ünlü Bestecilerin Yaşamları' adlı kitapta yazdığına göre: "Copland, Gershwin için 'Amerikan müziğini, Alman müziğinin boyunduruğundan kurtarmıştır' demiştir". Paris'te eğitim gören Gershwin, geleneklerden sıyrılmayı başarmış ve ilgisini caza yöneltmiştir. (cazla ilgili ayrıntılı bilgi için 11. bölüme bakınız) Senfoni, konçerto ve operaların yanısıra film müzikleri de bestelemiştir. Yine de esas olarak Amerikan halk şarkılarından esinlenip yazdığı bale müzikleriyle tanınır. "Billy the Kid", "Rodeo", "Appalachian Spring".

Bir başka özgün besteci de Charles Ives'dir. (1874-1954) Popüler klasik müzik unsurlarını, keskin bir ahenksizlikle birleştirmiştir. "Eski akorları kullanmayacağımı çok erken farkettim. Ben farklı şeyler duyuyordum" diyordu. Ancak onun kendine has müziği yaşadığı dönemde pek fazla icra edilmedi. Ama Ives şimdi, 20. yüzyılın müzik gelişimlerini önceden görmüş olan, yenilikçi bir sanatçı olarak değerlendiriliyor. Ives'i izleyen besteciler onun 12 sesli gamlarını, minimalizmini ve diğeri icracılara yabancı gelen yeniliklerini kullanmıştır.

20. Yüzyılın son 10 yıllık döneminde, geriye dönüş başladı. Hem besteciyi hem de dinleyici memnun eden bu durum, Amerikan senfoni orkestralarının, konumlarından duydukları tedirginliği ortadan kaldırıyordu. Orkestraların ve opera gruplarının finanse edildiği Avrupa'nın tersine Amerika'da müziğe destek verilmiyordu. Senfoni orkestraları, bağışlarla ve ücretli konserlerle varlığını sürdürüyordu.

Bazı orkestra yöneticileri, yeni besteleri eski müzik parçalarıyla birlikte aynı program içinde sunarak sıradan dinleyiciyi mutlu etmenin yolunu bulmuştu. Sonuç olarak, eski ve yeni opera, gelişmeyi başardı. Ama konser vermek pahalı bir faaliyettir. Bu yüzden daima sponsor şirketlere ve bağışçılara ihtiyaç vardır.

DANS

20 yüzyıl başlarındaki Amerikan müziğinin gelişimine bağlı olarak yeni bir sanat formu daha doğdu. Dans. İlk dansçılar arasında olan Isadora Duncan (1878-1927) klasik bale pozisyonları yerine kuralsız, doğal figürlerini kullanmıştı.

Ancak dansın asıl gelişimi Ruth St. Denis (1878-1968) ile eşi ve partneri Ted Shawn'ın (1891-1972) dans grubuyla başlar.

Öğrencilerinden Doris Humphrey (1895-1958) ilhamı dış dünyada, birey-toplum çelişkisinde arıyordu. St Denis'in bir diğer öğrencisi ve modern dansın en ünlü isimlerinden olan Martha Graham (1893-1991) ise içe dönük bir ifade arayışı içindeydi. Graham'ın en bilinen çalışmaları, ünlü besteci Aaron Copland'la yaptıkları ortak çalışma sonucunda, "Appalachian Spring" adlı eserde sahnelenmişti.

İlerki yıllarda koreograflar, yeni ifade biçimleri arayışına girdiler. Merce Cunningham (1919-) gösterilerde raslantısal hareketler ve doğaçlama kullandı. Alvin Ailey (1931-1989) Afrika dansını ve zenci müziğini birleştirdi. Mark Morris (1956-) ve Liz Lerman (1947-) gibi koreograflar, dansçıların genç ve ince olmaları gerektiği görüşüne karşı çıktılar. Gösterilerinde kullandıkları sanatçılarla, ahenkli ve güzel bir dansın yaşla ya da bedenin biçimiyle ilgisi olmadığını kanıtladılar.

ABD izleyicisi 20. yüzyılın başlarında, Avrupa'dan turneye gelen gruplar sayesinde klasik bale ile tanıştı. İlk Amerikan bale grubu 1930'lu yıllarda, bale tutkunu Lincoln Kirstein (1907-1996) çevresinde toplanan dansçı ve koreograflar tarafından kuruldu. Kirstein, 1933 yılında Rus koreograf George Balanchine'i (1904-1983)

ABD'ye davet etti. İkisi birlikte Amerikan Bale Okulu'nu kurdular. Bu okul 1948 yılında New York City Balesi adını aldı. Bale menajeri ve reklam ajanı Richard Pleasant (1909-1961), hamisi (destekçisi) olan dansçı Lucia Chase (1907-1986) ile beraber 1940'ta Amerika'nın ikinci büyük bale organizasyonu olan Amerikan Bale Tiyatrosu'nu kurdu.

Pleasant gibi Amerika'da doğmuş yönetmenler repertuarlarına Rus klasiklerini dahil ederken; Balanchine, grubunda, eski repertuarın yerine seçkin müzik parçalarına ve yeni eserlerin klasik üslûpla yorumlarına yer veriyordu. O dönemden bu yana Amerikan balesi, hem klasiklerin yeni yorumlarına hem de orijinal eserlere yer vermektedir. Eski yetenekli dansçılardan oluşan koreografların arasında Jerome Robbins (1918-1998), Robert Joffrey (1930-1988), Eliot Feld (1942-), Arthur Mitchell (1934-) ve Mikhail Baryshnikov yer almıştır.

MİMARİ

Amerika'nın mimariye en büyük katkısı, meydan okuyan bir tavırla gökyüzüne doğru yükselen ve kapitalist enerjinin simgesi haline gelen gökdelenlerdir. Asansörün icadı ve yeni inşaat teknikleri sayesinde ilk gökdelen 1884 yılında Chicago'da yapıldı. İlk zarif gökdelenlerin çoğu, Amerika'nın ilk büyük modern mimarı Louis Sullivan (1856-1924) tarafından tasarlanmıştı. En yetenekli öğrencisi Frank Lloyd Wright'tı(1869-1959). Wright, hayatının büyük bölümünü geniş dış alanların içinde yer alan müstakil evler ve bunlarla uyumlu mobilyalar tasarlamakla geçirdi. Ancak yine de en ünlü eseri, kamuya ait bir mekân olan, New York'taki Guggenheim Müzesi'dir.

2 Dünya Savaşı'ndan önce ABD'ye göç eden Avrupalı mimarlar, daha sonra egemen tarz hale gelen Uluslararası Stil'i (International Style) başlattılar. Bunların arasında en etkin olanlar, Ludwig Mies van de Rohe (1886-1969) ile Walter Gropius (1883-1969). Her ikisi de Almanya'nın ünlü tasarım okulu Bauhaus'un eski başkanıydı. İnşa ettikleri, geometrik formları temel alan binaları, hem Amerikan şirketlerinin simgesi olarak yüceltildi hem de "cam kutular" olmakla eleştirildi.

Onlara tepki olarak, Michael Graves (1945-) gibi genç mimarlar sert hatlı, kutuya benzeyen yapılar bırakıp, tarihi mimari tarzları hatırlatan, dikkat çekici hatlar taşıyan cesur döşenmiş "postmodern" binalar inşa ettiler.

GÖRSEL SANATLAR

Amerika'nın ilk ünlü resim okulu –Hudson River School- 1820'de kuruldu. Müzik ve edebiyat gibi, resmin gelişimi de, sanatçılar, Yeni Dünya'nın kendine özgü temalara sahip olduğunu fark edene kadar gecikmişti. Yerleşim alanları batıya doğru genişledikçe, sınır boyu manzaralarının sonsuzluğu ressamların ilgisini çekmeye başladı.

Hudson River ressamlarının görsel sadeliği, Winslow Homer (1836-1910) gibi kendilerinden sonra gelen sanatçıları da etkiledi. Homer, denizi, dağları ve bölgede oturan insanları resmetti. Orta sınıf şehirli yaşamı, ifadesini Thomas Eakins'de buldu.(1844-1916) Eakins, uzlaşmaz bir gerçekçiydi. Resimlerindeki cesur çizgiler, asillerin tercih ettiği romantik duygusal tarzı gündemden düşürmüştü.

Çatışmak, bir süre sonra Amerikan sanatçılarının yaşam tarzı haline geldi. 1900 yılından bu yana Amerikan resim ve heykel tarihi, geleneklere baş kaldıran sanatçılarla doludur. Robert Henri (1865-1929) "Sanatsal değerlerin canı cehenneme" demişti. Başını çektiği gruptaki sanatçılar, şehir hayatının sefaletini çizdiği için eleştirilenlerin onlara "kül kovası" adını vermişti. Kısa süre sonra "kül kovası" sanatçıları, yerlerini Avrupa'dan gelen modern sanatçılara

-kübistler, soyut ressamlar- bıraktı. bu gruba fotoğraf sanatçısı Alfred Stieglitz (1864-1946) destek oldu ve New York City'de kendisine ait olan Gallery 291'de onlara yer verdi.

2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda bir grup genç sanatçı, yabancıların etkisinden sıyrılmak için ilk yerli Amerikan hareketini başlattı: Soyut ekspresyonizm.

Bu hareketin başını çekenler arasında Jackson Pollock (1912-1956), Willem de Kooning (1904-1997) ve Mark Rothko (1903-1970) bulunuyordu. Soyut ekspresyonistler, alışılmış kompozisyonları ve somut cisimleri çizmeyi bıraktılar. Onun yerine, boyanın tuval üzerindeki ifadesine ve

renk hareketlerine yer verdiler.

Bir sonraki kuşak sanatçıları, farklı bir soyutlama yöntemi uyguladı. Karma Medya çalışmaları yaptılar. Bunlar arasında, Robert Rauschenberg (1925-) ve Jasper Johns (1930-) bulunuyordu. Kompozisyonlarında fotoğraf, gazete kâğıtları ve çöpe atılmış objeleri kullanıyorlardı. Andy Warhol (1930-1987), Larry Rivers (1923-) ve Roy Lichtenstein (1923-) gibi pop sanatçıları, gündelik objeleri ve Amerikan kültürünün simgelerini -Coca Cola şişeleri, çorba konservesi kutuları, karikatürler- hiciv sanatını da kullanarak yeniden yarattılar.

Amerikan sanatçıları bugün, kendilerini belli bir sanat ekolü, stili ya da tek bir araçla (medya) sınırlamaktan kaçınılmaktadırlar. Bir sahne gösterisi, elle yazılmış bir manifesto, Batı çöllerine çizilen büyük boyutlu bir resim ya da Vietnam'da ölen askerlerin isimlerinin kazındığı kasvetli mermer paneller de sanat eseri olabiliyordu. Amerikalılar, 20. yüzyıl dünya sanatına 'mizah'ı kazandırmış ve her yeni yapının amacının, yüzyıllardır süregelen "sanatın tanımı" tartışmalarına katkıda bulunmak olduğunu göstermişlerdir.

EDEBİYAT

Amerikan edebiyatının ilk ürünleri, Avrupa'ya ait biçim ve tarzların türevi ve yeni bir bölgeye uyarlanmasıydı. Örneğin, Charles Brockden Brown'un (1771-1810), Wieland gibi romanları, İngiltere'deki Gotik eserlerin birer taklidiydi. Washington Irving'in (1783-1859), Yeni Dünya'da geçen "Rip Van Winkle", "The Legend of Sleepy Hollow" gibi ünlü romanlarında bile Avrupa ortamını gözlemek mümkündür.

Yeni şiir ve roman dalında ilk cesur ürünler veren Amerikalı edebiyatçı, Edgar Allan Poe (1809-1849) idi. Poe, 1835 yılında kısa öyküler yazmaya başladı. -"The Masque of the Red Death", "The Pit and the Pendulum", "The Fall of the House of Usher ve "The Murders in the Rue Morgue" (Morg Sokağı cinayetleri)-. Öykülerinde, insan psikolojisinin gizli kalmış yanlarını araştırarak, fantazi ve sır unsurlarının sınırlarını zorluyordu.

1837'de genç Nathaniel Hawthorne (1804-1864) onun öykülerini Twice-Told Stories adı altında toplayarak sembolizm ve esrarengiz olaylar yüklü bir eser ortaya çıkardı. Hawthorne romantik eserler yazıyordu. Bunlar, suç, gurur ve duygusal baskı gibi New England'da gözlemediği temaları dile getiren sözde-alegorik romanlardı. Başyapıtı olan "The Scarlett Letter", zina yaptığı için toplumdaki dışlanan bir kadının acı öyküsüdür.

Hawthorne'un romanları, arkadaşı Herman Melville'i (1819-1891) çok etkilemişti. İlk başlarda Melville, yaptığı deniz yolculuklardan yarattığı egzotik romanlarla adını duyurmuştu. Sonra, Hawthorne'dan esinlenerek felsefi tartışmalar içeren romanlar yazmaya başladı. Ünlü kitabı Moby Dick, balina avı olarak başlayan bir yolculuğun, saplantılar, kötülük kavramı ve insanın bunlarla mücadelesini sorgulayan bir süreç dönüşümünü anlatır. Bir başka kısa romanı olan Billy Budd'da ise Melville bize, savaş sırasında bir gemideki, görev zorunlulukları ile merhamet duygusunun çatışmasını aktarmıştır. Daha derin incelemeler içeren kitapları çok satmadı ve ölümünden sonra unutuldu. Melville, 20. yüzyılın ilk dönemlerinde yeniden keşfedildi.

1836 yılında eski bir rahip olan Ralph Waldo Emerson (1803-1882), "Nature" adlı çarpıcı bir inceleme yayınladı. Doğayı inceleyip onunla uyumlu hareket edilirse, örgütlü dinlere

gerek kalmadan, yüksek bir ruhsal düzeye ulaşmanın mümkün olduğunu savunuyordu. Bu fikir, sadece çevresinde toplanan ve Transandantalizm Hareketi'ni oluşturan yazarları değil, vaazlarını dinleyen halkı da etkilemişti.

Emerson'un en yetenekli takipçisi kararlı bir 'nonkonformist' olan Henry David Thoreau (1817-1862) idi. 2 yıl boyunca, bir korulukta, göl kıyısındaki bir kulübede tek başına yaşadıkten sonra Walden'i yazdı. Örgütlü toplumun müdahalesine ve yaptırımlarına başkaldırmayı savunan uzun bir incelemeydi. Radikal yazıları, Amerikan karakterindeki, kökleri derinlere dayanan bireyciliğin ifadesidir.

Mark Twain (asıl adı Samuel Clemens.

1835-1910) Doğu Kıyısı'ndan uzakta (sınır eyaleti Missouri'de) doğmuş olan ilk büyük Amerikalı yazardır. Başyapıtları olan, "Life on Mississippi" adlı biyografisi, "Huckleberry Finn'in Maceraları" gibi romanları 2. bölümde anlatılmıştır. Twain'in, gazeteciliğin etkilerini taşıyan, yerel deyimlerin ve argonun kullanıldığı, süslemeden uzak biraz da saygısız mizahi tarzı Amerikan yazarlarının kullandığı dilin değişmesine sebep oldu. Onun karakterleri gerçek insanlar gibi konuşuyor, gerçek Amerikalı gibi yerel lehçeler kullanıyor, yeni sözcükler üretiyor, aksanlı konuşuyorlardı.

Henry James (1843-1916) Eski Dünya-Yeni Dünya ikilemiyle, doğrudan bu konu hakkında yazarak yüzleşmeyi seçti. New York City'de doğmuş olmasına karşın yetişkinlik yıllarının çoğunu İngiltere'de geçirmişti. Romanlarının çoğu Avrupa'da yolculuk eden ya da orada yaşayan Amerikalıları anlatır.

James'in karmaşık, nitelikli cümleleri ve parçalanmış duygusal ayrıntılar okuyucu için ürkütücü olabilmektedir. Okunması daha kolay olan kitaplarından "Daisy Miller", Avrupa'da, büyü yeteneğine sahip bir Amerikalı kızı anlatır. "The Turn of the Screw" ise esrarlı bir hayalet öyküsüdür.

Amerikanın iki büyük 19. yüzyıl şairi de aynı tarzı ve coşkuyu benimsemişti. Walt Whitman (1819-1892) Bir gezgindi. İşçilik yapmıştı. Ve Amerikan İç Savaşı'nda (1861-1865) gönüllü hastabakıcı olarak görev yapmıştı. Yenilikçi bir şairdi. En büyük eseri Leaves of Grass'ta her biri farklı uzunlukta satırlardan oluşan serbest mısralarla, Amerikan demokrasisinin geniş kapsamlılığını tasvir etmişti. Bu temayı daha da ileri götürüp, bencillik izlenimi vermeden kendi içinde de erçektirmişti. Örneğin, Leaves of Grass adlı eserindeki uzun şiiri "Song of Myself"de Walt Whitman şöyle yazmıştır: "Bunlar dünyanın her yerinde yaşayan her yaştan insanın düşünceleridir. Bana özgü değildir".

Whitman "Elektrik Beden" adını verdiği

insan bedeninin de şiirini yazmıştır. İngiliz romancı D. H. Lawrence, Klasik Amerikan Edebiyatı adlı eserinde Whitman'ın "insan ruhunun, bedenden yüce ve ulvi olduğu konusundaki ahlaki inancı ilk sarsan şairdir" der.

Öte yandan Emily Dickinson (1830-1886) evlenmemiş asil bir kadın olarak

Massachusetts'de küçük bir şehirde kapalı bir hayat yaşamıştı. Klasik yapı içinde yazılmış, deha ve zekâ ürünü olan zarif şiirleri psikolojik derinliğe sahipti. Kendi dönemi için sıradışıydı. Ve yaşadığı dönemde pek azı yayımlandı.

Şiirlerinin çoğu ölümünden sonra ortaya çıktı ve ne yazık ki yanlış yorumlandı. Şiirlerinden biri "Ölmek için duramazdım. Bu yüzden o durup beni bekledi" diye başlıyordu. Bir

diğerinde ise, erkek egemen toplumda, tanınmayan bir kadın şair olma konumunu hicvediyordu:

“Ben hiç kimseyim. Sen kimsin?
Sen de mi hiç kimsesin?”

20. yüzyılın başlarında Amerikalı yazarlar, romanın sınırlarını, toplumun en alt ve en üst seviyelerini kapsayacak şekilde genişletmişlerdi. Edith Wharton (1862-1937) öykülerinde ve romanlarında, içine doğduğu Doğu kıyısı kesimini yani üst sınıfı irdeliyordu. Ünlü kitaplarından biri olan *The Age of Innocence*'da (Masumiyet Çağı), kendi sınıfına ait olmayan çekici biri yerine, sosyal çevrede onaylanan bir kadınla evlenmeyi seçen bir erkeği anlatır. Yine aynı dönemde, İç Savaşı anlatan *The Red Badge of Courage* adlı romanıyla tanınan Stephen Crane (1871-1900) ise, *Maggie: A Girl of the Streets* adlı kitabında New York City fahişelerini tasvir ediyordu. Theodore Dreiser (1871-1945) de *Sister Carrie* adlı romanında, Chicago'ya gelerek bir erkeğin metresi olan bir kasaba kızını anlatıyordu.

Tarz ve biçim denemeleri, sonraları diğer yeni özgür akımlarla birleşti.

O dönemde sürgün yaşayan Gertrude Stein (1874-1946), *Three Lives* adlı eserini 1909'da Paris'te yayımladı. Kübizm, caz, ve diğer çağdaş sanat ve müzik hareketlerinden esinlenerek yazılmış bir çalışmaydı.

Şair Ezra Pound (1885-1972) Idaho'da doğmuş ama hayatının çoğunu Avrupa'da geçirmişti. Karmaşık, bazen de karanlık olan yapıtları, hem Doğu'ya hem de Batı'ya ait diğer sanat dallarına ve edebiyata göndermeler içerir. Pound başka şairlere de ilham kaynağı olmuştur. Özellikle kendisi gibi sürgün olan T.S. Elliot'a (188-1965). Elliot, yoğun bir simgesel yapıdan oluşan ussal, serbest şiirler yazmıştır. “*The Waste Land*” adlı kitabı 1. Dünya Savaşı sonrası toplumunun solgun yüzünü, kesik kesik kabus imgeleri kullanarak dile getirmiştir. Pound gibi Elliot'un şiiri de göndermelerle doludur. Hatta *The Waste Land*'in bazı baskılarına şairin kendisi tarafından dipnotlar eklenmiştir. Elliot, 1948 yılında Edebiyat dalında Nobel Ödülü aldı.

Amerikan yazarları savaş sonrası toplumda yaşanan düş kırıklığını da dile getirmişlerdir. F. Scott Fitzgerald (1896-1940) eserlerinde 1920'lerin huzursuz, zevke susamış, cüretkâr havasını yakalamıştı. Fitzgerald'ın “*The Great Gatsby*” (Muhteşem Gatsby) adlı romanında da ortaya koyduğu ana tema, gençlerin, büyük hayallerinin sonunda varılan düş kırıklığı ve başarısızlıktı.

Ernest Hemingway (1899-1961) 1. Dünya Savaşı'nda ambulans şöförlüğü yapmış, şiddete ve ölüme bizzat tanık olmuştu. Gördüğü anlamsız katliamlardan sonra soyut bir edebi dilin boş ve yanıltıcı olduğuna karar verdi. Gereksiz sözcükleri kullanmayı bıraktı, cümle yapısını sadeleştirdi ve somut olaylara ve objelere odaklandı.

Cesaretin, ancak baskı altındayken güçlendiğini savunuyordu. Kitaplarındaki kahramanlar güçlü, sessiz ve kadınlarla ilişkilerinde başarısız kişilerdi. “*The Sun Also Rises*” ve “*A Farewell to Arms*” en iyi romanları kabul edilir. 1954 yılında Nobel Ödülü'nü kazanmıştır.

Romanın yanısıra 1920'li yıllar drama dalında da verimliydi. Eugene O'Neill'den (1888-1953) önce önemli bir oyun yazarı yoktu. 1936 yılında Nobel Edebiyat Ödülü kazanan O'Neill, insanın iç dünyasını keşfetmek için, klasik mitoloji, İncil ve psikolojiden yararlanıyordu. Cinsellik ve aile kavgalarıyla ilgili cesur kitaplar yazdı. Ama asıl konusu, bireylerin kimlik arayışıydı. En ünlü çalışması *Long Day's Journey Into Night*, kendi

ailesinden yola çıkarak yazdığı, küçük bir toplulukta geçen ama içeriği geniş, sarsıcı ve sinir bozucu bir oyundu.

Bir başka Amerikan özgün oyun yazarı ise Tennessee Williams'dır(1911-1983). Güneyli birikimini, şiirsel ama aykırı oyunlarında ifade etmiştir. Genelde, kaba bir çevrede kapana kısılmış duyarlı kadınları anlatıyordu. Oyunlarının çoğu filme alınmıştır. Bunlar arasında "A Streetcar Named Desire"(İhtiras Tramvayı) ve "Cat on a Hot Tin Roof"u (Kızgın Damdaki Kedi) sayabiliriz.

Hemingway'den 5 yıl önce bir başka Amerikalı romancı daha Nobel Ödülü almıştı. William Faulkner (1897-1962). Faulkner, kendi yarattığı ve Yoknapatawpha adını koyduğu Mississippi'deki hayali bölgede olağanüstü bir insancılığı dile getirmişti. Onun kahramanları, iç dünyalarını, önceden belirlenmemiş repliklerle, kopuk kopuk ifadelerle dile getiriyordu. Buna "Bilinç Akışı" tekniği deniyordu. (Aslında bu bölümler titiz bir çalışmanın ürünüdür, verilen 'raslantısal' gibi izlenimi' yanıltıcıdır). Geçmişin, -Güney'deki kölelik dönemi- bugün hâlâ yaşandığını göstermek için, zaman kesitlerini karışık kullanmıştır. Büyük yapıtları arasında "The Sound and the Fury", "Absalom! Absalom!", "Go Down", "Moses" ve "The Unvanquished" i sayabiliriz.

Faulkner, Güney Edebiyatı'ndaki Rönesans'ın bir parçasıydı. Bu hareketin içinde Truman Capote (1924-1984) ve Flannery O'Connor(1925-1964) de yer alıyordu. Capote, genellikle kısa öyküler, kurgu ya da kurgu olmayan eserler verdi. Ancak başyapıtı "In Cold Blood"dı. Gerçek bir olaya dayanan bu eserde, bir dizi cinayet ve sonuçları, psikolojik incelemelerden yararlanan bir romancı gözüyle ama düz bir dille anlatılmaktadır. Roman dışı yazım tarzı kullanan diğer yazarlar ise, Norman Mailer(1923-)ile Tom Wolfe'dur(1931-). Mailer, "Armies of the Night"da, Pentagon'a yapılan savaş karşıtı yürüyüşü, Wolfe da "The Right Stuff"da Amerikalı astronotları anlatmıştı.

Flannery O'Connor Katolikti. Ve doğduğu yer olan Güney'de, Protestan ortamında dışlanmıştı. Onun kahramanları, Tanrı ve Şeytan saplantısı içindeki Protestan köktendincilerdi (fundamentalistler). O'Connor Trajikomik öyküleriyle tanmıştır.

1920'lerde New York City'nin kenar mahallesi Harlem'de zenci sanatçılar ortaya çıktı. Harlem Rönesansı denilen bu dönem, Langston Hughes (1902-1967), Countee Cullen (1903-1946) ve Claude McKay (1889-1948) gibi şairler yarattı. Romancı Zora Neale Hurston (1903-1960), yazma yeteneğini Antropoloji bilgisiyle bütünleştirip kaynağını Afrikalı-Amerikan sözlü geleneğinden alan etkileyici öyküler yazdı. Açık renk tenli Afrikalı-Amerikan bir kadının hayatını ve evliliklerini anlatan "Their Eyes Were Watching God" gibi romanlarıyla kendinden sonraki zenci kadın yazarlara esin kaynağı oldu.

2 Dünya Savaşı'ndan sonra farklı görüşlerin toplumda kabul görmeye başlaması, zenci yazarları, Amerikan Edebiyatı'nın merkezine yerleştirdi. James Baldwin (1924-1987), Giovanni's Room adlı eserinde ırkçılığı aşağılayarak cinsel tercihini açıkça ortaya koydu. "Invisible Man" adlı eserinde, Ralph Ellison(1914-1994) zencilerin Afrikalı-Amerikalı'ların toplumdaki zor durumuna değinmişti. Siyah ırk insanları, ne yaparlarsa yapsınlar, beyazların onları görmezden gelmesini sağlayamıyorlardı. Bu, çağdaş dünyanın en geniş kimlik arayışı temasıydı.

1950'lerde Batı Kıyısı'nda yeni bir edebiyat akımı doğdu. Bu, Beat Kuşağı'nın şiiri ve romanıydı. "Beat" sözcüğü, hem caz müziğinin ritmine, hem savaş sonrası toplumun çürümüşlüğüne, içki ve uyuşturucu yardımıyla yeni biçim arayışlarına hem de Doğu Mistisizmi'ne gönderme yapıyordu.

"Howl" adlı yapıtıyla sosyal başkaldırıyı doruğa ulaştıran şair Allen Ginsberg (1926-1997) bu coşkulu harekete damgasını vurdu.

Whitman tarzı bu eser güçlü bir mısra ile başlıyordu: "Kuşağımın en müthiş beyinlerinin delilikle yokolduğunu gördüm". Jack Kerouac (1922-1969), "On the Road" adlı dönem kitabında Beat akımının kaygısız, hazcı yaşam tarzını yüceltiyordu.

Irving ve Hawthorne'dan günümüze kadar, Amerikan Edebiyatı'nda en sevilen tarz, kısa öyküler olmuştur. 20. yüzyıl öykü ustalarından John Cheever (1912-1982), Edebiyat Dünyası'na Amerikan yaşamının bir başka yüzünü daha kazandırdı: Büyük kentlerin çevresinde oluşan kenar mahalleler. Cheever, aydın kesime hitap eden mizahi yaklaşımıyla tanınan "The New Yorker" adlı derginin ortaklarından biriydi.

Halen geçerlikte olan edebiyat akımları üzerinde konuşmak tehlikeli olmakla birlikte, azınlık gruplarından gelen yeni romancılar dikkat çekmektedir diyebiliriz. Birkaç örnek: Amerikalı yazar Leslie Marmon Silko (1948-) günlük dili kullanarak geleneksel öyküler anlatmakta ve "In Cold Storm Light" gibi lirik şiirler yazmaktadır. Çin kökenli Amy Tan(1952-), "The Joy Luck Club" da ailesinin California'ya ilk geldikleri dönemde verdiği mücadeleyi anlatmayı seçmiş. Küba kökenli Oscar Hijuelos(1951-) "Mambo Kings Play Songs of Love" adlı romanıyla 1991 yılında Pulitzer Ödülü'nü aldı. Edmund White (1940-), "A Boy's Own Story" ile başlayan bir dizi romanıyla sayıları giderek artan Amerikan eşcinsellerinin yaşadığı acıları ve durumlarının gülünçlüğü anlatıyor. Afrikalı Amerikan kadınlar da son dönemin güçlü romanlarına imza attılar. "Beloved"ın yanısıra pekçok eserin yazarı Toni Morrison (1931-) Nobel Edebiyat Ödülü'nü (1993) aldı. Morrison, Nobel Ödülüne lâyık görülen 2. kadın Amerikalı'dır.

(Sol sütun)

- 1.Halk
- 2.Coğrafya
- 3.Tarih
- 4.Hükümet
- 5.İş Dünyası
- 6.Eğitim
- 7.Bilim ve Tıp
- 8.Din
- 9.Sosyal Hizmetler
- 10.Sanat
- 12.Medya
- Bayramlar
- İçindekiler

(Sağ sütun)

Sinemanın popülaritesinin en yüksek olduğu 1940'lı yılların ortasında stüdyolar, yılda 400 kadar film çekiyor, haftada 90 milyon kişi izliyordu.

Ortaya çıkışından birkaç yıl sonra Rock and Roll türü, özellikle gençler için Amerikan tarzı pop müzik olma yolunda ilerliyordu.

BÖLÜM ONBİR

POPÜLER KÜLTÜR İHRACI

Beyzbol, basketbol, sinema filmleri, jazz, rock, ve country müziği.

Fotoğraf: Gene Sweeny, The Baltimore Sun

Mickey Mouse, Babe Ruth, screwball komedisi, G.I. Joe, blues, 'The Simpsons', Michael Jackson, Dallas Kovboyları, Gone with The Wind (Rüzgar Gibi Geçti), Dream Team (Rüya Takımı), Indiana Jones, Catch-22 —Amerikan spor ve eğlence hayatından alınan bu adlar, tarzlar ve deyimler diğer Amerikan ürünlerine katılıp artık yerküreyi dolaşmıştır. İyi ya da kötü artık her ülke iki ayrı kültüre sahip: Biri kendi kültürü, diğeri ise spor, sinema, televizyon programları ve müzik alanlarında, yüksek enerjisi ve geniş bir kitleye hitap etmesi ile belirginleşen Amerika kültürü.

Bu bölümde Amerika'nın dünya eğlence sektörüne yaptığı beyzbol, basketbol, sinema filmleri ve jazz, rock, country müzikleri gibi özgün katkılar ele alınacaktır.

BEYZBOL

Amerikalılarda en fazla nostalji uyandıran spor dalı kuşkusuz beyzboldur. Birçok Amerikalı bu oyunu (ya da bir benzeri olan Softball'u) çocukken oynamıştır ve bu yaygınlık yüzünden Beyzbol 'ulusal hobi' olarak da anılır. Ayrıca demokratik bir oyundur, çünkü futbol ve basketbol'un aksine beyzbol, ortalama boyu ve ağırlığı olan insanlar tarafından da oynanabilir.

Beyzbol, Amerikan İç Savaşı (1861-1865) öncesinde, boş aralarda oynanan "rounders" denilen basit bir oyun olarak ortaya çıkmıştır. Oyunun ilk şampiyonları İngiltere'deki Kriket modelini örnek alarak kuralları geliştirmiş ve beyzbolu daha çok beceri ve zekâ gerektiren saygın bir oyun haline getirmişlerdir. Beyzbola asıl değer kazandıran gelişme, skorlar ve kırılan rekorların takip edilmesiyle olmuştur. John Thorn'un Beyzbol Ansiklopedisi'nde belirttiği gibi "Günümüzde, rekorsuz bir beyzbol düşünmek mümkün değildir." Büyük ihtimalle Amerikalıların çoğu Mark McGwire'in 1998 yılında 70 'home run' ile, Roger Maris'in 1961'deki 61'lik rekorunu kırdığını bilir ama Ronald Reagan'ın 1984 yılında (başkan seçmenleri kurulunda) 525 oy alarak Başkan seçildiğinde, Franklin Roosevelt'in 1936 yılındaki 523'lük rekorunu kırdığını bilmezler.

İlk profesyonel beyzbol ligi 1871'de kuruldu. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde Amerika'daki büyük kentlerin çoğunun bir profesyonel takımı vardı. Takımlar, Milli Lig ve Amerikan ligi olarak iki gruba ayrılmıştı. Normal sezon içinde her takım kendi ligindeki takımlarla oynardı. Her ligin şampiyonu o ligin 'pennant'ı (flama) olarak bilinirdi ve iki pennant sezon sonunda Dünya Serisi'nde karşılaşırlardı. Bu iki takım arasında dört karşılaşmayı kazanan (toplam en çok yedi maç sonucunda) o yılın şampiyonu olurdu. Bu sistem günümüzde de devam etmektedir ancak her ligin alt bölümleri vardır ve pennant takımları bölüm şampiyonlarının sezon sonundaki play-off maçları sonunda belirlenir.

Beyzbol 1920'lerde Babe Ruth'un (1895-1948) New York Yankees'e üst üste birkaç dünya serisi galibiyeti kazandırdığı dönemde olgunlaşmaya başlamıştır. Ruth, bu sezonlar boyunca "Home Run" adı verilen -topun saha dışına atıldığı- başarılı vuruşlarla ülke çapında bir beyzbol kahramanı haline gelmişti. Zaman içinde her takım, kadrosunda çok iyi

oyunculara yer vermeye başladı. Sözü edilmeye değer önemli oyuncuların biri de Brooklyn Dodgers'da oynayan ve 1947'de Amerika'da büyük liglerde yer alan ilk zenci olarak da tarihe geçen yetenekli ve cesur atlet Jackie Robinson'dı (1919-1972). (Robinson'dan önce zenci oyuncular sadece Negro 'Zenci' Ligi'nde beyzbol oynama imkânı bulabiliyorlardı).

1950'li yılların başında beyzbol coğrafi açıdan da yayılma gösterdi. Batı şehirleri, takımlarını kurmak için önceleri ya doğudaki takımları cazip tekliflerle çağırıyor ya da "uzantı" adı verilen takımlar kurarak oyuncu kiralyıyorlardı. 1970'li yıllara kadar katı anlaşma kuralları yüzünden beyzbol takımı sahipleri bir anlamda oyuncuların da sahibiydi. Günümüzde ise oyuncular belli bir ölçüde özgürdür. Kendi seçtikleri herhangi bir takımda oynayabilirler. Beyzbol yıldızları için yapılan transfer mücadeleleri ve milyonlarca dolara ulaşan teklifler bu durumun sonucudur. Ayrıca oyuncu sendikaları ile kulüp sahipleri arasında çıkan sorunlar bazen maçların aylarca aksamasına sebep olabilmektedir. Eğer Beyzbol hem bir spor dalı hem de bir işletme ise, pekçok hoşnutsuz taraftar 20. yüzyılın sonunda, işletme tarafının ağır bastığını düşünmektedir.

Beyzbol Japonya'ya, 2. Dünya Savaşı sonrası işgal döneminde Amerikan askerleri tarafından tanıtıldı ve sevildi. 1990'lı yıllarda ise Japon oyuncu Hideo Nomo, Los Angeles Dodgers takımında yıldız "pitcher" olarak görev aldı. Beyzbol aynı zamanda Küba ve diğer Karaib ülkelerinde de yaygın olarak oynanmaktadır. Amerika'da beyzbol sıralamasının en yüksek grubu olan büyük liglerde 2003 sezonuna başlayan oyuncuların yüzde 27.8'i Birleşik Devletler'in dışında doğmuş olup Puerto Rico'yu ve 16 yabancı ülkeyi temsil etmektedirler.

BASKETBOL

Çok seyahat etmiş olan başka bir Amerikan oyunu ise basketboldur. Basketbol günümüzde yaklaşık 250 milyon kişinin düzenli, sayısız kişinin de boş zamanlarını değerlendirmek için oynadığı bir oyundur. Bu oyun ilk defa 1891 yılında, Presbiteryen rahip adayı James Naismith(1861-1939) tarafından oynatılmıştır. Naismith, Genç Erkekler Hristiyanlık Birliği'ne (YMCA) ait Springfield, Massachusetts'de bir okulda beden eğitimi dersi vermek üzere görevlendirilmişti. Ders vereceği sınıf çok düzensiz olduğu için Naismith'e yeni bir oyun bulup gençleri oyalama talimatı verilmişti. Kış mevsiminde oldukları için dışarıda hava çok soğuktu ve bu yüzden kapalı alanda oynanabilecek bir oyun tercih ediliyordu. Naismith, Kanada'da geçirdiği çocukluk yıllarını ve o dönemde oynadıkları "taş üstünde ördek" adlı bir oyunu hatırladı. Bu oyunda amaç yüksekte duran bir kaya parçasını, küçük taşlar kullanarak düşürmektir. Naismith aynı zamanda "rugby" oyuncularının kapalı bir spor salonunda topları bir kutunun içine atarak antreman yaptıklarını da hatırlıyordu. Aklına yükseğe bir kutu bağlayıp içine top atma fikri geldi ama karton kutu bulunamayınca şeftali filesi kullandı. "Sıçrama'nın 100 Yılı" adlı kitabın yazarı Alexander Wolff'a göre Naismith 'yaklaşık bir saat' içinde oyunun kurallarını yazdı. Bu kuralların çoğu hâlâ geçerlidir.

Basketbolun yayılmasının üç temel nedeni vardı: YMCA mezunları çok seyahat ediyorlardı, Naismith oyunun kurallarını herkese anlatıyordu ve kış mevsiminde içerde oynanabilecek basit bir oyuna ihtiyaç vardı. Naismith, bu spora Amerika'nın ilk büyük üniversite basketbol coach'u(Koç'u) Forrest "Phog" Allen'ı (1885-1974) da kazandırmıştır. Allen, önce Kansas üniversitesinde Naismith'in oyuncusuydu. Daha sonra aynı üniversitede 771 oyun boyunca kendisi coach olarak görev aldı. Allen'ın yıldız oyuncuları arasında profesyonel basketbolun ilk süperstarlarından olan Wilt Chamberlain vardı. Chamberlain 1982 yılında bir maçta 100 sayı atarak rekor bir sonuca imza atmıştı.

İlk profesyonel basketbol ligi 1898 yılında kurulduğunda oyuncular kendi sahalarındaki maçlardan \$2.50, deplasmanda ise \$1.25 kazanıyorlardı. O dönemden bu yana yüz yıl bile geçmedi ama Washington Bullet'ın (şimdiki adı Washington Wizards) yıldız oyuncularından Juwan Howard bugün, kendi takımından ve Miami Heat'ten yedi sezon için 100 milyon doları aşan teklifler alıyor.

Amerikan Basketbol Birliği'nde(NBA) bugün birçok yabancı oyuncu vardır. Ancak, Olimpiyatlarda ve uluslararası karşılaşmalarda evlerine dönüp kendi ülkelerini temsil ederler. Amerikan milli takımının 2002 yılındaki Dünya Şampiyonası'nda 6. sırada yer alması, basketbolun dünya sporu haline geldiğinin tartışılmaz bir göstergesidir.

SİNEMA

Amerikalı film eleştirmeni Pauline Kael, yazılarını topladığı kitabına(1968) "Kiss Kiss Bang Bang" adını vermişti. Bir İtalyan film posterinden esinlendiği bu ismi açıklarken Kael "sinemanın çekiciliğini açıklayan en özlü deyiş bu olsa gerek" diyor. (Kitabın adının) Amerikan filmlerinin saf enerjisini özetlediğine şüphe yok.

Sinema, Amerikan icadı olmasa da, bu ülkenin dünya eğlence kültürüne sağladığı en büyük katkılardan biridir. 1900'lü yılların başında, sinemanın ilk kurulduğu yıllarda özellikle Yahudilerden oluşan birçok göçmen grubu Amerikan Film Sanayinde iş imkânı bulmuştu. İrkçi önyargılar yüzünden diğer iş gruplarına kabul edilmeyen göçmenler bu yeni gelişen sektöre kendi damgalarını vurmaya başladılar. O dönemde dükkân önlerine kısa film izleme mekânları kuruluyordu. Giriş ücreti bir 'nickel'(5 sent) olduğu için bunlara 'nickelodeon' adı veriliyordu. Birkaç yıl içinde Samuel Goldwyn, Carl Laemmle, Adolph Zukor, Louis B. Mayer, ve

-Harry, Albert, Samuel, Jack'den oluşan- Warner Kardeşler gibi birkaç müteşebbis göçmen yapımcılık alanına geçti. Ve kısa zamanda yeni bir iş sektörü haline gelen film stüdyosunun önde gelen patronları oldular.

Büyük stüdyolar Los Angeles, California'daki Hollywood bölgesinde yer alıyordu. 1. Dünya Savaşı öncesinde Amerika'nın çeşitli şehirlerinde film yapılıyordu ama sanayi geliştikçe yapımcılar Güney California'ya doğru kaymaya başladı. Onları güneye çeken, yıl boyunca çekim imkânı sağlayan ılımlı iklim ile mekân ve manzaraların çeşitliliği idi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'dan başka sinemacılar da gelmeye başladılar: Yönetmenlerden Ernst Lubitsch, Alfred Hitchcock, Fritz Lang ve Jean Renoir; oyuncularından Rudolph Valentino, Marlene Dietrich, Greta Garbo, Ronald Colman ve Charles Boyer. Batıda sesli filmlerin başlamasıyla New York sahnelerinden gelen oyuncuların da katılımı sonucu sinemacılar 20. yüzyılın en çabuk gelişen sanayilerinden birini oluşturmaya başladılar. Sinemanın popülaritesinin en yüksek olduğu 1940'lı yılların ortasında stüdyolarda, yılda 400 kadar film çevriliyordu. Haftada 90 milyon kişi bunları izliyordu.

Altın çağı olan 1930 ve 40'lı yıllarda Hollywood'dan çıkan filmler Henry Ford'un montaj bantından çıkan arabalar gibiydi. Hiçbir film diğerine benzemiyordu ama hepsi belli bir formüle göre yapılıyordu: Western, komedi, kara filmler, müzikal, çizgi film, biopic (biyografik film), vb. Yine de her film biraz farklıydı ve araba işçilerinin aksine filmleri yapanların hepsi birer sanatçıydı. To Have and Have Not,(1944) sadece Humphrey Bogart (1899-1957) ile Lauren Bacall'ı (1924-) bir araya getiren ilk film olarak değil aynı zamanda

ilerde Nobel ödülünü kazanacak olan iki kişi tarafından yazılmış olma özelliğini de taşıyordu. Bunlar, filmin esinlendiği aynı adlı kitabın yazarı Ernest Hemingway (1899-1961) ile onu senaryolaştıran William Faulkner'di (1897-1962).

Sinemacılık hâlâ bir işletme olarak görülüyordu ve film şirketleri stüdyo sistemi denilen bir yöntemle para kazanıyorlardı. Büyük stüdyoların düzenli maaş verdikleri oyuncu, yapımcı, yönetmen, senarist, dublör ve teknisyenlerden oluşan binlerce kişilik kadroları vardı. Ayrıca bu şirketlerin, sadece kendi filmlerini gösteren ve daima yeni malzemeye ihtiyaç duyan ülke çapında yüzlerce sineması mevcuttu.

Asıl şaşırtıcı olan ise, böylesine kısıtlı olanaklardan inanılmaz derecede nitelikli filmlerin ortaya çıkmasıydı. Bunun sebeplerinden biri, piyasada çok sayıda film bulunduğu için hepsinin çok satma amacıyla yapılmıyor olmasıydı. Bir stüdyo, iyi bir senaryo ve pek tanınmayan aktörlerle orta-bütçeli bir yapım gerçekleştirip zararı göze alabiliyordu. En iyi Amerikan filmi kabul edilen Orson Welles'in yönettiği Citizen Kane (Yurttaş Kane)(1941) de bu tarz bir çalışmaydı. Ya da Howard Hawks(1896-1977) ve Frank Capra(1897-1991) gibi kararlı yönetmenlerin kendi sanatsal görüşlerini uygulamak için stüdyolarla mücadele etmeleri gerekiyordu. Stüdyo sisteminin en başarılı yılı 1939 olmuştur. Wizard of Oz (Oz Büyücüsü), Gone With the Wind (Rüzgâr Gibi Geçti), Stagecoach, Mr Smith Goes to Washington (Bay Smith Washington'da) (yönt:Capra), Only Angels Have Wings (yönt:Hawks), Ninotchka (yönt:Lubitsch), ve Midnight(Gece Yarısı) gibi klâsikler hep bu yılda çekilmişti.

Stüdyo sistemi 1940'ların sonunda iki güç tarafından zorlandı: Film yapımcılığı ile dağıtımının ayıran Federal Anti-Tröst yasası ve televizyonun ortaya çıkışı. Bütçe kaynakları arttığı halde üretilen film sayısı büyük bir düşüş gösterdi. Çünkü Hollywood, izleyicilere televizyonda göremeyecekleri tarzda yapımlar sunmak istiyordu. Bu korkunun Hollywood üzerindeki etkisi devam etti. Buna; oyunculara, stüdyo yöneticilerine ve sözleşmeleri düzenleyen menajerlere verilen yüksek maaşlar da eklenince bugünkü filmler ya çok başarılı oluyor, ya da büyük zarar ediyor. Sonucu belirleyen şey ise, yüksek maliyetli filmlerin halkın zevkine uyup uymamasıdır.

Stüdyolar hâlâ faaldir. Çoğu diğer medya şirketleriyle ortaklık içerisinde. Ama artık Amerika'nın en ilgiye değer filmleri bağımsız yapımlardan oluşuyor. Örneğin Woody Allen'ın(1935 -) filmleri bu kategoriye girmektedir. Eleştirmenlerden olumlu puan alan Allen filmleri aynı zamanda kâr da getiriyor. Ve iyi oyuncular zaten Allen ile çalışmak istedikleri için yüksek ücret talep etmiyorlar ve filmler ucuza mal oluyor. Bu yüzden bazı filmlerin izlenme oranı az da olsa parasal kaybı çok fazla olmuyor. Öte yandan Tom Cruise ya da Arnold Schwarzenegger filmlerinin başlangıç giderleri starlara verilen yaklaşık 10 milyon dolar ile belirleniyor. Diğer harcamalar eklenince rakam birkaç katına çıkıyor. Bu yüzden Hollywood stüdyo yöneticileri filmin izlenme oranı konusunda şansa yer bırakmak istemiyorlar.

POPÜLER MÜZİK

Özgün bir Amerikan tarzı yakalayan ilk popüler müzik bestecisi Stephen Foster'dı (1826-1864). Avrupa müziği ile Afrika kökenli Amerikan müziğinin ritm ve temalarını birleştirerek yaptığı düzenlemeler, Amerikan müziğini biçimlendirmeye devam etmektedir. İrlanda kökenli Foster, Amerika'nın güneyinde büyümüştü. Köle müziği ve beyaz oyuncuların zenci makyajıyla kendilerini Afrikalılara benzetip Afrika kökenli şarkılar ve danslar sergiledikleri

“minstrel” gösterilerine tanık olmuştu. Bu tür materyaller Foster’ın çok bilinen şarkılarına da esin kaynağı olmuştu. Aralarında “Oh! Susanna,” “Camptown Races,” “Ring the Banjo,” “Old Folks at Home”un (ya da çok bilinen ilk mısrası ile: Way Down upon the Swanee River) da bulunduğu bu şarkıları Amerikalılar hâlâ ezbere bilirler.

Filmler ve Radyo daha ortada yokken birçok Amerikalı ya kendi başlarına eğleniyordu ya da hatiplerin, sirklerin ve gezgin sahne gösterilerinden oluşan “vaudeville”in (vodvil) şehre gelmesini bekliyordu. Birçok ünlü Amerikalı gösteri sanatçısı kariyerine vaudeville ile başlamıştı. Örneğin W.C. Fields, Jack Benny, George Burns ve Gracie Allen, Buster Keaton, Sophie Tucker, Fanny Brice, Al Jolson ve The Three Stooges. Ancak halk sürekli yeni şarkılar istiyordu. 19. yüzyılın sonunda, New York’ta Tin Pan Alley adı verilen bir sokakta yoğunlaşan şirketler müzik yayınları sektörünü yarattı.

Vodvil ve Avrupa’dan gelen “operetta” tarzları zamanla Broadway müzikalini -öykünün şarkılı ve danslı diyaloglarla anlatıldığı yeni bir tür- yarattı. Bu türün ilk başarılı – ve hâlâ en iyiler arasında yer alan– örneği ilk kez 1927’de sahnelenen Jerome Kern’in Şov Gemisi idi. İlginç olan şudur ki, Şov Gemisi, zenci-beyaz ortak yaşamı üzerine kurulu bir öyküden yola çıkarak, Amerikan müziğindeki zenci etkisini anlatır. Gösterinin ana müzik teması “Ol’ Man River” ise bir köle ağıtıdır.

Besteci İrvin Berlin (1888-1989) Tin Pan Alley’den Broadway’e yumuşak bir geçiş yapmıştı. Rus-Yahudi göçmeni olmasına rağmen en ülü Amerikan şarkılarına imza attı.

“God Bless America”, “Easter Parade” “White Christmas”, “There is no Business like Snow Business” ve “Cheek to Cheek” bunlardan birkaçıdır. Cole Porter (1891-1964) “Anything goes” “My heart belongs to daddy” “You’re the top” “I get a kick out of you” ve “It’s De-Lovely” gibi şarkılarda kullandığı imalı sözler ve çoşkulu melodilerle Broadway şov şarkılarına ayrı bir incelik katmıştır.

Scott Joplin (1868-1917) ve Eubie Blake (1883-1983) gibi zenci besteciler de kendi kültürel miraslarından esinleniyorlardı. Yazdıkları eserler piyano için “ragtime” (kesik tempolu müzik) parçaları ve Joplin örneğinde opera tarzındaydı. Joplin ölümünden sonra unutulmuştu ama şarkıları 1970’li yıllarda geri döndü. Blake, Shuffle Along adlı bir müzikal besteledi. Zencileri konu alan ve yine zenciler tarafından sahnelenen ilk Broadway müzikaliydi. Blake, 90’lı yaşlarına kadar çalışmalarına devam etti. Kaynağını köle şarkılarından alan Blues tarzı ise 1920’li ve 30’lu yıllarda New York’ta ve diğer şehirlerde çok tutuluyordu. Blues’un önde gelen isimleri Ma Rainey (1886-1939) ve Bessie Smith’di (c. 1898-1937).

CAZ

W.C. Handy’nin “St Louis Blues” adlı şarkısı 20. yüzyılın en çok yorumlanan parçalardan biridir. Bessie Smith’in 1925 yılında, Louis Armstrong’un (1900-1971) korneti eşliğindeki yorumu en bilinenidir. 3 büyük yetenek yeni müzik tarzında birleşmişti. (Besteci, yorumcu, enstrümantalist). “Caz”ın anlamı tam olarak bilinmemekle beraber seks sözcüğünden türediği kesindir. 20. yüzyılda New Orleans’da doğan caz, ragtime’ı, köle şarkılarını ve nefesli çalgıları birleştirdi. En temel özelliği esnekliği idi. Canlı programlarda müzisyenler, bir şarkıyı asla 2 kez aynı şekilde yorumlamazlardı. Notalarda ve sözlerde doğaçlama yapılırdı.

Jelly Roll Morton(1885-1941), Duke Ellington (1899-1974), Louis Armstrong, Benny Goodman(1909-1986), Bix Beiderbecke(1903-1931), Billie Holiday(1915-1959), Ella Fitzgerald(1918-1996) gibi besteci ve yorumcularıyla caz, 1920'lerden 1940'lı yıllara kadar Amerikan popüler müziğine hakimdi. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda, Glenn Miller(1909-1944) ve William "Count" Basie(1904-1984) gibi şeflerin yönetimindeki büyük orkestralarla icra edilmeye başlandı.

1940'lı yılların sonunda be-bop denilen ve daha çok zihne hitap eden enstrümantal caz ilgi görmeye başladı. Bu türün yorumcuları arasında trompetçi Dizzy Gillespie(1917-1993) ve Charlie Parker(1920-1955)'i sayabiliriz. Trompetçi Miles Davis(1926-1991) ise, klasik müzik dahil olmak üzere pekçok müzik türünden esinlenmiş ve bu etkileri "Sketches from Spain" adlı bestesinde birleştirmişti.

'ROCK AND ROLL' VE COUNTRY

1950'li yıllara gelindiğinde caz, büyük kitleler üzerindeki etkisini yitirmeye başladı. Yeni bir pop müzik tarzı olan "Rock and Roll" ortaya çıktı. Rock and Roll'un kaynağı, sert temposu ve tehlikeli şarkı sözleri ile tanınan zenci müziği 'Rythm & Blues'du. Zenciler tarafından ve zenciler için yazılıyor olsa da Rythm & Blues, kısa sürede beyaz genç Amerikalılar için, geceleri zenci radyolardan dinleyebilecekleri gizli bir zevk haline geldi. Rythm & Blues'u ortalama dinleyiciye hitap eden bir müzik tarzına dönüştürmek isteyen beyaz müzisyenler bu şarkıları yeniden yorumlamaya (cover) başladılar. Ve şarkıların temposunu düşürüp sözleri düzelttiler. Bu duruma tipik bir örnek, "Ain't that a shame" adlı şarkıdır. Şarkı, 1955 yılında zenci besteci Antoine 'Fats' Domino'nun yorumuyla hit olmuş, ama beyaz solist Pat Boone'un ballad tarzı düzenlemesiyle daha da popüler hale gelmiştir.

Zamanın ileri görüşlü müzik yapımcıları, zenci enerjisi ile şarkı söyleyebilen çekici bir beyaz erkeğin çok tutulacağını biliyorlardı. Aradıklarını, Güneyli yoksul bir aileden gelen Elvis Presley'de (1935-1977) buldular. Duygusal söyleyiş tarzının yanında Presley'in yakışıklı bir fiziği ve yetişkinler eleştirse de gençlerin rock and roll tarzına çok uygun bulduğu, kalça sallama becerisi vardı. Başlangıçta Presley de zenci şarkılarını yeniden yorumluyordu. Örneğin ilk popüler şarkılarından olan "Hound Dog" aslında Blues sanatçısı Big Mama Thornton'ın bestesiydi. Daha sonra, yeni Rock and Roll bestecilerinin özgün şarkılarını söylemeye başladı.

Ortaya çıkışından birkaç yıl sonra Rock and Roll türü, Amerikan tarzı pop müzik olma yolunda emin adımlarla ilerliyordu. Kısa zamanda etkisi Büyük Britanya'ya da yayıldı, 1960'lı yıllarda Beatles ve Rolling Stones gibi gruplar da ortaya çıkmıştı.

Aynı dönemde Rock müziğiyle rekabet eden bir folk tarzı da ortaya çıktı. Bu; Kuzey Carolina ve Batı Virginia dağları arasında kalmış dar bir bölgenin; İskoçya, İngiltere ve İrlanda "ballad"larını temel alan müziğiydi.

Yine aynı dönemde, şarkılarını akustik gitar ve banjo eşliğinde icra eden The Weavers, Joan Baez, Judy Collins, ve Peter, Paul & Mary gibi şarkıcılar ise Rock müziğine daha düşük teknoloji bir alternatif sunuyorlardı.

Bob Dylan (1941-) ise, zencilere vatandaşlık haklarının verilmemesi gibi, dönemin toplumsal sorunlarını konu alan çarpıcı şarkılarla folk müziğin ulaştığı kitlenin sınırlarını genişletti. Biri rock ve diğeri katkısız folk müzik hayranı kitle arasındaki saflaşma, Bob Dylan'ın 1965 Newport Folk Müzik Festivalinde 'elektronikleştiği' (elektronik gitar çaldığı)

için yuhalanması sırasında doruğa ulaştı. Dylan bu tavırdan hiç etkilenmedi ve folk müziğini, rock'la bütünleştirme yolunda devam etti.

Bu önemli hareket, rock ve folk müziğinin yolunu bugün bile belirlemeye devam etmektedir. Rock tarzının günümüzde hâlâ Amerika'da -ve dünyanın birçok yerinde- en etkin popüler müzik olmasının temel sebebi, birçok müzik tarzını ve yeni şovmenlik unsurlarını güçlü ritmik yapısına katabilmesidir. Rock müziği ne zaman yaratıcı enerjisini tüketiyormuş gibi görünse, kısa sürede genellikle Afrikalı Amerikalıların ortaya çıkardığı yeni tarzlarla kendini yeniliyor. Bunun son örneğini, ritmik basit melodileri ve kafiyeli-argo sözleriyle 1980'lerde yükselen Rap'te görmek mümkündür.

Folk müziği gibi country de ABD'ye İngiltere, İskoçya ve İrlanda'dan gelmiştir. Country müziği, orijinal biçimiyle, fiddle(keman türü), banjo, gitar ve bas fiddle gibi telli çalgılarla "old time" tarzında icra edilir. Virginia, Kuzey Carolina ve diğer güney eyaletlerindeki festivallerde hâlâ dinlenmektedir.

Modern country müziği –dönemin sorunlarını ele alan özgün şarkılar— 1920'li yıllarda kırsal bölgelerde yaşayan kitlelerin iş bulmak için şehirlere göçü ile aynı zamana rastlar. Country müziğinin melankolik bir tınısı vardır. Klasik şarkıların çoğu kayıp ve ayrılık konularını ele alır –kaybedilen yuvalar, geride bırakılan ebeveynler, yitirilen sevgiler gibi-. Diğer Amerikan popüler müzik biçimleri gibi country de sık sık kendini rock and roll temposuna kaptırır. Bu bağlamda "Country Rock" başarılı bir bileşimdir. Ancak popülerlik açısından country müziği, rock'u geriden takip etmektedir. Öte yandan country şarkıcısı Garth Brooks(1962-) Amerikan müzik tarihinin diğer şarkıcılarından çok daha fazla albüm satmıştır –buna Elvis Presley ve Michael Jackson da dahildir.

ELEŞTİRİ

Amerikan kültürünün dünya üzerindeki hakimiyeti bazı kesimleri kızdırmaktadır. Fransızlar, düzenli kampanyalarla dillerini İngilizce kelimelerden arındırmaya çalışırken Kanadalılar da ülkelerindeki Amerikan yayınlarını kısıtlama çabasındadır. Pekçok Amerikalı da programların, medya tarafından en alt düzey standartlara çekilmesinden şikayetçidir.

Yine de ortak standartların her zaman alt düzeyde olması gerekmez ve Amerikalıların, tüm insanlığın ilgisini çekecek eğlence programları sunabilmeleri küçümsenecek bir başarı değildir. Yazar-yapımcı Jon Boorstin'in Hollywood Gözü adlı kitabında, filmlerin kitlesel pazar zevkine göre yapılışını savunmak amacıyla söyledikleri Amerikan popüler kültürünün diğer alanları için de geçerlidir: "Cahil, açgözlü ve demokratik yaklaşımlarıyla Hollywood film yapımcıları şunu iyi biliyorlar: Hem gurur duyacakları hem de herkesin izlemek isteyeceği bir film yapabilirler. Bunun için gereksiz duyarlıklardan kurtulmaları, ebeveynleri ve kardeşleri, Wall Street avukatları ve kasaba Rotaryenleri, yazarlar, mühendislik öğrencileri, polisler, savaş karşıtları, otomobil yıkayıcıları, ikinci sınıf öğrencileri, uyuşturucu bağımlıları ya da ayrımcılarla ortak yönlerini ortaya çıkarmaları gerekir... Bunlar sevinç ve hüzün, kızgınlık ve heyecan, acı ve kaybetme duygusu ile aşktır."

(Sol sütun)

- 1.Halk
- 2.Coğrafya
- 3.Tarih
- 4.Hükümet
- 5.İş Dünyası
- 6.Eğitim
- 7.Bilim ve Tıp
- 8.Din
- 9.Sosyal Hizmetler
- 10.Sanat
- 11.Spor ve Eğlence Dünyası
- 12.Medya

İçindekiler

ULUSAL KUTLAMALAR ABD'de bayramlar

Fotoğraf: Digital Stock

Amerikalıların pekçok ülkeyle ortak 3 bayramı vardır: Paskalya (Pazar'ı), Noel ve Yeni Yıl.

Paskalya, her yıl farklı bir tarihe rastgelen ilkbahar Pazarıdır. Bugün Hristiyanlar, İsa'nın "Diriliş"ini kutlarlar. Hristiyanlar için Paskalya, tüm ailenin biraraya geldiği dini ibadet günüdür. Çoğu kişi eski geleneklere uygun olarak, haşlanmış yumurtaları boyar ve çocuklara şekerleme sepetleri verir. Ertesi gün, Paskalya Pazartesi'dir. ABD Başkan'ı, Beyaz Saray'ın bahçesinde küçük çocukların katıldığı geleneksel yumurta avını başlatır.

Bir diğer bayram olan Noel, 25 Aralık günü kutlanır. Bebek İsa'nın doğumunu simgeler. Evleri ve bahçeleri ışıklarla süslemek, Noel ağaçları yapmak, armağanlar vermek ve Noel kartları göndermek Hristiyan olmayan birçok Amerikalı için bile gelenek halini almıştır.

Yeni Yıl ise doğal olarak 1 Ocak günüdür. Kutlamalar bir gün öncesinden başlar. Amerikalılar, birbirlerine mutlu ve refah içinde bir yeni yıl dilemek için bir araya gelirler.

AMERİKA'YA ÖZGÜ BAYRAMLAR

Amerika'nın 8 kendine özgü bayramı vardır. (bazısının diğer ülkelerde de karşılığı bulunur). Ancak 2 tanesi, ulusal kökenlerini kutsamak adına kutlandığı için daha anlamlıdır: Şükran Günü ve 4 Temmuz.

Şükran Günü, Kasım ayının 4. perşembesidir.

Ama çoğu Amerikalı cuma de günü izin alıp uzun bir hafta sonu tatiline çıkar. Böylece ailelerini, uzaktaki dostlarını ziyaret etme fırsatı bulurlar. Bu bayramın geçmişi 1621 yılına, Püritenlerin dini ibadetlerini, müdahale olmaksızın yaşamak amacıyla Massachusetts'e gelişinden bir yıl sonrasına dayanır.

Gelenlerin yarısı sert geçen bir kış sonunda ölünce komşu topraklarda yaşayan Kızılderililer'den yardım isterler. Kızılderililer onlara mısır ve diğer tahılları yetiştirmeyi öğretir. Ertesi yıl sonbaharda bereketli bir hasat yaşanır. Ve Pilgrimler bunun bir şölenle kutlanması gerektiğine karar verirler. Şükran Günü, sonradan ulusal bayrama dönüşmüştür. Bunun nedeni sadece çoğu Amerikalı'nın bu topraklarda refaha kavuşması değil, Pilgrimlerin, özgürlük adına hayatlarını feda etmelerinin zihinlere kazınmış olmasıdır. Bugün hâlâ Şükran Günü sofrasında, ilk şölendeki yiyecekler yer alır. Fırında hindi, yaban mersini (cranberry) sosu, patates ve balkabaklı turta. Yemekten önce aile fertleri ve dostları, bu vesileyle bir araya geldikleri için şükrederler.

4 Temmuz ya da Bağımsızlık Günü; 4 Temmuz 1776 tarihinde Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalanışının yani ulusun doğuşunun kutlanmasıdır. Gündüz geçit törenleri, piknikler yapılır. Geceye de konserler ve havai fişek gösterileriyle devam edilir. Her taraf Amerikan Bayrağıyla donatılır ("Anma Günü"nde ve diğer bayramlarda da aynı şey yapılır). Bağımsızlık Bildirgesi'nin imzalanışının 200. yılı olan 4 Temmuz 1976'da ülke çapında büyük festivaller gerçekleştirilmişti.

Şükran Günü ile 4 Temmuz'un yanısıra Amerika'da 6 tane daha özgün bayram vardır.

Martin Luther King Günü: Afrikalı-Amerikan din adamı Peder Martin Luther King Jr, eşit vatandaşlık haklarını, şiddet karşıtı yöntemlerle elde etme çabalarından dolayı çok önemli bir liderdi. 1968 yılında öldürülmesinden sonra, 15 Ocak günü anma törenleri yapıyordu. Ancak bu tarih, 1986 yılında, Ocak'ın 3. Pazartesi olarak değiştirildi. Ve ulusal gün ilân edildi.

Başkanlık Günü: Devrim Savaşı kahramanı ve ilk ABD Başkan'ı George Washington'ın doğum günü olan 22 Şubat, 1970'lerin ortalarına kadar ulusal bayram kabul edilmişti. Buna ek olarak, çoğu eyalette, İç Savaş döneminde Başkanlık yapan Abraham Lincoln'ün doğum günü olan 12 Şubat da kutlanıyordu. Sonuçta bu 2 tarih birleştirildi ve tüm eski Başkanları kapsayan bir gün haline getirildi. Artık, Şubat ayının 3. pazartesi günü kutlanmaktadır.

Anma Günü: Mayıs ayının 4. pazartesi günüdür ve tüm ölümler anılır. Kökeni İç Savaş sonrasına dayanır. Ancak sonradan, tüm savaşlarda verilen şehitleri ve nihayet tüm ölümleri kapsar hale getirildi. O gün, mezarlıklarda, kiliselerde ve kamuya açık mekanlarda özel törenler düzenlenir.

İşçi Günü: Eylül ayının ilk pazartesisidir. Ülkede çalışan kesime duyulan saygıyı temsil eden gösteri ve yürüyüşler yapılır.

Çoğu Amerikalı için bugün, Yaz Tatili'nin sonu, öğrenciler içinse öğrenim yılının başlangıcıdır.

Columbus Günü: 12 Ekim 1492'de İtalyan denizci Christopher Columbus, Yeni Dünya'ya ayak basmıştı. Kıtadaki çoğu ülke, bugünü 12 Ekim olarak kutlamakla birlikte, ABD için Columbus Günü Ekim ayının 2. pazartesisidir.

Muharipler Günü: Önceleri, "Ateşkes Günü" olarak isimlendirilmişti. 1. Dünya Savaşı'nda çarpışan askerlere duyulan saygıyı temsil ediyordu. Ve 1918 yılında savaşın bittiği tarih olan 11 Kasım günü kutlanıyordu. Ancak şimdi, ABD'nin katıldığı tüm savaşlarda çarpışan askerleri kapsamaktadır. Bugün, muharipler gösteriler yapar. ABD Başkan'ı, Potomac Nehri kıyısında (Washington'da) yer alan Arlington Ulusal Mezarlığındaki Meçhul Asker(ler) Anıtı'na çelenk koyar,

DİĞER KUTLAMALAR

Resmi bayram olmadığı halde ABD'de kutlanan 2 gün daha vardır.(Eski bir Hristiyan şehidinin adını taşıyan) 14 Şubat Sevgililer Günü'nde herkes sevdiklerine çiçek ve şekerleme armağan eder.

(Azizler Günü'nden bir önceki gece kutlanan) 31. Ekim Cadılar Bayramı'nda ise çocuklar garip ya da ürkütücü kıyafetler giyip komşuların kapısını çalar. "Trick or treat" (Bilmece ya da şekerleme) diye sorarlar. Komşular da onlara küçük armağanlar, şeker ya da para verir. Yetişkinler de Cadılar Bayramı Partisi için kostümler giyer.

Amerika'daki çeşitli etnik gruplar da kendileri için anlamlı olan günlerde kutlama yapar. Ancak bunlar ulusal bayram değildir. Örneğin Musevilerin dini bayramı, Eylül ayındadır. İşverenler inançlarına saygı gösterir ve bu dönemde tatil izni verir. İrlandalı Amerikalılar, 17 Mart'ta, ülkelerinin koruyucusu olduğuna inandıkları Aziz Patrick için kutlamalar yapar. "Emerald Isle"a (Zümrüt Adası-İrlanda) saygılarını göstermek için yeşil giyerler.

Mardi Gras ise, kış sonuna denk gelir. Hristiyanların oruç döneminin başlamasından bir önceki gecedir. New Orleans, Louisiana'da büyük gösterilerle ve şölenlerle kutlanır. (Fransızcada "Şişman Salı" anlamına gelir. Oruca başlamadan önce tıka basa yenilen son günü ifade eder)

Şenliklerin kaynağı Fransız göçmenlerin, New Orleans'a ilk yerleşme dönemine uzanır. Diğer etnik gruplara ait şenlikler de vardır. Özellikle New York bu açıdan zengindir.

Bayram günlerinde kamu kurumlarının ya da özel mülkiyete ait halka açık tesislerin hangisinin kapalı olacağını kestirmek zordur. Gazetelerden, bu konuda bilgi edinilebilir. Ancak yine de, New York'u gezmek isteyenlerin önceden bilgi edinmeleri daha uygundur.